

VYDAVATEL:

Centrum VTI SR, Bratislava
IČO vydavateľa: 00 151 882
marec 2015

ročník 19., vychádza 4x ročne
evidenčné číslo: EV 3501/09
publikačné číslo CVTI SR: 2 329
ITlib. Informačné technológie a knižnice
ISSN-L 1335-793X
ISSN 1335-793X
ISSN 1336-0779

REDAKCIA:

Dana Karulová
zodpovedná redaktorka
Eva Vašková
redaktorka

Mária Izakovičová
jazyková redaktorka

Karol Izakovič
grafická úprava

ADRESA REDAKCIE:

Centrum VTI SR
Lamačská cesta 8/A
811 04 Bratislava
Tel.: 02/69253 113
E-mail: eva.vaskova@cvtisr.sk

ROČNÉ PREDPLATNÉ: 12 €

REDAKČNÁ RADA:

Ján Turňa
predseda redakčnej rady

Nadežda Andrejčíková
Cosmotron Slovakia, s. r. o.

Alojz Androvič
Univerzitná knižnica v Bratislave

Beáta Bellérová
SPK pri SPU v Nitre

Daniela Bírová
Centrum VTI SR, Bratislava

Tomáš Fiala
Univerzitná knižnica v Bratislave

Mária Kadnárová
Farmaceutická fakulta UK, Bratislava

Dušan Katuščák
Katedra mediatickej a kultúrneho dedičstva,
Fakulty humanitných vied ŽU, Žilina

Milan Konvit
Katedra mediatickej a kultúrneho dedičstva,
Fakulty humanitných vied ŽU, Žilina

Soňa Makulová
KKIV Filozofickej fakulty UK, Bratislava

Richard Papík
ÚISK Filozofickej fakulty UK, Praha

Michal Sliacky
Centrum VTI SR, Bratislava

Silvia Stasselová
KIC Stavebnej fakulty STU v Bratislave

Jela Steinerová
KKIV Filozofickej fakulty UK, Bratislava

Jana Šuchová
KKIV Filozofickej fakulty UK, Bratislava

Jaroslav Šušol
KKIV Filozofickej fakulty UK, Bratislava

Mária Žitňanská
Centrum VTI SR, Bratislava

Žiadny príspevok z časopisu
alebo jeho časť nesmie byť
reprodukováná bez súhlasu autora
a bez oznámenia redakcii.

OBSAH | CONTENTS

3 | PRÍHOVOR | ADDRESS

HLAVNÉ ČLÁNKY | MAIN ARTICLES

- 5 | **Daniela Gondová:** Stratégia rozvoja slovenského knihovníctva na roky 2015 – 2020 | *Development Strategy of the Slovak library for the years 2015 – 2020*
- 14 | **Zdeněk Matušík:** Knižovní legislativa v České republice | *Library legislation in the Czech Republic*

OTVORENÝ PRÍSTUP | OPEN ACCESS

- 22 | **Mária Žitňanská – Eva Chmelková:** CVTI SR ako Národný referenčný bod pre Open Access politiku – súčasný stav a perspektívy | *SCSTI as the National reference point for the open access policy – current state and perspectives*

MANAŽMENT A MARKETING | MANAGEMENT AND MARKETING

- 26 | **Libuše Foberová:** Kvalitatívni sonda do súčasného řízení knihoven | *Qualitative research into the current library management*

HODNOTENIE VEDY | EVALUATION OF SCIENCE

- 35 | **Beáta Bellerová:** Bibliometrické služby akademických knižníc? | *Bibliometric services of academic libraries*

INFORMAČNÉ TECHNOLOGIE | INFORMATION TECHNOLOGIES

- 38 | **Michal Černý:** Heuristická analýza desktopových nástrojů pro tvorbu myšlenkových map | *Heuristic analysis tools for desktop mind mapping*

KNIŽNIČNO-INFORMAČNÉ SLUŽBY | LIBRARY AND INFORMATION SERVICES

- 44 | **Andrej Garaj:** Gamifikácia knižníc ako nový spôsob zaujatia používateľov | *Gamification libraries as a new way of user engagement*

ELEKTRONICKÉ INFORMAČNÉ ZDROJE | ELEKTRONIC INFORMATION RESOURCES

- 48 | **Danica Zendulková:** Informačný systém SK CRIS má dva roky | *Two years of the information system SK CRIS*

- 48 | **Jana Kasáková:** Centrálna databáza slovenských elektronických informačných zdrojov pre výskum a vývoj – SciDAP | *Central database of the Slovak electronic information resources for research and development – SciDAP*
- 55 | **Iveta Krjaková – Ladislav Svršek:** ProQuest Central z hľadiska publikačných možností | *ProQuest Central in terms of publishing options*
- 61 | **Ladislav Svršek:** ProQuest ebrary a Summon v projekte NISPEZ II | *ProQuest ebrary and Summon in the NISPEZ project*

PROJEKTY | *PROJECTS*

- 62 | **Lívia Holienková:** Národný projekt NISPEZ II | *National project NISPEZ II*
- 65 | **Nadežda Andrejčíková – Marie Balíková – Miroslav Kunt – Jana Šubová:** Projekt INTERPI | *Project INTERPI*

INTERNET | *INTERNET*

- 69 | **Světлана Hrabínová:** Zlepšení přístupnosti webového sídla prostřednictvím jeho mobilní verze (**2. část – studie**) | *Improving accessibility websites through mobile version (Part 2.)*

PODUJATIA | *EVENTS*

- 75 | **Eva Vašková:** AKM – konferencia, ktorá spája pamäťové a fondové inštitúcie | *AKM - conference, which brings together repository institutions*

Nájdete nás na internete
www.cvtisr.sk/itlib

ITlib Informačné technológie a knižnice dostupné aj v digitálnej knižnici CVTI SR
media.cvtisr.sk

Foto na obálke – zdroj: stránka – Château Appony, Oponice

„Keby na zemi vládla láska, nepotrebovali by sme zákony“.
[Aristoteles]

Plán legislatívnych úloh vlády SR na rok 2015 obsahuje nie menej ako 92 odôvodnených návrhov, a ak k tomu pripočítame niekoľko restov z minulého roku a zopár poslaneckých iniciatív, tak sa nám (aspoň podľa Aristotela) môže zdať, že sa vôbec nemáme radi. Aj Ministerstvo kultúry SR kuje na tomto ohnisku svoje „železka“. Či už je to plánovaný návrh zákona o kultúrno-osvetovej činnosti, ktorý „nanovo upraví oblasť výkonu kultúrno-osvetovej činnosti, upraví oblasť pôsobenia, zadefinuje jednotlivé stupne osvetových zariadení a určí ich práva, povinnosti podľa jednotlivých stupňov“, verme, vrátane vymedzenia poslania Národného osvetového centra, alebo „ostro sledovaný“ návrh autorského zákona pri príprave ktorého sa pristúpilo „k revízii ustanovení autorského hmotného práva, zmluvného práva, výnimiek a obmedzení, práv súvisiacich s autorským právom, osobitného práva k databáze, kolektívnej správy práv a ochrany i vymožitelnosti práva a zohľadnili sa aspekty súvisiace s procesmi digitalizácie chránených obsahov“. Tým tretím „kunštykom“ rezortu je z roku 2014 presunutý, skoro zabudnutý Návrh zákona o knižniciach a poskytovaní knižnično-informačných služieb, ktorý „nanovo upraví oblasť výkonu činností na úseku knihovníctva, precizuje definíciu pojmu knižnica a stanoví jej úlohy, najmä s ohľadom na zmenu charakteru knižnično-informačných služieb“. Každý z týchto zákonov sa priamo alebo nepriamo dotýka knižníc a bude vymedzovať v akomkoľvek zmysle rámec našich aktivít a možností v najbližších rokoch.

Príležitosť na zmeny pravidiel hry od základu sa vyskytne v knižničnej oblasti sotva raz za uhorský rok. Nahrávali jej vývojové trendy knižnično-informačných služieb a tiež skúsenosti z fungovania narýchlo transformovanej jednotnej sústavy knižníc knižničným zákonom z roku 2000, ako aj s nedôsledným rešpektovaním tejto normy pri plnení zákonom stanovených úloh niektorých knižníc a najmä povinností zriaďovateľov. Legislatívnu iniciatívu prevzala Sekcia kultúrneho dedičstva Ministerstva kultúry, ktorá predložila knižničnej rade nový návrh zákona, ktorý bol redukovanou verziou pôvodného textu a nekorešpondoval celkom s deklarovaným dôvodom legislatívneho zámeru. Napriek tomu, že v diskusii zaznela pochybnosť o potrebe takejto nedôslednej zmeny zákona, spracovala knižničná rada pripomienky, schválila a predložila sekcii nový text, ktorý sa okrem iného dotýkal niektorých citlivých otázok del'by úloh národných knižníc a vymenovaných vedeckých knižníc. Návrh knižničnej rady však nebol bez vysvetlenia rešpektovaný a do ďalšieho konania postúpila pôvodná „novela“ z dielne MKSR. Na portáli justície možno dohľadať, ako sa naložilo s ďalšími pripomienkami. Nuž blízka budúcnosť ukáže, či by namiesto zákona nebolo načas viac vzájomného rešpektu. Rešpektu k návrhom z protichodných strán, ako tomu bolo v prípade dôslednej prípravy autorského zákona. Ministerstvo, autori, vydavatelia, autorské zväzy a knižnice paragraf po paragrafe, slovo po slove, hľadali riešenie a prijímali kompromisy, hoc aj niekedy v bojovej atmosfére. Nie, nepodarilo sa nám (knižniciam) presadiť všetky výnimky, ktoré sú inde možné a bežné, ale boli sme pri tom. Ťažko sa nám oponovalo voči výkonom „načo meniť veci, ktoré doteraz dobre fungovali“, keď sa rokovalo o platbách za výpožičky. Chýbali nám argumenty pri diskusii o ekonomických pomeroch vo vydavateľskej oblasti. Bolo to skôr o peniazoch ako o kultúre, bolo to viac o paragrafoch ako o dobrej vôli. Asi to tak v dnešnej dobe treba.

A keď už hovoríme o zákonoch, treba spomenúť ešte jeden: Predpis č. 385/2014 Z. z. Zákon o štátnom rozpočte na rok 2015 zo 4. decembra 2014, ktorý je pri všetkej úcte k vyššie spomenutej legislatíve pre našu činnosť rozhodujúci. Verím, že aj v tomto roku budeme mať dostatok financií na „odpovedajúci výkon činností na úseku knihovníctva“, predovšetkým v záujme našich čitateľov (a v súlade s literou zákona).

Ing. Alojz Androvič, PhD.

Univerzitná knižnica v Bratislave
alojz.androvic@ulib.sk

Zdeněk Matušík

Library legislation in the Czech Republic

The contribution gives a short overview of legislation activities of the library community in the Czech Republic, in particular, those of the National Library of the Czech Republic and the Association of Library and Information Professionals, in respect to specific legal framework of the library activities. It is the Library Act, the Copyright Act, as well as statutes on the legal deposit of the national publication production that are treated here. Besides brief history of creating of the legal instruments in force, some problems of their development at the present time are presented.

Mária Žitňanská – Eva Chmelková

SCSTI as the National Reference Point for the Open Access policy – current state and perspectives

Slovak Centre of Scientific and Technical Information (SCSTI), one of the Slovak key organizations (Key Node) on Open Access to scientific information. Function of SCSTI as the National Reference Point (NRP) for the Open Access (OA) to scientific information, to its preservation and access. Participation of SCSTI in international projects aimed at addressing OA activities, starting activities to raise awareness and improving cooperation in this area at the national level as well as the proper alignment of activities already implemented by SCSTI.

Libuše Foberová

Qualitative research into the current library management

This article presents partial results obtained by qualitative research within the survey "The modern management methods." At the outset we briefly introduce the used methodology. The main contribution of the paper is the analysis of data obtained from qualitative research carried out on the sample of leaders of libraries, librarians and librarians-students and from in-depth interviews with selected leaders of libraries. The aim is to present the perception of management and leadership of libraries by leaders of libraries and librarians themselves. On the basis of the findings of research, we created twelve myths related to the library management, and, consequently, we try to find responses to these myths.

Michal Černý

Heuristic analysis tools for desktop mind mapping

The article deals with desktop tools for mind mapping. There are some parameters for testing by heuristic analysis, description of each applications and some recommendations of some applications for selected persons.

Andrej Garaj

Gamification libraries as a new way of user engagement

As research shown, gamification is finding its way into the libraries. Application called Lemontree from England used in academic libraries integrates simple gamification with social interaction for users. Transoceanic network of libraries Pierce County established a dual gamification applications for youth as well as for adults, where application offers also diverse activities not related only to literature. Mobile application called Library Quest is another example of specific gamification. Integration of gamification to library is a very sensitive process, which requires the cooperation of several parties, in case of slovak gamification application Booga, students of Department of Library and Information Science and Department of Applied Informatics at Comenius University in Bratislava and the City Library in Bratislava.

Jana Šubová

Project INTERPI

Study introduces INTERMI project – Interoperability in memory institutions. The aim of INTERMI project is to build an infrastructure for creating of a knowledge database about information objects processed in different types of memory institutions – libraries, archives, museums, galleries. Study informs about the most important present results of the project included a conceptual model and methodological documents.

Stratégia rozvoja slovenského knihovníctva na roky 2015 – 2020

PhDr. Daniela Gondová

daniela.gondova@uniba.sk

Vláda Slovenskej republiky na svojom zasadnutí dňa 3. 12. 2014 schválila návrh Stratégie rozvoja slovenského knihovníctva na roky 2015 – 2020 (ďalej stratégia). Stratégia bola spracovaná v súlade s Programovým vyhlásením vlády Slovenskej republiky na roky 2012 – 2016, kde sa uvádza: „Vláda schváli stratégiu pamäťových a fondových inštitúcií na roky 2013 – 2020 s cieľom zabezpečiť udržateľnosť procesu digitalizácie a tiež ochranu a rozširovanie ich zbierkových a informačných fondov.“

Predložená stratégia je v poradí už tretím dokumentom, ktorý sa venuje strategickým otázkam knihovníctva. Prvá stratégia – Stratégia rozvoja slovenského knihovníctva do roku 2006 – bola predmetom rokovania vlády v apríli 2001, následný strategický dokument – Stratégia rozvoja slovenského knihovníctva na roky 2008 – 2013 – bol schválený v novembri 2007. V oboch stratégiách bolo stanovených osem strategických úloh orientovaných na informatizáciu a internetizáciu knižníc; zabezpečovanie informačných zdrojov pre knižnice; knižnično-informačné služby; tvorbu, ochranu a sprístupňovanie digitalizovaného kultúrneho a vedeckého dedičstva; historické knižničné fondy, záchranu, stabilizáciu a konzerváciu tradičných nosičov informácií; rozvoj ľudských zdrojov a kontinuálne vzdelávanie zamestnancov knižníc, podporu celoživotného vzdelávania a zvyšovanie informačnej gramotnosti používateľov; výstavbu a rekonštrukciu knižníc. Plnenie jednotlivých strategických úloh bolo pravidelne sledované a hodnotené – viac pozri webovú stránku Ministerstva kultúry SR <http://www.culture.gov.sk/po-sobnost-ministerstva/kulturne-dedictvo-/kniznicny-system/dokumenty-f1.html>.

Návrh Stratégie rozvoja slovenského knihovníctva na roky 2015 – 2020 pripravila Ústredná knižničná rada¹ v úzkej spolupráci so Sekciou kultúrneho dedičstva Ministerstva kultúry SR. Na základe skúseností s plnením úloh z predchádzajúcich stratégií sa predkladatelia ostatnej stratégie rozhodli pre tri základné strategické oblasti, ktoré sú následne podrobne špecifikované v prioritách a opatreniach:

- formovanie informačných potrieb, podpora informačnej gramotnosti, riadenia a rozvoja ľudských zdrojov pre trvalú udržateľnosť a rozvoj knižníc,
- budovanie, trvalé uchovanie, rozvoj a ochrana knižnično-informačných fondov,
- optimalizácia a rozvoj knižnično-informačných služieb a metód správy informácií a znalostí.

Na plnenie úloh obsiahnutých v jednotlivých strategických oblastiach bude potrebná nielen spolupráca a koordinovaný postup všetkých zainteresovaných, ale aj primerané finančné prostriedky. V prvom rade sa očakáva, že Ministerstvo kultúry SR nastaví priority podpory vo svojom dotačnom systéme a v rámci osobitného prvkovej svojej programovej štruktúry rozpočtovej kapitoly tak, aby boli saturované práve ciele stratégie.

Stratégia rozvoja slovenského knihovníctva na roky 2015 – 2020

Východiská stratégie

Knižnice poskytujú nenahradiťelné služby v oblasti zabezpečovania poznávacích, vzdelávacích a kultúrnych potrieb nielen jednotlivcov, ale aj spoločnosti ako celku, preto ich všestranný rozvoj je dôležitým verejným záujmom. Systematické zhromažďovanie, uchovávanie, spracovávanie a sprístupňovanie informácií šírených na všetkých druhoch nosičov je dôležitým atribútom nielen súčasného vývoja modernej znalostnej spoločnosti, ale aj významnou investíciou do budúceho rozvoja poznania, kultúry a vzdelávania obyvateľov krajiny.

Knižničný systém Slovenskej republiky tvorí 3 902 verejných, vedeckých, akademických, školských a špeciálnych knižníc, ktoré širokej verejnosti v roku 2013 poskytli viac ako 23,6 miliónov výpožičiek knižničných dokumentov pre viac ako 1,06 milióna používateľov; zrealizovali viac ako 67 700 vzdelávacích a kultúrno-spoločenských podujatí, pričom ich ročná návštevnosť dosiahla skoro 10 miliónov návštevníkov. Knižnice pre svojich používateľov sprístupnili licencované elektronické informačné zdroje (databázy), v ktorých používatelia realizovali skoro 10,5 miliónov vyhľadávaní. Na základe týchto ukazovateľov je možné

¹ Ústredná knižničná rada (ÚKR) je stály poradný, iniciatívny a expertný orgán ministra kultúry SR v oblasti knižničného systému. ÚKR posudzuje a navrhuje najmä koncepčné, strategické, organizačné a legislatívne opatrenia v oblasti knižničného systému, knihovníctva a knižníc, predkladá iniciatívne návrhy a odporúčania týkajúce sa priorit a potrieb knižničného systému, knihovníctva, knižníc a knihovníckej profesie. Členmi ÚKR sú Daniela Gondová – predsedníčka, Silvia Stasselová – podpredsedníčka, Alojz Androvič, Daniela Džuganová, Andrea Doktorová, František Hasaj, Jitka Kmeťová, Judita Kopáčiková, Lívia Koleková, Katarína Krištofová, Jela Steinerová.

pri prepočte tzv. obslužnosti knižníc konštatovať, že v roku 2013 bolo 19 % obyvateľov Slovenskej republiky aktívnymi/registerovanými používateľmi knižnice, pričom jeden aktívny/registerovaný používateľ zrealizoval viac ako 4 výpožičky za rok a každý jeden obyvateľ navštívil knižnicu skoro 2x za rok. To sú ukazovatele, ktoré radia knižnice k najviac využívaným a navštevovaným organizáciám v ponuke kultúrnych služieb.

Významný nárast počtu vzdelávacích a kultúrno-spoločenských podujatí, ktoré knižnice realizujú pre verejnosť (zo skoro 43-tisíc v roku 2007 na viac než 67-tisíc v roku 2013) súviselo s nevyhnutnou transformáciou knižníc na komunitné centrá, ktoré ponúkajú priestor pre voľnočasové a vzdelávacie aktivity, spoločenské podujatia, kultúru a kreativitu.

V predchádzajúcich rokoch zaznamenal knižničný systém výrazné zmeny – počet knižníc klesol takmer o 48 %, t. j. z počtu 7 485 v roku 2007 na 3 902 v roku 2013. Tento pokles je na jednej strane spôsobený konsolidáciou siete školských knižníc (v roku 2010 došlo k zlučovaniu žiackych a učiteľských knižníc vrátane kabinetných), čo prispelo síce k redukcii ich počtu, ale aj k ich výraznému oživeniu a rozvoju, ale na druhej strane stagnáciou a rušením verejných knižníc a ich pobočiek, ako aj niektorých špeciálnych knižníc. S uvedenými trendmi úzko súvisí fakt, že v minulosti bola najmä sieť tzv. verejných ľudových knižníc budovaná veľkoryso a s ohľadom na meniace sa priority podpory územných samospráv sa radikálne zmenil aj objem finančných prostriedkov, ktoré knižnice na svoju činnosť získavajú od svojich zriaďovateľov – napríklad v oblasti aktívnej akvizície knižničných jednotiek sa objem finančných prostriedkov, ktoré použili knižnice na obnovu a rozvoj svojich knižničných fondov v období rokov 2007 až 2013 – znížil z 6,89 milióna eur na 5,24 milióna eur. Táto skutočnosť má priamy vplyv na kvalitu knižnično-informačných služieb, čiastočne vysvetľuje pokles počtu výpožičiek (z 28 miliónov v roku 2007 na necelých 24 miliónov v roku 2013) a s ním súvisiaci pokles počtu aktívnych používateľov (pokles z 1,24 milióna v roku 2007 na 1,06 milióna v roku 2013).

Je však dôležité poznamenať, že trend znižovania počtu fungujúcich verejných knižníc nie je vlastný len Slovenskej republike, ale ide o vývoj, ktorý zaznamenala väčšina vyspelých krajín sveta, a to nielen ako dôsledok hospodárskej krízy, ktorá zasiahla svet v predchádzajúcich rokoch, ale aj ako dôsledok meniaceho sa prostredia, ktoré charakterizuje razantný nástup moderných informačných a komunikačných technológií čoraz dostupnejších pre široké vrstvy obyvateľstva a nástupu nových typov knižnično-informačných služieb založených práve na využívaní moderných technológií. Je preto prirodzené, že knižnice musia na tento vývoj reagovať a prispôbiť sa novým podmienkam a požiadavkám, aby v konkurencii všadeprítomného online prostredia a digitálneho obsahu obstáli.

Dostupnosť kníh a časopisov vo formátoch vhodných aj pre osoby so zdravotným postihnutím je jednou z kľúčových oblastí, ktoré upravuje Dohovor OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím v čl. 30 – Účasť na kultúrnom živote, rekreácii, záujmových aktivitách a športe. Rovnako je táto oblasť obsiahnutá v rámci Národného programu rozvoja životných podmienok osôb so zdravotným postihnutím na roky 2014 – 2020, a to najmä v kapitole 4.12., ktorej hlavným cieľom je „vytvárať osobám so zdravotným postihnutím podmienky pre účasť na rovnakom základe s ostatnými na kultúrnom živote, na rozvoj a využívanie svojho tvorivého, umeleckého a intelektuálneho potenciálu nielen na svoj vlastný prospech, ale aj na obohatenie celej spoločnosti“²).

Pretrvávajúcim problémom je nedostatočný objem a aktuálnosť sprístupnených titulov osobám so zdravotným postihnutím, a to zvlášť v oblasti študijnej literatúry v dostupných formátoch ako sú napr.: Braillovo písmo, zvukové nahrávky, reliéfná grafika, elektronické dokumenty.

Novými úlohami, ktoré si knižnice v novej situácii osvojujú, je preto rozvoj knižnično-informačných služieb zameraných na rozvíjanie mediálnej, informačnej a digitálnej gramotnosti a umožňovanie prístupu k relevantným informáciám, vrátane digitálnych. V súvislosti s týmito úlohami je pozitívnym trendom zlepšenie technického vybavenia knižníc a podpora prístupu verejnosti k internetu. Prezentácia knižníc prostredníctvom webových sídiel a online katalógov na internete sa stali bežnou súčasťou ponuky služieb knižníc.

Strategická vízia

Budúcnosťou knižníc je i naďalej plniť svoje poslanie vo vzťahu k verejnosti a poskytovať kvalitné služby podporujúce poznanie, vzdelávanie a kultúru čo najširšiemu okruhu používateľov v inovovanej podobe, ktorá bude postavená na ich tradičných funkciách, ale bude prispôbena zmeneným podmienkam 21. storočia. Aby tieto knižnično-informačné služby, v konkurencii iných informačných platforiem obstáli, ich základným atribútom musí byť pridaná hodnota v podobe kvality, ktorú používatelia nemôžu nájsť inde a súčasne aj bezbariérová dostupnosť. A to všetko nielen v budovách knižníc, ale aj vo virtuálnom priestore, ktorý sa stal primárnym zdrojom hľadania informácií. Digitalizácia súčastí kultúrneho dedičstva, vrátane písomného dedičstva či knižničných fondov a ich sprístupnenie verejnosti spolu s ďalšími kvalitnými informačnými zdrojmi bude v tejto súvislosti hrať prvoradú úlohu. V tejto súvislosti pred knižnicami stojí ďalšia dôležitá úloha, a to vyhľadávať a spracovávať digitálne objekty, ktoré nemajú žiadnu svoju fyzickú podobu, vznikli už v digitálnej podobe. Keďže sa do značnej miery zmenil spôsob komunikácie, mení sa aj rozsah zdrojov a práve knižnice sú tými, čo vedú tieto zdroje kvalitne spracovať a sprístupniť v jednom prostredí zastrešujúcom tieto rozmanité a heterogénne zdroje. Keď budú voľne dostupné informácie rôznej kvality konfrontované s poznaním a vedomosťami, ktoré sú obsiahnuté vo fondoch knižníc, používatelia sa presvedčia, že hodnoverné a relevantné informácie treba hľadať v prvom rade v knižniciach. Pokiaľ budú tieto informácie zároveň dostupné komukoľvek, kedykoľvek a odkiaľkoľvek bez toho, aby bolo potrebné opúšťať prostredie, v ktorom používateľ informácie potrebuje, knižnice budú vnímané ako dôležitá verejná služba všetkými kľúčovými aktérmi – na jednej strane používateľmi, ktorí služby využívajú, na druhej strane zriaďovateľmi, ktorí činnosť a rozvoj knižníc financujú.

² Jedným z najvýznamnejších partnerov v oblasti plnenia Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím je Slovenská knižnica pre nevidiacich Mateja Hrebendu v Levoči, ktorá sa počas svojho 65-ročného pôsobenia vyprofilovala na dominantnú národnú kultúrnu a informačnú inštitúciu. Poskytuje nielen klasické knižničné služby, ale predstavuje dôležitú informačnú základňu elektronických informačných zdrojov pre zdravotne postihnutých na Slovensku (ročná produkcia kníh v Braillovom písme je približne 110 titulov, vrátane učebníc a pri zvukových knihách sa ročná produkcia pohybuje okolo 150 titulov).

Posun časti činnosti knižníc do virtuálneho sveta musí byť zároveň sprevádzaný zvyšovaním kvality, ako aj rozsahu poskytovaných služieb. Tie musia zasa vychádzať z potrieb a očakávaní používateľov, z fungovania obslužných miest, ktoré sa poskytujú v ich fyzických priestoroch. Zamestnanci knižníc musia byť kvalifikovanými a motivovanými odborníkmi, ktorých vedomosti a schopnosť pomôcť a poradiť či sprostredkovať požadované informácie budú pre používateľa dôvodom na pravidelné využívanie služieb knižnice a jej prípadnú návštevu. Knihovníci a informační odborníci sa postupne menia na osobných znalostných poradcov, ktorí musia vedieť reagovať na konkrétne otázky a potreby používateľov, a tým sa menia aj požiadavky na ich znalosti, vedomosti a praktické zručnosti.

Bez ohľadu na nevyhnutnú transformáciu činnosti knižníc v oblasti knižnično-informačných služieb je však stále potrebné, aby riadne plnili aj ďalšiu zo svojich základných funkcií – uchovávanie písomného dedičstva krajiny bez ohľadu na nosič takejto informácie. To vyžaduje na jednej strane revitalizáciu stavebnej a technickej infraštruktúry depozitárov a rozšírenie ich kapacít výstavbou nových, moderných priestorov na uchovávanie písomného dedičstva, na druhej strane implementáciu technologických riešení, ktoré umožnia dlhodobé uchovávanie aj tzv. born digital materiálov, ktorých význam neustále narastá.

Pre naplnenie strategickéhó vízie rozvoja knižničného systému SR v rokoch 2015 – 2020 sú prioritné tri strategické oblasti:

- formovanie informačných potrieb, podpora informačnej gramotnosti, riadenie a rozvoj ľudských zdrojov pre trvalú udržateľnosť a rozvoj činnosti knižníc;
- budovanie, trvalé uchovanie, rozvoj a ochrana knižnično-informačných fondov;
- optimalizácia a rozvoj knižnično-informačných služieb a metód správy informácií a znalostí.

V rámci týchto strategických oblastí sú stanovené priority a opatrenia, ktoré majú slúžiť na dosiahnutie definovaných cieľov. Výsledkom takéhoto strategického nastavenia má byť, že dobrá knižnica je cieľom každého.

Je nutné podotknúť, že hlavné strategické oblasti boli definované s ohľadom na heterogénnosť knižničného systému Slovenskej republiky, na disponibilné zdroje (a to bez ohľadu či materiálne, finančné³) či ľudské), možnosti a pripravenosť knižníc a vymedzené časové obdobie stratégie. Ťažisko implementácie niektorých opatrení a ich vplyv na rozvoj knižnično-informačných služieb bude závisieť najmä od národnej knižnice, vedeckých knižníc a akademických knižníc a hlavnej osi verejného knihovníctva po úroveň regiónov (t. j. regionálnych knižníc). I tak ponechávajú strategické oblasti aj dostatočný rozvojový priestor na úrovni zadaných cieľov a opatrení pre ostatné typy knižníc. Bude záležať od každej knižnice a jej zriaďovateľa na koľko využije stratégiu rozvoja slovenského knihovníctva na roky 2015 – 2020 (ďalej len „stratégia“) na plánovanie výkonov odbornej činnosti a na nadväzujúce vyhodnocovanie činnosti knižníc.

STRATEGICKÁ OBLASŤ 1:

FORMOVANIE INFORMAČNÝCH POTRIEB, PODPORA INFORMAČNEJ GRAMOTNOSTI, RIADENIE A ROZVOJ ĽUDSKÝCH ZDROJOV PRE TRVALÚ UDRŽATEĽNOSŤ A ROZVOJ ČINNOSTI KNIŽNÍC.

Knižnice zabezpečujú všeobecný prístup občanov ku kultúre, k poznatkom a informáciám v tlačenej i digitálnej forme, čím vytvárajú podmienky pre celoživotné vzdelávanie občanov. Podporujú tak individuálne, formálne i neformálne vzdelávanie pre všetky vekové kategórie používateľov.

Podieľajú sa na vytváraní a posilňovaní čitateľských návykov u detí a mládeže, rozvíjajú čitateľskú, mediálnu a informačnú gramotnosť, ktorú možno zjednodušene charakterizovať ako schopnosť identifikovať, vyhľadať, hodnotiť a používať informácie.

Podieľajú sa tiež na multikultúrnej výchove a sprostredkovaní informácií verejného sektora pre všetkých občanov.

Najdôležitejším predpokladom pre rozvoj služieb a zdrojov sú kvalifikovaní odborní pracovníci, schopní tvorivo riešiť problémy pri zabezpečovaní modernizácie a inovácie v knižniciach v SR.

Priority a opatrenia

1.1 Podpora dobudovania knižníc tak, aby mohli v zmysle Konceptie celoživotného vzdelávania⁴) v SR primerane plniť úlohy centier vzdelávania, s dôrazom na informačnú gramotnosť.

Cieľ

Podporovať rovnosť šancí pri plnení základného ľudského práva na celoživotné vzdelávanie a osobný rozvoj.

Zvyšovaním informačnej gramotnosti najmä študentov stredných a vysokých škôl podporovať začlenenie mladej generácie do sociálnych a pracovných vzťahov, vytvárať podmienky na podporu informačnej gramotnosti aj ďalších skupín obyvateľstva.

Vzdelávať zamestnancov knižníc v oblasti informačnej a digitálnej gramotnosti.

³ Ministerstvo kultúry SR spracovalo stratégiu aj so zohľadnením úlohy č. C.8. uznesenia vlády SR č. 588/2013 k návrhu rozpočtu verejnej správy na roky 2014 až 2016 – ...nepredkladať materiály, ktoré zvyšujú výdavky v schválenom štátnom rozpočte na rok 2014 s rozpočtovými dôsledkami na štátny rozpočet alebo na iné rozpočty tvoriace rozpočet verejnej správy.

⁴ <http://www.minedu.sk/9772-sk/dokumenty-a-predpisy/>

Opatrenia

- 1.1.1 Vytvárať podmienky na prístup občanov k nadobúdaniu nových, obnovovaniu a zdokonaľovaniu už získaných zručností pri práci s informáciami, ktoré sú potrebné na trvalo udržateľný rozvoj spoločnosti založenej na vedomostiach.
- 1.1.2 Aktívne prispievať k zlepšeniu informačnej gramotnosti všetkých vrstiev obyvateľstva trvalou podporou vzdelávacích aktivít knižníc, vrátane podpory výstupov z týchto aktivít.
- 1.1.3 Podporovať systematické vzdelávanie zamestnancov knižníc pri rozvíjaní digitálnej a mediálnej gramotnosti a celoživotnom vzdelávaní v oblasti technológií zabezpečujúcich digitálne služby a lektorov – knihovníkov zabezpečujúcich informačné vzdelávanie, najmä na vysokých školách a univerzitách.

1.2 Budovanie knižníc ako komunitných, multikultúrnych a informačných centier a miest neformálneho celoživotného vzdelávania.

Cieľ

Podporovať aktívnu účasť knižníc na regionálnom rozvoji v oblasti celoživotného vzdelávania, umenia, kultúry, cestovného ruchu a miestnych podnikateľských aktivít.

Podporovať budovanie a rozvoj knižníc ako multifunkčných a multikultúrnych centier, ako informačného zázemia, informačných centier a súčastí infraštruktúry kreatívneho priemyslu a podporovať ich kooperáciu a partnerstvo.

Podporovať transformácie knižníc na miesta stretávania sa ľudí a ich názorov.

Opatrenia

- 1.2.1 Zabezpečiť prístup občanov k informáciám verejného sektora.
- 1.2.2 Podporovať sociálne funkcie a služby verejných knižníc, vytvárať a poskytovať v nich kultúrne/komunitné priestory v rámci neformálneho stretávania sa občanov, občianskych združení, poradenských centier a pod. a podporovať ich aktivity.
- 1.2.3 Vytvárať podmienky na rozširovanie partnerstiev medzi knižnicami, kultúrnymi, záujmovými a vzdelávacími ustanovizňami, školskými zariadeniami, klubmi, občianskymi združeniami, neziskovými organizáciami, podnikmi, výskumnými ústavmi, osvetovými strediskami a zariadeniami, ako súčastí celoživotného vzdelávania na miestnej a regionálnej úrovni a podporovať ich aktivity.
- 1.2.4 Podporovať rozvoj akademických knižníc ako informačných centier akademickej komunity.
- 1.2.5 Vytvoriť vhodné podmienky a podporovať zapájanie dobrovoľníkov do služieb knižníc.
- 1.2.6 Podporovať rozvoj školských knižníc ako informačných a kultúrnych centier škôl.

1.3 Podpora a propagácia čítania, rozvoja čitateľskej gramotnosti, aktivít na odstránenie druhotnej negramotnosti.

Cieľ

Podporou a propagovaním čítania prispieť k odstráneniu druhotnej negramotnosti a rozvoju čitateľských návykov.

Cielenými aktivitami zvyšovať záujem o literatúru a čítanie.

Opatrenia

- 1.3.1 Zvyšovať profesionalitu a atraktivitu podujatí na zvyšovanie čitateľskej gramotnosti zameraných na širokú verejnosť.
- 1.3.2 Podporovať aktivity rozvíjajúce čítanie detí a mládeže, napr. čítanie s porozumením.
- 1.3.3 Podporovať projekty rodinnej čitateľskej gramotnosti a rodinného čítania v rámci komunitných aktivít knižníc.

1.4 Podpora vzdelávania vybraných cieľových skupín (rómskych komunít, dlhodobo nezamestnaných občanov, žien na materskej a rodičovskej dovolenke, občanov so zdravotným postihnutím, imigrantov, občanov v postproduktívnom veku a občanov s nízkym stupňom vzdelania alebo nízkym sociálnym statusom) najmä prostredníctvom verejných knižníc. Podpora dostupnosti knižnično-informačných služieb pre znevýhodnené skupiny občanov.

Cieľ

Zavádzať ciele aktivity pre vybrané skupiny používateľov.

Osobitnú pozornosť venovať dostupnosti knižnično-informačných služieb pre znevýhodnené skupiny občanov a prispieť tak k rozvoju knižníc bez bariér.

Opatrenia

- 1.4.1 Podporovať tvorbu a transpozíciu tradičných a moderných dokumentov do podoby vhodnej pre občanov so zrakovým postihnutím a občanov so sluchovým postihnutím a presadzovať dodržiavanie štandardov, ktoré zjednodušujú prijímanie informácií občanom so zdravotným postihnutím.
- 1.4.2 Podporovať zavádzanie a využívanie technických a technologických prostriedkov na sprístupnenie informácií znevýhodneným skupinám občanov.
- 1.4.3 Podporovať a rozvíjať priamu spoluprácu knižníc so združeniami zameranými na znevýhodnené a menšinové skupiny občanov.
- 1.4.4 Podporovať projekty zamerané na zlepšenie knižnično-informačných služieb a vzdelávanie znevýhodnených občanov (najmä občanov so zdravotným postihnutím, seniorov/seniorky a skupiny obyvateľov patriacich k sociálne znevýhodneným spoločnostiam).

1.5 Vytvorenie a podpora systému celoživotného vzdelávania informačných profesionálov a knihovníkov, skvalitnenie systému riadenia ľudských zdrojov.
Cieľ

Zabezpečiť nadobúdanie a rozvoj praktických skúseností knižničných a informačných zamestnancov na pracoviskách.

Opatrenia

- 1.5.1 Podporovať akreditované vzdelávanie zamestnancov knižníc pre všetky kategórie odborných zamestnancov, zvlášť pre zamestnancov zabezpečujúcich informačné vzdelávanie detí, mládeže a dospelých.
- 1.5.2 Podporovať systém celoživotného vzdelávania knihovníkov a informačných profesionálov.
- 1.5.3 Inovovať katalóg pracovných činností pre knihovníkov a informačných špecialistov, inovovať opisy činnosti pre konkrétne platové triedy knihovníkov.
- 1.5.4 Vytvárať podmienky na motivujúce odmeňovanie odborných zamestnancov knižníc s cieľom ich udržania v profesijnej oblasti.
- 1.5.5 Vytvárať podmienky na podporu odborných aktivít knihovníckych stavovských a profesijných organizácií.

STRATEGICKÁ OBLASŤ 2:**BUDOVANIE, TRVALÉ UCHOVANIE, ROZVOJ A OCHRANA KNIŽNIČNO-INFORMAČNÝCH FONDŮ.**

Knižnično-informačné fondy predstavujú významnú časť kultúrneho, intelektuálneho a vedeckého dedičstva. Knižnice svoje knižničné fondy systematicky a dlhodobo budujú a profesionálne spravujú tak, aby bezodkladne po nadobudnutí bola každá knižničná jednotka zaevidovaná, odborne spracovaná, komplexne ochránená a primerane sprístupnená.

Dôležitou súčasťou komplexných služieb knižníc je aj vyhľadávanie, spracovanie a sprístupňovanie ďalších informačných zdrojov a prameňov.

Priority a opatrenia
2.1 Budovanie knižnično-informačných fondov a poskytovanie informácií v súlade s potrebami občanov a celospoločenskými záujmami.
Cieľ

Zabezpečiť, systematicky budovať a sprístupňovať knižničné fondy a informačné zdroje pre potreby vedy, výskumu, vzdelávania, inovácií techniky a rozvoja podnikateľského prostredia a na podporu osobného rozvoja a trávenia voľného času.

Obohacovať a poskytovať účelnú a tematicky vyčerpávajúcu ponuku informačných a knižničných fondov a operatívny prístup k aktuálnym a kvalitným informáciám pre široký okruh používateľov šírených na všetkých druhoch nosičov.

Optimalizovať systém povinných výtlačkov a aktualizovať platnú legislatívu, ktorá nerieši povinné deponovanie dokumentov v elektronickej forme.

Opatrenia

- 2.1.1 Zabezpečiť zdroje a podporu akvizičnej činnosti knižníc a posilniť koncepčné budovanie knižnično-informačných fondov v súlade so zameraním a špecializáciou knižníc.
- 2.1.2 Presadzovať nástroje racionalizácie vstupného spracovania dokumentov – štandardizácie, kooperatívnej katalogizácie, budovania súborných katalógov a databázy autorít.

- 2.1.3 Systematicky realizovať zámer koordinovaného postupu v procese akvizície a sprístupňovania elektronických informačných zdrojov a databáz pre potreby vedy, výskumu, vzdelávania a podnikateľského sektora na celonárodnej úrovni.
- 2.1.4 Iniciať novelizáciu zákona o povinných výtlačkoch s nastavením parametrov pre funkčný výkon uplatnenia zákona v praxi, v súlade s Vyhlásením IFLA o povinných deponátoch. Počet výtlačkov stanoviť s cieľom zabezpečiť ich primeranú technologickú dostupnosť a dlhodobé uchovávanie pre budúcnosť. Zaviesť systém povinného výtlačku aj pre diela vydané iba v elektronickej podobe bez ohľadu na formát alebo technológiu. Zvážiť inštitút knižníc s právom na platený povinný výtlačok so zľavou.

2.2 Digitalizácia, dlhodobá archivácia a sprístupňovanie digitálnych dát a poznatkov kultúrneho a vedeckého dedičstva.

Cieľ

Prostredníctvom digitálnych knižníc poskytovať priamy prístup k digitálnym aj nedigitálnym informačným zdrojom prehľadným a spoľahlivým spôsobom a prostredníctvom informačných technológií tak prepájať vzdelávanie a kultúru. Digitalizáciou dokumentov kultúrneho dedičstva umožňovať uchovávanie originálnych nosičov informácií a zároveň umožňovať efektívne a demokratické sprístupnenie tohto obsahu verejnosti v oveľa širšom meradle.

Vytvoriť vhodné podmienky a zabezpečiť rozvoj digitálnych knižníc a digitálnych služieb v oblasti digitálnej kultúry, ako aj tvorbu systémových nástrojov a zdrojov pre kreatívny priemysel.

Rozšíriť, skvalitniť a optimalizovať informačné, komunikačné a technologické kapacity na systematický zber, správu, uloženie a dlhodobú ochranu knižničných, informačných a znalostných fondov v digitálnej forme.

Opatrenia

- 2.2.1 Pripraviť koncepciu a metodiku digitalizácie knižničných fondov vrátane sprístupňovania digitálneho obsahu širokému okruhu používateľov. Pri sprístupňovaní digitálneho obsahu dodržiavať štandardy stanovené pre informačné systémy verejnej správy.
- 2.2.2 Zapojiť knižnice do jednotnej platformy uchovávanía, dlhodobej archivácie a sprístupňovania kultúrneho a intelektuálneho dedičstva.
- 2.2.3 Podporovať partnerstvá knižníc a iných kultúrnych inštitúcií a súkromného sektora s uplatnením spoločných štandardov a metodológií pre podporu interoperability a zlepšenia možnosti vzájomného prepojenia knižničných fondov, múzeálnych objektov a archívnych dokumentov.
- 2.2.4 Zlepšiť podmienky pre digitalizáciu informačných zdrojov a ich dostupnosť, vytvorením zoznamov osirelých diel, obchodne nedostupných diel a prechodne alebo trvale nedostupných diel na knižnom trhu.
- 2.2.5 Inštalovať a prepojiť inštitucionálne repozitáre na sprístupňovanie a systematické uchovávanie miestnych významných a účelných knižničných, informačných a znalostných prameňov.
- 2.2.6 Vybudovať informačný systém na zber, spracovanie a správu povinného deponátu pôvodných elektronických publikácií a digitálnych diel a obsahu slovenského webu (www.sk).
- 2.2.7 Zabezpečiť trvalo udržateľnú prevádzku a rozvoj centra digitalizácie pri Slovenskej národnej knižnici v Martine.
- 2.2.8 Zabezpečiť trvalo udržateľnú prevádzku a rozvoj Centrálného dátového archívu (CDA) na dlhodobú ochranu kultúrneho dedičstva v digitálnej forme, rozšíriť partnerskú inštitucionálnu sieť prispievateľov CDA.

2.3 Odborná ochrana knižnično-informačných fondov a zlepšenie ochrany a bezpečnosti budov a priestorov, v ktorých je uložený, uchovávaný a sprístupňovaný knižničný fond. Fyzická ochrana a trvalé uchovávanie historických knižničných fondov.

Cieľ

Pri výstavbe, rekonštrukcii alebo modernizácii knižníc sa zamerať na vytvorenie optimálnych klimatických, svetelných a bezpečnostných podmienok na ochranu knižničného fondu, a tým spomaliť alebo zastaviť prirodzený proces degradácie.

Historické knižničné zbierky tvoria neoddeliteľnú súčasť pamäti národa a predstavujú nevyčísliteľné kultúrne a historické bohatstvo. Historické knižničné dokumenty sú nielen významnými artefaktmi dokumentujúcimi knižnú kultúru jednotlivých historických období, ale aj významným zdrojom informácií a úlohou knižníc je odborné spracovanie, vedecké zhodnotenie, sprístupňovanie a popularizácia písomného kultúrneho dedičstva odbornej aj laickej verejnosti.

Opatrenia

- 2.3.1 Zlepšiť stav ochrany a bezpečnosti knižničných fondov prostredníctvom technického, technologického, elektronického alebo mechanického vybavenia a zariadenia budov a priestorov.

- 2.3.2 Pokračovať v pasportizácii a správe historických knižníc, zaviesť evidenčné parametre zabezpečujúce jednoznačnú identifikáciu dokumentu s cieľom zabrániť akejkoľvek neželanej manipulácii s knižničným fondom (zámena, odcudzenie).
- 2.3.3 Vytvárať optimálne podmienky na odborné spracovanie, vedecké skúmanie, uloženie, ochranu, digitalizáciu a sprístupňovanie historických knižničných dokumentov, historických knižničných fondov a knižničného písomného dedičstva.
- 2.3.4 Zintenzívniť opatrenia aktívnej ochrany zbierok prostredníctvom konzervátorských a reštaurátorských zásahov v závislosti na ich hodnote, stave a stupni ohrozenia.
- 2.3.5 Zabezpečiť trvalo udržateľnú prevádzku a rozvoj konzervačného centra pre potreby ochrany písomného kultúrneho dedičstva.
- 2.3.6 Skvalitniť materiálo-technické vybavenie jestvujúcich depozitárov najmä špeciálnym úložným mobiliárom, klimaticznou, hygienickou, regulačnou a meracou technikou.
- 2.3.7 Vypracovať metodiky riešenia mimoriadnych (krízových) situácií v knižniciach.

STRATEGICKÁ OBLASŤ 3:

OPTIMALIZÁCIA A ROZVOJ KNIŽNIČNO-INFORMAČNÝCH SLUŽIEB A METÓD SPRÁVY INFORMÁCIÍ A ZNALOSTÍ.

Služby, ktoré knižnice poskytujú svojim používateľom, garantujú rovnaký prístup k informáciám, podporujú znalostnú spoločnosť rôznymi spôsobmi – od všeobecného informovania, cez celoživotné vzdelávanie a šírenie znalostí, až po tvorbu špecifických informačných produktov.

Svojou činnosťou a službami sa knižnice podieľajú na podpore a osobnom rozvoji a umožňujú individuálny prístup k širokej a rozmanitej škále vedomostí, myšlienok a názorov, prispievajú k rozvoju znalostí a zručností používateľov. Služby knižníc musia byť všeobecne dostupné a bez priestorových, materiálnych a iných obmedzení a musia zohľadňovať nové vývinové trendy.

Nevyhnutnou podmienkou pre fungovanie knižníc a poskytovanie moderných knižnično-informačných služieb je zlepšenie ich priestorových a kapacitných podmienok, s dôrazom na kvalitné, moderné a účelné interiérové a technologické vybavenie knižníc pre všetky typy používateľov rôznych vekových kategórií.

Priority a opatrenia

3.1 Podpora rozširovania ponuky knižnično-informačných služieb knižníc od klasických až po služby využívajúce najnovšie informačné a komunikačné technológie.

Cieľ

Dosiahnuť, aby všetky knižnice boli schopné poskytovať hybridné služby, klasické i elektronické a zabezpečiť maximálny komfort pre používateľov.

Opatrenia

- 3.1.1 Vytvoriť a sprístupniť funkčný súbor národných autorít a národný súborný katalóg monografií so sofistikovaným obsahom (napr. obohatiť katalógy o obálky a obsahy kníh, prepojiť záznamy na externé informačné zdroje) a pokročilými funkciami (napr. najhľadanejšie termíny pre vyhľadávanie, štatistiky) a ďalej rozvíjať súborný katalóg periodík.
- 3.1.2 Vytvoriť podmienky na podporu poskytovania mobilných knižnično-informačných služieb (tzv. knižníc bez stien), napr. prostredníctvom bibliobusov, donáškových služieb a pod.
- 3.1.3 Rozvíjať elektronické služby (napr. existujúcich služieb ako Spýtajte sa knižnice, elektronické objednávanie dokumentov, predlžovanie výpožičiek, rezervácia, predregistrácia, objednávanie dokumentov, žiadosť o vypracovanie rešerše a pod.) a podporovať zavádzanie služieb, ktoré zvyšujú komfort pre používateľa (samoobslužné výpožičné zariadenia, návratové automaty a pod.).
- 3.1.4 Propagovať služby knižníc a informačných produktov prostredníctvom marketingovej komunikácie a prostredníctvom sociálnych sietí.

3.2 Implementácia nástrojov na virtuálne sprístupňovanie knižničných fondov a poskytovanie personalizovaných služieb a podpora virtuálnej komunikácie knižníc s používateľmi.

Cieľ

Rozšíriť, skvalitniť a optimalizovať informačno-komunikačno-technologické kapacity na virtuálne sprístupnenie knižničných, informačných a znalostných fondov v digitálnej forme a poskytovanie personalizovaných služieb. Dosiahnuť optimálnu virtuálnu komunikáciu s používateľmi a sprístupniť čo najviac služieb prostredníctvom internetu.

Opatrenia

- 3.2.1 Inovovať, rozšíriť a budovať knižnično-informačné systémy s dôrazom na poskytovanie personalizovaných služieb, komunikáciu a sprístupňovanie informačných zdrojov prostredníctvom mobilných nástrojov a technológií.
- 3.2.2 Vybaviť knižnice informačnými technológiami a zariadeniami na správu a poskytovanie personalizovaných služieb vrátane výpožičiek e-dokumentov, nástrojov na podporu e-learningu a e-publishingu.
- 3.2.3 Podporovať implementáciu integrovaných knižničných systémov poskytujúcich jednotné rozhranie k vyhľadávaniu vo viacerých zdrojoch.
- 3.2.4 Rozvíjať interaktívne webové sídla knižníc na báze redakčných systémov, v súlade so štandardami pre informačné systémy verejnej správy, implementovať technológie na podporu komunikácie prostredníctvom sociálnych sietí.

3.3 Vytvorenie legislatívnych a metodických podmienok pre poskytovanie kvalitných a efektívnych knižnično-informačných služieb.

Cieľ

V záujme skvalitnenia a rozvoja knižnično-informačných služieb využívať štandardy pre verejné knižnice, pripraviť štandardy pre akademické knižnice, pri hodnotení služieb knižníc využívať benchmarking ako nástroj kvalitného poskytovania knižničných a informačných služieb a na optimálne využívanie verejných zdrojov.

Prostredníctvom aktivít a odporúčaní usmerňovať knižničný systém pri riešení aktuálnych problémov pri poskytovaní knižnično-informačných služieb.

Opatrenia

- 3.3.1 Sledovať vývojové trendy v oblasti knižnično-informačných procesov (katalogizačné pravidlá, archiváciu a pod.) a pripravovať potrebné metodické materiály, štandardy a interpretácie pre ich implementáciu v slovenských podmienkach.
- 3.3.2 Dôsledne uplatňovať schválené národné štandardy v činnosti knižníc a vypracovať štandardy pre ďalšie typy knižníc.
- 3.3.3 Spracovať právne postupy knižníc súvisiace s poskytovaním knižnično-informačných služieb (vymáhanie nedobytných výpožičiek, riešenie situácií s neprispôsobivými používateľmi a pod.) a poskytovať metodické usmernenia knižniciam v tejto oblasti.
- 3.3.4 Legislatívne upraviť požičiavanie dokumentov na iných ako printových nosičoch.
- 3.3.5 Prostredníctvom moderného právneho rámca zabezpečiť používateľom knižníc právo na e-čítanie a legálne požičiavanie e-dokumentov, rozvíjať inovatívne a atraktívne knižnično-informačné služby.

3.4 Rozšírenie, skvalitnenie a optimalizácia stavebno-technických kapacít na poskytovanie knižnično-informačných služieb a sprístupňovanie knižničných fondov.

Cieľ

Vytvoriť podmienky pre výstavbu nových účelových budov pre knižnice a realizovať systematické rekonštrukcie budov knižníc v súlade s medzinárodnými štandardmi, aby mohli poskytovať kvalitné služby občanom SR, podporovať kreatívny priemysel, rozvoj cestovného ruchu v regiónoch Slovenska a ako stánky kultúry a vzdelanosti plnohodnotne slúžiť na úrovni vyspelých štátov Európy.

Opatrenia

- 3.4.1 Podporovať výstavbu nových moderných účelových budov knižníc, systematicky rekonštruovať budovy a priestory knižníc s dôrazom na debarierizáciu a modernizáciu interiérového a technologického vybavenia, s ohľadom na skvalitnenie a rozšírenie možností poskytovania knižnično-informačných služieb.
- 3.4.2 Rozširovať priestorové kapacity na uloženie knižničných fondov s výhľadom na dvadsať a viac rokov. Budovať spoločné depozitáre pre viac knižníc, zvyšovať úroveň profesionalizácie výkonov pri odbornom uložení knižničných fondov a racionalizovať ich prevádzku.

Záver

Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky kompetenčne určené za ústredný orgán štátnej správy pre kultúrne dedičstvo a knižníctvo bude úlohy naplňania stratégie koordinovať. **Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky je hlavným gestorom a garantom naplňania všetkých strategických oblastí, priorít a opatrení stratégie.**

Prostredníctvom knižníc v zriaďovateľskej pôsobnosti Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky môže saturovať plnenie vybraných opatrení a cieľov s dosahom a s pozitívnym vplyvom na celý knižničný systém Slovenskej republiky.

Pre orgány územnej samosprávy a iné právnické osoby ako zriaďovateľov knižníc umožní implementácia stratégie plánovať a podporovať odborné činnosti knižníc v ich pôsobnosti v súlade so strednodobým vládny strategickým nastavením rozvoja knižničného systému, a tým eliminovať solitérne a nekoordinované výstupy a zastaviť tak prípadnú stagnáciu knižníc.

Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky na realizáciu stratégie:

Obnoví a bude finančne naplňovať osobitný prvok programovej štruktúry rozpočtovej kapitoly ministerstva kultúry určený na krytie nákladov spojených s plnením jednotlivých strategických oblastí a opatrení.

Priority podpory dotačného systému ministerstva kultúry prispôsobí potrebám plnenia stratégie rozvoja slovenského knižníctva na roky 2015 – 2020.

V rámci disponibilných finančných prostriedkov bude navyšovať finančné prostriedky najmä v programe 2 Kultúrne aktivity v oblasti pamäťových inštitúcií, v podprogramoch 2.1 Knižnice a knižničná činnosť, 2.3 Ochrana kultúrneho dedičstva, 2.5 Akvizícia knižníc.

Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky ako ústredný orgán štátnej správy, ktorý je zriaďovateľom dvoch špecializovaných vedeckých knižníc (Centra vedecko-technických informácií Slovenskej republiky a Slovenskej pedagogickej knižnice, ktoré sú dôležitou súčasťou Knižničného systému Slovenskej republiky, budú sa spolupodieľať na naplňaní stratégie. Ako rezort, ktorý aj v minulosti nastavil a má možnosť aj v budúcnosti nastaviť prípadnú podporu na nimi vybrané oblasti, priority a opatrenia stratégie, a to formou výzvy na podávanie žiadostí o financovanie rozvojových projektov, **má byť zároveň súčinný pri realizácii týchto opatrení strategických oblastí:**

Strategická oblasť 1:	1.1.1,	1.1.2,	1.1.3,	
	1.2.1,	1.2.3,	1.2.4,	1.2.6,
	1.3.2,	1.3.3,		
	1.4.2,	1.4.3,	1.4.4,	
	1.5.1,	1.5.2,	1.5.4,	
Strategická oblasť 2:	2.1.1,	2.1.2,	2.1.3,	
	2.2.3,	2.2.5,		
	2.3.1,	2.3.6,		
Strategická oblasť 3:	3.1.3,	3.1.4,		
	3.2.1,	3.2.2,	3.2.3,	3.2.4,
	3.4.1,	3.4.2,		

Zdroj: Strategické materiály Ministerstva kultúry SR

<http://www.rokovania.sk/File.aspx/ViewDocumentHtml/Mater-Dokum-169279?prefixFile=m>

PhDr. Daniela Gondová

(Univerzita Komenského v Bratislave, Akademická knižnica)

Knihovní legislativa v České republice

Zdeněk MATUŠÍK

Zdenek.Matusik@nkp.cz

Stať podává přehled legislativních aktivit knihovnické obce v České republice, zejména Národní knihovny ČR a Svazu knihovníků a informačních pracovníků ČR, a to ve vztahu ke specifickému právnímu rámci činnosti knihoven. V tomto smyslu jde o knihovní zákon, autorský zákon a zákony vztahující se k povinnému ukládání národní publikační produkce (zejména k „povinným výtiskům“). Vedle stručné rekapitulace vzniku stávajících předpisů se uvádějí problémy jejich aktuálního rozvoje.

Knihovny, jako každá společenská instituce, ale i soukromá osoba, působí v průsečíku celé řady zákonů, v uceleném rámci vytvářeném celým právním řádem státu. Právní předpisy činnost knihoven ovlivňují či určují převážně nespecificky, ať již jako každou jinou právnickou osobu, nebo poněkud specifičtěji, jako – nejčastěji – veřejnou instituci, diferencovaně podle její konkrétní organizační formy.

Tato stať se ovšem zabývá takovými legislativními normami, jež se týkají činnosti knihoven specificky – právě jako knihoven, a to v podstatné míře. Jde o následující právní předpisy:

- knihovní zákon
- autorský zákon
- zákony upravující povinné odevzdávání národní publikační produkce

Knihovní zákon

Zákon č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon), byl přijat v roce 2001 po několikaletých diskusích a přípravách, a to zvláště s ohledem na zajištění právního základu pro vznik, právní postavení i působení knihoven v České republice v podmínkách správní reformy vstupující v platnost k 1. lednu 2002. Jakkoli by to bývalo bylo žádoucí (a bylo knihovníky i předpokládáno), neobsahuje žádné ustanovení o společenském poslání knihoven jako zařízení veřejné služby.

Poslání knihoven poskytujících veřejné knihovnické a informační služby bylo ovšem vyjádřeno v důvodové zprávě k vládnímu návrhu zákona¹, a to odvoláním na strategický dokument „státní informační politika“ z roku 1999 obsahující cíle a priority při utváření informační společnosti. „Cílem státní informační politiky v oblasti veřejných informačních služeb je vytvořit optimální systém poskytování informací občanům a právnickým subjektům s využíváním moderních informačních a komunikačních technologií a s dostupností nezávislou na sociálním postavení subjektu. Jde tedy o zajištění bezbariérového přístupu k informacím a možnosti jejich demokratického využívání v zájmu občanů jako producentů a příjemců informací v procesu výchovy, vzdělávání, vytváření a užívání kulturních a uměleckých hodnot, výzkumu a vývoje i práce a produkce užitných hodnot a statků.“

Přijetí knihovního zákona se uvádělo do souvislosti se dvěma z programů schváleného Akčního plánu realizace státní informační politiky, a sice před půldruhým desetiletím velmi aktuálního úkolu dosažení informační gramotnosti všech občanů a také programu Veřejné informační služby knihoven. Tento druhý program inovace veřejných informačních služeb na bázi informačních technologií, známý pod zkratkou VISK, trvá dosud. Za třináct let jeho trvání, včetně tohoto roku 2015, se na projekty v rámci 9 podprogramů vynaloží ze státního rozpočtu cestou grantů Ministerstva kultury celkem 754 milióny Kč (tj. přibližně 27,5 mil. EUR při kursu 1 EUR = 27,5 Kč).²

Knihovní zákon vymezil základní stavební prvky knihovní soustavy v České republice a jejich funkční vazby.

Máme za to, že na tomto místě není třeba rozebírat všechny aspekty knihovního zákona České republiky. Vedle toho, že zde uvedeme základní funkční vazby, bude vhodné poukázat na některé problémy, jež doprovázely vznik a často stále ještě doprovázejí již takřka patnáctileté působení zákona.

1. Knihovna je vymezena jako „zařízení, v němž jsou způsobem zaručujícím rovný přístup všem bez rozdílu poskytovány veřejné knihovnické a informační služby vymezené tímto zákonem, a které je zapsáno v evidenci knihoven“.
2. Každá knihovna je povinna poskytovat vymezený okruh služeb, z toho jistou část z nich bezplatně.

¹ Sněmovní tisk 782/0. Vládní návrh zákona o veřejných knihovnách. Poslanecká sněmovna, 3. volební období, 1998 – 2002. Dostupné z URL: <<http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=3&ct=782&ct1=0>>. [cit. 2015-02-17]

² Pravidla pro udělování grantů byla v návaznosti na Knihovní zákon stanovena nařízením vlády č. 288/2002 Sb. Bližší informace o programu VISK jsou k dispozici na webu Národní knihovny ČR – dostupný z URL: <<http://visk.nkp.cz/>> [cit. 2015-02-17]

3. Knihovna může poskytovat i další služby, za které může – stejně jako za povinně poskytované služby, na nichž nezávisle podmínka bezplatnosti – žádat úhradu skutečně vynaložených nákladů.
4. Knihovna může požadovat úhradu administrativních nákladů na evidenci uživatele (reálně se jedná o registrační poplatek).
5. Knihovna je povinna trvale uchovávat historický fond a konzervační fond (vzniklý na základě zákonných ustanovení o povinném výtisku), pokud je vlastní.
6. Systém knihoven v ČR tvoří
 - knihovny zřízené Ministerstvem kultury³,
 - krajské knihovny, zřízené příslušným orgánem kraje,
 - základní knihovny, (typicky – byť ne výlučně – zřízené příslušným orgánem obce, tedy „veřejné knihovny“, jak se chápou ve světě),
 - specializované knihovny.

Vztahy mezi těmito knihovnami nejsou vztahy nadřízenosti a podřízenosti. Zřizovatelem základní či specializované knihovny může být v zásadě i soukromý subjekt.
7. Národní knihovna je centrem systému knihoven. V systému knihoven vykonává koordinační, odborné, informační, vzdělávací, analytické, výzkumné, standardizační, metodické a poradenské činnosti.
8. Krajské knihovny vykonávají obdobné činnosti ve vztahu ke knihovnám ve svém kraji, zpracovávají regionální informační zdroje a spolupracují s Národní knihovnou. Systém podpory veřejným knihovnám se nazývá regionálními funkcemi, krajské knihovny je vykonávají částečně prostřednictvím dalších, městských knihoven, na smluvním základě.
9. Specializované knihovny působí obdobně v rámci jednotlivých oborů.
10. Činnosti zaměřené na zpracování národní bibliografie, souborného katalogu a poskytování meziknihovnických služeb jsou předmětem koordinace mezi Národní knihovnou, krajskými knihovnami a (velkými) specializovanými oborovými knihovnami.
11. Pojetí knihovního zákona nevyklučovalo existenci knihovny mimo uvedený systém, tedy bez evidence na Ministerstvu kultury. Avšak pouze na knihovny systému se vztahuje ustanovení § 15 o podpoře knihoven (tj. poskytování grantů), stejně jako ustanovení § 9 odst. 2 písm. f) o zastupování knihoven systémem vůči kolektivnímu správci ve věcech užití předmětů ochrany autorského práva (tj. platnost licenčních ujednání).
12. Jako konzultativní orgán Ministerstva kultury, zejména pro záležitosti stanovení prioritních oblastí pro poskytování dotací, byla zřízena Ústřední knihovnická rada.

Podoba knihovního zákona. Některé jeho základní pojmy a instituty

Nutno uvést, že podoba původního návrhu knihovního zákona předloženého – rovněž knihovnické obci – k připomínkovému řízení ve vrcholném létě roku 2000 mnohé překvapila: text se profesně knihovnickými problémy zabýval velmi omezeně. Činil tak jen ve vztahu ke správě fondů – čímž je vyjímá s působností obecných právních předpisů o správě majetku. Řadil se tak (i svou stručností) k těm legislativním normám upravujícím specificky záležitosti knihoven, jež jsou typické spíše pro severské a západoevropské země. Z (knihovně) politického hlediska především vpředvečer správní reformy zakotvil legislativní základnu pro zřizování a provozování veřejných knihoven v obcích – ačkoli na druhé straně, oproti prvnímu knihovnickému zákonu z roku 1919⁴, povinnost zřídit knihovnu v obci neukládal. I za těchto okolností však v České republice hustá síť knihoven přetrvávala a přetrvává (v roce 2013 se jejich počet stále ještě blížil k 5400, a to při existenci asi 6000 obcí).

Největší otazník ovšem vyvolalo použití pojmu „veřejná knihovna“ jako obecného pojmenování zařízení poskytujícího veřejné knihovnické a informační služby. Vzhledem k tomu, že pojem „veřejná knihovna“ (jako ekvivalent anglického pojmu „public library“) vztažený ke všem druhům knihoven by byl matoucí⁵, a to zejména i ve vztahu k dokumentům Evropské unie, toto řešení se v konečném znění zákona neuplatnilo.

Velkou diskusi rovněž vyvolala formulace jednoho ze základních ustanovení zákona – o poskytování veřejných a informačních služeb „způsobem zaručujícím rovný přístup všem bez rozdílu“. Výhrady upozorňovaly zejména na to, že dodržet důsledně toto ustanovení v podmínkách, kdy knihovna je součástí instituce (školy, ústavu), není reálné. Podněty ve smyslu diferencovaného vztažení této významné zásady (právě jen ve vztahu k veřejným knihovnám ve vlastním smyslu) se do konečného textu normy nedostaly, v důvodové zprávě byla uvedena možnost diferencovat služby uživatelům podle jejich vztahu k instituci.

Pozornost vzbudil požadavek, aby každá knihovna zajistila pro své uživatele přístup k internetu. Problém se nespatořoval v požadavku samotném, jako v možnosti knihoven v malých obcích tento požadavek realizovat. Proto bylo do zákona začleněno

³ Národní knihovna České republiky v Praze, Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana, Moravská zemská knihovna v Brně (ta rovněž plní funkce krajské knihovny).

⁴ Zákon o veřejných knihovnách obecních č. 430/1919 Sb.

⁵ Budiž ovšem poznamenáno, že dosud není zkrat, kdy pracovníce knihovny použije ve vztahu ke své instituci místo pojmu „(specializovaná) knihovna přístupná veřejnosti“ výraz „veřejná knihovna“, ničím neobvyklým.

přechodné ustanovení, stanovující lhůtu splnění tohoto kritéria do konce roku 2006.⁶ I v současnosti trvá napětí mezi tradicí udržovat takřka v každé malé obci místnost s početně omezenou sbírkou knih (byť obměňovanou v rámci regionálních funkcí) na straně jedné a na straně druhé možnostmi obce provozovat takové zařízení s přiměřeným rozsahem otevírací doby a s přístupem do internetu, aby tato služba byla smysluplná i v současnosti. Nutno ovšem poznamenat, že v řadě i malých obcí je toto napětí řešeno pozitivně a díky přístupu vedení obce i obětavosti místních knihovnic a knihovníků – vykonávajících svou činnost často na dobrovolném základě – je poskytování veřejných knihovnických a informačních služeb zajištěno na velmi dobré, soudobé úrovni. Mnohé z nich jsou pak nominovány k vyhodnocení v rámci ceny Knihovna roku, udělované Ministerstvem kultury u příležitosti Týdne knihoven na počátku října.⁷

S problematikou připojení do internetu se pojí problém, jenž nebyl diskutován (podobně jako úhrada meziknihovnických výpůjčních služeb – viz dále) v připomínkovém řízení, ale o to více nabyl na významu v průběhu uplatňování zákona, a to poplatky za přístup do internetu. Ačkoli zákon jasně stanovoval, že „zprostředkování informací z vnějších informačních zdrojů, zejména informací ze státní správy a samosprávy“ a „umožnění přístupu k informacím na internetu, ke kterým má knihovna bezplatný přístup“ náleží ke službám poskytovaným bezplatně, mnohé knihovny za tyto služby poplatky vybíraly, zpravidla s odůvodněním, že uživatelé spíše přistupují k různým službám, jež nejsou informační povahy. Jakkoli ošidnost takové argumentace⁸ je zřejmá, uplatňovala se v praxi nejedné knihovny po řadu let.

Podobně se v připomínkovém řízení nikterak netematizovala otázka úhrady nákladů za dopravu dokumentu v rámci vnitrostátních meziknihovnických výpůjčních služeb. V tomto případě dokonce praxe předkládání poštovního k úhradě uživateli stále trvá, i když na absenci právního důvodu pro takový postup bylo opakovaně poukázáno.⁹ Nejnověji se tímto problémem začala zabývat Ústřední knihovnická rada a v rámci úkolu Optimalizace systému MVS uložila zpracovat návrh zásadního řešení problému.

Otázky možného rozvoje knihovního zákona

V dané chvíli je zcela určitě na pořadu dne novelizace knihovního zákona v souvislosti s legislativní úpravou e-depozitu, tj. trvalého uchovávání národní digitální produkce, konkrétně části týkající se vytvoření a fungování archivu webu. O tom bude více uvedeno v další části této stati.

V situaci, kdy se bude knihovní zákon otevírat, se nabízí k úvaze drobná doplnění, jež by podepřela režim působení knihoven.

Výhodným by bylo, pokud by zákon uváděl rozsah osobních údajů, jež je knihovna od uživatele – fyzické osoby oprávněna vyžadovat při poskytování služeb, případně způsob doložení takových údajů.

Lze si rovněž představit, jak je tomu např. v § 21 dánského zákona o knihovních službách¹⁰, zakotvení poplatků z prodloužení, které by jinak za současných podmínek mohl někdo interpretovat jako svým způsobem zpoplatnění výpůjčních služeb.

Národní knihovna ČR by mohla získat oprávnění zhotovit ze svého konzervačního fondu ověřenou kopii, obdobně jako je tomu u národní knihovny Maďarské republiky.¹¹

Vzhledem k tomu, že předmět jednání Národní knihovny ČR s kolektivními správci již přesahuje v zákoně příliš restriktivně vyjádřený rámec – „zastupuje knihovny systému knihoven při jednání s kolektivními správci autorských práv ve věci úhrady odměn za užití předmětů ochrany...“, odpovídající ustanovení by si zasloužilo v tomto smyslu upřesnění. Pro případy, kdy by zákonný rámec neumožňoval kolektivnímu správci zprostředkovat dohodu s nositelem práv (např. o elektronickém půjčování e-knih nové produkce), bylo by vhodné doplnit oprávnění pro Národní knihovnu ČR uzavřít s nositelem práv příslušnou dohodu ve prospěch knihoven systému knihoven.

⁶ Pozdější novelou byla tato lhůta ještě o rok prodloužena. V roce 2004 tehdy (dočasně) existující Ministerstvo informatiky založilo Projekt internetizace knihoven (známý pod zkratkou PIK), který v různých proměnách (po zrušení uvedeného, bylo nositelem Ministerstvo vnitra České republiky a v závěru Ministerstvo kultury) zajišťoval na základě financování ze státního rozpočtu až do začátku roku 2012 přístup do internetu až pro 3224 knihovny, většinou v malých obcích. Za současného stavu širokopásmového připojení a vysokého stupně teritoriálního pokrytí si patrně již ne každý vybaví, co tento projekt knihovnám v menších obcích ve své době přinesl.

⁷ V kategorii „základní knihovna“ této ceny jsou knihovny zpravidla nominovány v návaznosti na soutěž Vesnice roku, vyhlašovanou Ministerstvem pro místní rozvoj jako součást Programu obnovy venkova a hodnoceny porotou Ministerstva kultury.

Smyslem ocenění je vyjádření veřejného uznání knihovnám, jejich pracovníkům i obcím za úsilí o rozvoj knihovnických služeb a čtenářství. Kritéria pro hodnocení postihují šíři a rozmanitost práce knihoven i existenci nutných základních podmínek vytvářených samosprávou. Soutěž je jedním z podnětů pro přeměnu knihoven především v malých městech a obcích na moderní centra kulturního a společenského života a zvýšení jejich prestiže. Další informace o této ceně jsou přístupné z URL: <http://www.old.nkp.cz/o_knihovnach/KnRoku/2014/charakteristika.htm> [cit. 2015-02-17]

⁸ Takové, ale i jiné – např. že poplatek je příspěvkem na amortizaci vybavení sloužícího k poskytování této služby.

⁹ Viz např. MATUŠÍK, Zdeněk. K platbám v rámci meziknihovnických výpůjčních služeb. *Ikaros* [online]. 2010, ročník 14, číslo 11 [cit. 2015-02-16]. urn:nbn:cz:ik-13546. ISSN 1212-5075. Dostupné z: <http://ikaros.cz/node/13546>

¹⁰ Lov om biblioteksvirksomhed, jf. lovbekendtgørelse nr. 914 af 20. august 2008, med de ændringer, der følger af § 19 i lov nr. 1336 af 19. december 2008 og § 17 i lov nr. 1531 af 21. december 2010.

¹¹ Viz zákon o muzejních institucích, o službách veřejných knihoven a o osvětě [1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről, § 61, 4, j)]

Autorský zákon

Svaz knihovníků a informačních pracovníků ČR (SKIP) a po přijetí knihovního zákona také Národní knihovna ČR se dlouhodobě otázkami autorskoprávního rámce působení knihoven zabývají a účastní se legislativního procesu, a to jak v rámci pracovních skupin Ministerstva kultury připravujících „užší“, věcný rámec¹² legislativní úpravy, tak v rámci připomínkového řízení.

Bylo tomu tak zejména při přípravě zásadní novely autorského zákona č. 121/2000 Sb. z roku 2006, jejímž prostřednictvím byla dovršena implementace evropské směrnice 2001/29/ES, o harmonizaci určitých aspektů autorského práva a práv s ním souvisejících v informační společnosti, do právního řádu České republiky.¹³

Z hlediska knihoven bylo klíčové ustanovení nově formulovaného § 37, nazvaného „Knihovní licence“, vztahující se ovšem i na další paměťové instituce a školská zařízení. Zejména odstavec 1 tohoto paragrafu ve značném rozsahu uplatnil škálu možných výjimek a omezení práva autorského (a zprostředkovaně i práv s ním souvisejících), jak je – právě ovšem jen jako fakultativní – uvedena směrnice obsahuje. Nejzřetelněji to vystupuje ve vztahu k ustanovení o tzv. terminálovém zpřístupňování předmětů ochrany, jež knihovny ze svých fondů digitalizují. Pojetí uplatněné v autorském zákoně, jež se oproti jiným vyznačuje i výslovným zakotvením možnosti poskytnout uživateli papírovou kopii zpřístupňovaného díla, bylo potvrzeno také rozsudkem Soudního dvora Evropské unie ve věci TU Darmstadt v. Ulmer z 11. září 2014.¹⁴

Byla přijata i ustanovení umožňující kolektivnímu správci uzavřít s Národní knihovnou ČR (právě v jejím zmocnění dle knihovního zákona) smlouvu o rozšířené kolektivní licenci na elektronické dodávání dokumentů¹⁵ a veřejná čtení.

Již nedlouho po přijetí uvedené novely se ukázalo, že v podmínkách bouřlivě se rozvíjející sféry „digitálního obsahu“¹⁶ se očekávání veřejnosti, ale i vztahy při poskytování služeb založených na obsahu mění tak, že je žádoucí je legislativně upravit novým způsobem. Komunikace v tomto ohledu mezi zainteresovanými stranami – Ministerstvem kultury, kolektivními správci, poskytovateli veřejných komunikačních služeb i veřejnými vysílajícími, organizacemi autorů a producentů a v neposlední řadě i zástupci paměťových institucí – probíhá již od roku 2010. V rámci intenzivních příprav novely probíhalo v průběhu prvního pololetí 2012 jednání mezi Svazem českých knihkupců a nakladatelů, kolektivními správci a zástupci Národní knihovny ČR a SKIP (a v některých fázích i za přítomnosti zástupců dalších paměťových institucí), z něhož vzešel společný návrh na nová ustanovení autorského zákona, zejména týkající se užití tzv. děl nedostupných na trhu.

V těchto jednáních a jejich výsledcích se odrážel i vývoj na mezinárodní scéně – úsilí o řešení mnohých nazrálých problémů na evropské úrovni. K nim patří zejména problematika digitálního užití tzv. osiřelých děl, tj. děl, u nichž lze předpokládat, že ještě trvají majetková autorská práva k nim, aniž by byl jejich autor identifikován, případně aniž by bylo možné s ním (resp. se sekundárním nositelem práv) navázat jednání, jakož i děl nedostupných na trhu. Evropská komise přikládala řešení tohoto problému vysokou prioritu – spatřovala v něm cestu k zajištění náležité „viditelnosti Evropy“ v digitální sféře v globálním kontextu. V úsilí o řešení se evropská knihovnická obec velmi angažovala – ať cestou představitelů národních a dalších významných knihoven¹⁷, nebo prostřednictvím evropských knihovnických organizací (EBLIDA, LIBER). Knihovníci předpokládali, že osiřelá díla by mohla být hromadně digitalizována zejména tehdy, pokud by se dospělo k řešení zakotvujícímu ve prospěch užití paměťovými institucemi vedle důsledného vyhledávání jistou pevnou časovou hranici vydání díla, za níž by ověření autora proběhlo již jen v základním rozsahu. V průběhu řady let, která uběhla od počátků těchto prací do přijetí, v říjnu 2012, směrnice 2012/28/EU, o některých povolených způsobech užití osiřelých děl, se tento předpoklad nematerializoval.

Směrnice o osiřelých dílech byla implementována do práva ČR novelou autorského zákona č. 228/2014 Sb., která vstoupila v platnost počátkem listopadu 2014. Přijatá úprava sice stěží může sehrát úlohu v projektech hromadné digitalizace, může však být užitečná při tematicky vyprofilovaných projektech. Její slabinou je, že se netýká užití samostatných zobrazení, zej-

¹² Třeba mít na paměti, že autorský zákon je součástí právního řádu České republiky, s nímž musí být konzistentní, a že ve svých ustanoveních musí respektovat celou řadu mezinárodněprávních závazků státu, z nichž tak často v novější době uváděné limity vyplývající z práva Evropské unie jsou jen jejich částí.

¹³ Úplné znění autorského zákona po uvedené novele bylo vyhlášeno v létě 2006 ve Sbírce zákonů pod č. 398/2006 Sb.

¹⁴ Toto rozhodnutí bylo o to významnější, že nedlouho předtím byl v rámci řízení v jiných věcech předložen vlivný právní názor, podle něhož by se obecná výjimka pro zhotovování, resp. poskytování papírových kopií týkala pouze kopií z analogových předloh.

¹⁵ Příklad služby elektronického dodávání dokumentů je v mnohém poučný. V 90. letech se v německé jazykové oblasti – a díky kolegiální německých knihovníků také na Slovensku a v Česku – tato služba rozvinula na základě názoru, zastávaného i německým nejvyšším soudem (obdobně situaci ve Spojených státech), že není rozdíl mezi poskytováním kopií v papírové a elektronické podobě, včetně doručení on-line. Teprve několik let po přijetí směrnice 2001/29/ES se prosadila zásada v ní obsažená, že jakékoli dodání obsahu on-line je služba a poskytuje se jen na základě smluvní licence. Přechod na smluvní základ sice ustanovil pro tuto službu nezpochybnitelný právní základ, ale reálně vedl jednak k jejímu teritoriálnímu omezení (jen na území ČR), jednak k radikálnímu snížení poptávky, jakkoli stanovené ceny (a zvláště ceny v průběhu let snížené) jsou ve srovnání s cenami za tuto službu v západní Evropě stále ještě výhodné. (Poznámka: „Rozšířená kolektivní licence“ znamená, že kolektivní správce ji k danému užití uděluje nejen za nositele práv jím smluvně zastupované, ale i za všechny ostatní; nositel práv ovšem může podřízení svých práv tomuto režimu vyloučit.)

¹⁶ Tento výraz přebírám přes pochybnou jazykovou kvalitu tohoto kalku anglického „digital content“ (původně snad výrazu profesionálního slangu), ovšem tento pojem se již používá v právním řádu ČR, zejména v občanském zákoníku č. 89/2012 Sb. Jde ovšem o užití obsahu vyjádřené v digitální formě, za použití informačních a komunikačních technologií.

¹⁷ Členem Skupiny odborníků na vysoké úrovni pro digitální knihovny byl rovněž tehdejší náměstek generálního ředitele NKČR Adolf Knoll.

ména fotografií; naopak se do jejího textu podařilo zahrnout rovněž díla nezveřejněná. Koneckonců rovněž pozitivní je, že evropská směrnice otevřela prostor pro případné národní úpravy užití osiřelých děl. Využití této možnosti se předpokládá v rámci „velké novely“ zákona v nadcházejícím období. Národní úprava dle předpokladu nebude fotografie vylučovat, avšak – na rozdíl od obecné evropské úpravy užití osiřelých děl – jejich užití bude muset respektovat teritoriální omezení.

Jako nadějný se rysuje vývoj v oblasti užití děl nedostupných na trhu. Tímto problémem se zabývala již Skupina odborníků na vysoké úrovni pro digitální knihovny v polovině prvního desetiletí a ve vývoji problému sehrálo významnou úlohu Memorandum o porozumění – Klíčové zásady digitalizace a zpřístupňování děl nedostupných na trhu podepsané zástupci zainteresovaných stran na evropské úrovni za přítomnosti tehdejšího komisaře M. Barniera dne 20. září 2011¹⁸. Legislativní úprava užití děl nedostupných na trhu byla dosud přijata ve Francii¹⁹ a ve Spolkové republice Německo²⁰. V Německu byly podpisem rámcové smlouvy mezi zeměmi a kolektivními správci o sazách odměn za užití „rozebraných knih“ (děl nedostupných na trhu) a o některých modalitách realizace na přelomu loňského a tohoto roku vytvořeny rozhodující podmínky pro reálné naplnění zmíněné právní úpravy, přičemž předmětem užití je zpřístupňování knih vydaných do konce roku 1965 v Německu prostřednictvím portálů Německá digitální knihovna²¹ a europeana.eu.

Jak uvedeno výše, knihovníci v Česku se s partnery dohodli na návrhu zpřístupňování děl nedostupných na trhu již v roce 2012. Dohoda zahrnovala i další okruhy užití děl v knihovnách, zejména sazby odměny za kopírování na papír, byla kompromisem, při kterém každá strana něco získala a něco musela i s ne právě lehkým srdcem akceptovat. Následně byla vtělena do ministerského návrhu novely autorského zákona předloženého k meziresortnímu připomínkovému řízení na začátku ledna 2013 (tedy již před více než dvěma lety). Novela, bohužel, legislativním procesem do konce neprošla, jednak díky řadě připomínek, jednak v důsledku demise vlády v polovině onoho roku. Koncem roku 2014 byl základ dohody zúčastněnými stranami potvrzen. V souvislosti se zpracováním důvodové zprávy návrhu, jakož i hodnocení dopadu regulace (tzv. RIA) se v současnosti naplno otevírá další okruh problémů, a sice otázky odměny, která bude nositelům práv za takové užití vyplácena. Nejde o problém jednoduchý, už proto, že všechny obdobné případy v zahraničí, ať již na základě licencí smluvních nebo zákonných, se týkají zpřístupňování děl na volně přístupném internetu.²² Takové zpřístupňování je ovšem pro partnery knihoven v České republice nepřijatelné: akceptují pouze zpřístupňování v prostorách knihovny, případně ještě na základě chráněného vzdáleného přístupu (tj. pro registrované uživatele knihovny). Kvalitativní rozdíl užití je očividný. Zkušenosti rovněž ukazují, že užití limitované přítomností v prostorách knihovny je následně i kvantitativně značně omezené. Na druhou stranu pozitivním rysem připravované úpravy v Česku je to, že ustanovení o dílech nedostupných na trhu se budou vztahovat i na periodika starší 10 let, pokud nebude jejich zpřístupňování nabízet nositel práv. Jde o významný okruh užití starších vrstev knihovních fondů.

Ve smyslu zásady *de lege ferenda* se jeví být velmi žádoucí vyjít vstříc skutečnosti, že knihovny jsou **zprostředkovatelem obsahu**, jakkoli je autorské právo chápe takřka výlučně jako uživatele.²³ Tak se setkávají s jevem, že autoři a nakladatelé jsou (a mnohdy zvláště vůči knihovnám) velmi citliví na svá práva, ale od knihoven takřka jedním dechem požadují služby, v zásadě poskytnutí kopie pro vydání či zpřístupňování veřejnosti, bez ohledu na to, že autorské právo to knihovnám ve vztahu k předmětům s trvalými majetkovými právy neumožňuje. Bylo by tedy velmi žádoucí, aby knihovny získaly – ve smyslu využití fakultativní výjimky obsažené ve čl. 5 odst. 2 písm. c) směrnice 2001/29/ES – oprávnění poskytnout uživateli kopii díla i v případech nad rámec současné úpravy, pokud uživatel předloží licenci od nositele práv (resp. kolektivního správce) k užití kopie předmětného díla, případně jde-li o užití vystavením (v souladu s § 39 autorského zákona).

Dezideráta rozvoje autorskoprávního rámce působení knihoven

Digitální užití podstatným způsobem zasáhlo nejen sféru producentů, ale také uživatelskou – a s ní také knihovny. Vždyť nemalá část „konzumace obsahu“²⁴ a s ní související užití (kopie pro vlastní potřebu fyzické osoby) probíhá na základě zprostředkování službami knihoven: knihovny závažným způsobem spoluvytvářejí mediální trh, v podmínkách Česka (a obdobně i Slovenska) víceméně s omezením na trh knižní. Knihovny zejména v nejrozvinutějších oblastech světa se musejí a musejí vyrovnávat s podstatnými změnami struktury publikační produkce a také jejich cen. Vědecké knihovny se musejí s nápor

¹⁸ Memorandum of Understanding. Key Principles on the Digitisation and Making Available of Out-of-Commerce Works. Dostupné z URL: <http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/copyright-info/20110920-mou_en.pdf> [cit. 2015-02-18]

¹⁹ Viz Kodex duševního vlastnictví, část zákonodárná, část první, kniha první, titul III, hlava IV, Zvláštní ustanovení o digitálním užití rozebraných knih. (Code de la propriété intellectuelle, Partie législative - Première partie : La propriété littéraire et artistique - Livre Ier: Le droit d'auteur - Titre III : Exploitation des droits, Chapitre IV: Dispositions particulières relatives à l'exploitation numérique des livres indisponibles).

²⁰ Zákon o užití osiřelých a rozebraných děl a další změně autorského zákona. (Gesetz zur Nutzung verwaister und vergriffener Werke und einer weiteren Änderung des Urheberrechtsgesetzes. BGBl. 2013/I, Nr. 59.)

²¹ Deutsche Digitale Bibliothek. Dostupná z URL: <<https://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/>> [cit. 2012-02-18]

²² Jde o projekt „Police knih“ norské Nasjonalbiblioteket a kolektivního správce Kopinor (Bokhylla.no – dostupný z URL: <<http://www.nb.no/Tilbud/Samlingen/Samlingen/Boeker/Bokhylla.no>>), projekt „Historické noviny“ nizozemské Koninklijke Bibliotheek (Historische kranten – dostupný z URL: <http://www.delpher.nl/nl/kranten>). [cit. 2015-02-18] Nizozemský kolektivní správce Lira en Pictoright poskytuje licence na zpřístupňování novin na otevřeném Internetu kterékoli knihovně. (Zpřístupňování v prostorách knihovny je bez poplatku.) Jde také o ve stati zmíněný nový projekt v Německu.

²³ Jedinou výjimkou je, že za užití se nepovažuje zpřístupnění v knihovně na místě samém k seznámení s obsahem a obdobné poskytnutí díla v rámci meziknihovních výpůjčních služeb.

²⁴ Tento výraz zde používám jako pojem vyjadřující vnímání děl, případně uměleckých výkonů atd. konečným uživatelem.

změn hromadně vyrovnávat již třetí desetiletí (a mnohé z nich ještě déle), na knihovny veřejné změny vyplývající z přechodu na digitální obsah doléhají ve vysoké míře přibližně poslední desetiletí. Novou etapu v tomto procesu znamenal masový nástup elektronických knih.

Na tento vývoj se knihovnické organizace – národní, evropské i mezinárodní – snažily reagovat prakticky neprodleně. Narážely však na skutečnost, že producentská strana nebyla k jednání ani ochotna, ale ani připravena: věcný vývoj sám o sobě pro byl pro ni v podstatných ohledech nepředvídatelný. To se odráželo také do průběhu konzultací a jednání o rozvoji právního rámce tak, aby odpovídal měnícím se podmínkám. Na mnoha aktivitách v tomto smyslu se průběžně podílela i Evropská kancelář knihovnických, informačních a dokumentačních sdružení (EBLIDA²⁵), jakož i Společnost evropských vědeckých knihoven (LIBER²⁶). Také Mezinárodní federace knihovnických sdružení a institucí (IFLA) se proměnami informačního sektoru zabývala z hlediska práva, zprvu stejně tak zvláště s ohledem na problematiku pro knihovny novou, uzavírání licenčních smluv na přístup k elektronickým informačním zdrojům. Vývoj však vedl k přesunu předmětu zájmu na autorské právo jako takové. V roce 2011 předložila IFLA návrh mezinárodní smlouvy o výjimkách a omezeních práva autorského ve prospěch knihoven. Vzhledem k tomu, že taková mezinárodní smlouva je v působnosti zejména Mezinárodní organizace duševního vlastnictví (WIPO) a že IFLA jako nevládní organizace nemůže být předkladatelem materiálu, který by mohl být řádným podkladem pro jednání, hlavní obsah smlouvy se stal předmětem jednání Stálého výboru pro autorské právo a práva příbuzná prostřednictvím návrhů států Latinské Ameriky a Afriky, které si mnohé z obsahu návrhu osvojily.²⁷ I když v základu návrhu smlouvy spočívá mj. přístup, že „Kniha je jako kniha, ať tištěná, nebo elektronická“, který není cizí ani nakladatelům, jednání o tomto tématu, intenzivně probíhající od roku 2012, nejen dosud nevedla ke konečnému výsledku, ale dostala se do velmi těžké situace: stanovisko nejrozvinutějších zemí (Severní Amerika, EU, Austrálie) je v řadě podstatných momentů nesouhlasné. Je nepochybné, že dosáhnout řešení přijatelného pro všechny zúčastněné je záležitostí na léta. Vždyť se i rysuje, že ratifikační proces Marrakéšské smlouvy o usnadnění přístupu k vydaným dílům pro osoby nevidomé, zrakově postižené nebo s jinou poruchou čtení²⁸, podepsané v roce 2013, se oproti původním očekáváním protáhne na řadu let.

Za dané situace spočívá pro současnost řešení otázky zpřístupňování e-knih, zejména tzv. e-výpůjček²⁹, v získávání licencí od nositelů práv – ať nakladatelů, nebo poskytovatelů.

Zákony upravující povinné odevzdávání národní publikační produkce

Soustavné ukládání národní publikační produkce v knihovně na základě institutu tzv. povinného výtisku má v Česku tradici sahající do 18. století.³⁰ Proměnlivé, ovšem v zásadě uspokojivé řešení se až do roku 1991 vztahovalo pouze na tištěnou produkci. Dosud platný zákon č. 37/1995 Sb., o neperiodických publikacích, se vztahuje také na zvukové záznamy³¹ a obecně na dokumenty na pevném nosiči bez ohledu na formát, tedy např. i na kompaktní disky.

S nástupem internetu ovšem byla nastolena otázka uchovávání jeho obsahu – zprvu zejména zdrojů přístupných na volném internetu, posléze i zdrojů zpřístupňovaných on-line obecně.

Projekt Webarchiv – archiv českého webu byl zahájen v rámci Národní knihovny ČR již v roce 2000.³² Od počátku řešil obtížnou otázku právní základny pro zpřístupňování svého obsahu: autorský zákon sice umožňoval (a umožňuje) knihovně a dalším paměťovým institucím zhotovit kopii takřka jakéhokoli předmětu ochrany, ale u kopie zhotovené pro archivní a koncer-

²⁵ Web této organizace uplatňující od roku 1992 zájmy knihoven a jejich uživatelů na úrovni Evropských společenství, resp. Evropské unie zejména ve vztahu k legislativě, i když nikoli v omezení na ni, je dostupný z URL: <<http://www.eblida.org/>>.

²⁶ LIBER je zkratkou francouzského názvu organizace – Ligue des bibliothèques européennes de recherche; web organizace je dostupný z URL: <<http://libereurope.eu/>>. V Česku je jejím členem zejména Asociace knihoven vysokých škol.

²⁷ Související stránky WIPO/SCCR jsou dostupné z URL: <<http://www.wipo.int/copyright/en/limitations/>> [cit. 2015-02-18] Nejnovější verze návrhu IFLA smlouvy z února 2014 je dostupná z URL: <<http://www.ifla.org/node/5858>> [cit. 2015-02-18]

²⁸ Viz informace na webu Ministerstva kultury (a zprostředkovaně WIPO) dostupná z URL: <<http://www.mkcr.cz/cz/autorske-pravo/marrakesska-smlouva-o-usnadneni-pristupu-nevidomych-k-autorskopravne-chronenym-dilum-prijata-184177/>> [cit. 2015-02-18]

²⁹ Dlužno poznamenat, že i když se výraz „e-výpůjčka“ nejnověji vžil, z hlediska práva, autorského a nepochybně i občanského, jde o podstatně rozdílné jevy. K této záležitosti viz např. část Půjčování e-knih s otázkou in: MATUŠÍK, Zdeněk. Evropská unie a změna autorského práva: Co z toho vzejde pro knihovny? *Ikaros* [online]. 2014, ročník 18, číslo 1 [cit. 2015-02-16]. urn:nbn:cz:ik-14187. ISSN 1212-5075. Dostupné z URL: <http://ikaros.cz/node/14187>

³⁰ WALLIS, Ladislav Michael. Vývoj institutu právo povinného výtisku (1 – 10). *Knihovna plus* [online]. 2005, č. 1 – 2007, č. 1 – 2. [cit. 2015-02-18]. Dostupné z WWW: <<http://knihovna.nkp.cz/knihovnaplus51/wallis.htm>>, <<http://knihovna.nkp.cz/knihovnaplus61/wallis.htm>> <<http://knihovna.nkp.cz/knihovnaplus62/wallis3.htm>>, <<http://knihovna.nkp.cz/knihovnaplus62/wallis4.htm>> <<http://knihovna.nkp.cz/knihovnaplus62/wallis5.htm>>, <<http://knihovna.nkp.cz/knihovnaplus62/wallis6.htm>> <<http://knihovna.nkp.cz/knihovnaplus71/wallis7.htm>>, <<http://knihovna.nkp.cz/knihovnaplus71/wallis8.htm>> <<http://knihovna.nkp.cz/knihovnaplus71/wallis9.htm>>, <<http://knihovna.nkp.cz/knihovnaplus71/wallis10.htm>> ISSN 1801-5948.

³¹ Zákon ČNR č. 106/1991 Sb., rozšířil povinnost odevzdávat publikace i na zvukové, obrazové a zvukově obrazové dokumenty. Z působnosti těchto zákonů jsou vyloučeny počítačové programy.

³² Web Webarchivu je dostupný z URL: <<http://www.webarchiv.cz/>>.

vační účely neřeší otázku zpřístupňování veřejnosti. Dle obecné právní zásady (někde vyjadřované i explicitně) pak kopii zhotovenou oprávněně za jedním účelem (či jejich okruhem) nelze použít pro účel jiný. Zpracovatelé projektu se tedy museli vydat cestou získávání smluvní licence.

Otázka spolehlivého legislativního základu pro činnost Webarchivu – s ohledem jak na vývoj v zahraničí, tak na postupný rozmach publikační činnosti šířené on-line – ovšem byla stále na pořadu. Přípravné práce byly započaty v roce 2006, na jaře 2008 předal generální ředitel Národní knihovny ČR návrh „zákona o povinných elektronických publikacích“ Ministerstvu kultury. Tento návrh se předmětem dalšího řízení nestal. Ministerstvo ovšem v následujícím období zadalo k externímu zpracování tzv. malou RIA na téma Web-harvesting a povinný výtisk síťových publikací. Její zpracovatelé ovšem čerpali v podstatné míře z podkladů shromážděných za léta působení Webarchivu, závěrečný materiál ani řádně nezredigovali, takže v textu nebylo ani vždy řádně respektováno autorské právo.

Po krátké mezipřehledné spjaté s Pilotním projektem „Dobrovolné poskytování elektronických publikací za účelem jejich archivace a zpřístupňování v Národní knihovně ČR“ (známým také jako eDeposit pilot) v letech 2011 – 2012 se práce na legislativním základu povinného ukládání národní produkce síťových elektronických publikací rozvíjejí od počátku roku 2013 v rámci projektu Správa elektronických publikací v síti knihoven ČR. Program aplikovaného výzkumu a vývoje národní kulturní identity (NAKI) (DF12P01OVV006).³³

V jeho rámci byl zpracován rozbor právního rámce životního cyklu síťových elektronických publikací v knihovnách v ČR, přehled legislativní úpravy povinného ukládání síťových elektronických publikací (dále jen „e-depozitu“)³⁴ a posléze návrh legislativního řešení. I když byla paralelně zpracována také verze samostatného zákona, vedení Národní knihovny ČR se rozhodlo předat a Ministerstvo kultury převzít do dalšího zpracování základní variantu, spatřovanou z hlediska průběhu legislativního procesu jako produktivnější, spočívající v poměrně jednoduchém doplnění tří zákonů: zákona č. 37/1995 Sb., o neperiodických publikacích, v platném znění, zákona č. 46/2000 Sb., tiskového zákona, v platném znění, a zákona č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovního zákona), v platném znění.

Novelizace předpokládá jen minimální formulační úpravy a doplnění. Klíčové je rozvinutí pojmu „povinný výtisk“ o vyjádření podoby hmotné a „nehmotné“ – „pořízený tiskem“ versus „pořízený elektronicky“. Na základě takto získaných digitálních objektů pořizuje Národní knihovna ČR databázi, již umožní vytěžovat a zužitkovávat knihovnám, resp. dalším institucím, jež jsou oprávněnými příjemkyněmi povinného výtisku dle stávajících právních předpisů. Novela knihovního zákona zakládá právo Národní knihovny ČR pořídit kopie informací šířených prostředky informační společnosti, zařadit je do svého fondu a zpřístupňovat je v postavení poskytovatele služby hostingu veřejnosti.

Předmětný návrh zákona má být předložen k projednávání v průběhu letošního roku (2015), předpokládá se jeho vstup v platnost k počátku roku 2016.

Literatura

1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről.

BEGER, Gabriele: Einigung über neue Urheberrechtsgebühr. [2000] [cit. 2015-02-27] Dostupné z URL: http://files.dnb.de/EDBI/deposit.ddb.de/ep/netpub/89/96/96/967969689/_data_stat/www.dbi-berlin.de/dbi_pub/einzelth/rechtpub/bd00_h7a.html

Bundesgerichtshof, BGH, Urteil vom 25. 2. 1999 – I ZR 118/96 – Kopienversanddienst; OLG München. [cit. 2015-02-27] Dostupné z URL: <http://lexetius.com/1999,808>

Draft WIPO Treaty on Exceptions and Limitations for the Persons with Disabilities, Educational and Research Institutions, Libraries and Archives. Proposal by the African Group. WIPO, SCCR/22/12. [2011-06-03]

Gesetz zur Nutzung verwaister und vergriffener Werke und einer weiteren Änderung des Urheberrechtsgesetzes. BGBl. 2013/I, Nr. 59

Loi no 2012-287 du 1er mars 2012 relative à l'exploitation numérique des livres indisponibles du xxe siècle

Lov om biblioteksvirksomhed, jf. lov bekendtgørelse nr. 914 af 20. august 2008, med de ændringer, der følger af § 19 i lov nr. 1336 af 19. december 2008 og § 17 i lov nr. 1531 af 21. december 2010.

Marrakesh Treaty to Facilitate Access to Published Works for Persons Who Are Blind, Visually Impaired, or Otherwise Print Disabled adopted by the Diplomatic Conference to Conclude a Treaty to Facilitate Access to Published Works by Visually Impaired Persons and Persons with Print Disabilities in Marrakesh, on June 27, 2013. [2015-02-27]. Dostupné z URL: http://www.wipo.int/treaties/en/text.jsp?file_id=301016

MATUŠÍK, Zdeněk. Evropská unie a změna autorského práva: Co z toho vzejde pro knihovny?. Ikaros [online]. 2014, ročník 18, číslo 1 [cit. 2015-02-16]. urn:nbn:cz:ik-14187. ISSN 1212-5075. Dostupné z URL: <http://ikaros.cz/node/14187>

MATUŠÍK, Zdeněk. K platbám v rámci meziknihovních výpůjčních služeb. Ikaros [online]. 2010, ročník 14, číslo 11 [cit. 2015-02-16]. urn:nbn:cz:ik-13546. ISSN 1212-5075. Dostupné z: <http://ikaros.cz/node/13546>

³³ Veřejně přístupný web projektu, v této chvíli v zárodečném stavu, je dostupný z URL: <http://edeposit.nkp.cz/>

³⁴ Publikační výstup: MATUŠÍK, Zdeněk. Právní podmínky sběru povinného depozitu elektronických publikací, jejich zpracování a zpřístupnění v knihovnách. *Knihovna* [online]. 2014, roč. 25, č. 1, s. 55-83 [cit. 2015-02-16]. Dostupný z WWW: <http://knihovna.nkp.cz/knihovna141/141055.htm>. ISSN 1801-3252.

Matušík, Zdeněk. Právní podmínky sběru povinného depozitu elektronických publikací, jejich zpracování a zpřístupnění v knihovnách. Knihovna [online]. 2014, roč. 25, č. 1, s. 55-83 [cit. 2015-02-16]. Dostupný z WWW: <http://knihovna.nkp.cz/knihovna141/141055.htm>. ISSN 1801-3252.

Memorandum of Understanding. Key Principles on the Digitisation and Making Available of Out-of- Commerce Works. [cit. 2015-02-18] Dostupné z URL: http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/copyrightinfo/20110920mou_en.pdf.

Návrh legislativního řešení projektu „NAKI - Správa elektronických publikací v síti knihoven ČR“. Verze 12. 5. 2013, doplněno na základě výsledku jednání 4. 2. 2014. Tento dokument je součástí projektu „NAKI - Správa elektronických publikací v síti knihoven ČR“ s identifikačním kódem DF12P01OVV006. [2014-03-27] [Předán Ministerstvu kultury v červnu 2014. Pracovní dokument]

Proposal on limitations and exceptions for libraries and archives. Document presented by Brazil, Ecuador and Uruguay. WIPO, SCCR/23/5. [2011-11-22]

Rozsudek Soudního dvora (čtvrtého senátu), 11. září 2014, ve věci C-117/13, jejímž předmětem je žádost o rozhodnutí o předběžné otázce na základě článku 267 SFEU, podaná rozhodnutím Bundesgerichtshof (Německo) ze dne 20. září 2012, došlým Soudnímu dvoru dne 14. března 2013, v řízení Technische Universität Darmstadt proti Eugen Ulmer KG.

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2001/29/ES ze dne 22. května 2001, o harmonizaci určitých aspektů autorského práva a práv s ním souvisejících v informační společnosti.

Stanovisko generální advokátky Eleanor Sharpston přednesené dne 24. ledna 2013. Spojené věci C-457/11, C-458/11, C-459/11 a C-460/11, Verwertungsgesellschaft Wort (VG Wort) v. KYOCERA Document Solutions Deutschland GmbH a další Canon Deutschland GmbH, Fujitsu Technology Solutions GmbH, Hewlett-Packard GmbH v. Verwertungsgesellschaft Wort (VG Wort) [žádosti o rozhodnutí o předběžné otázce podané Bundesgerichtshof (Německo)].

Státní informační politika – cesta k informační společnosti. [Dokument přijatý vládou usnesením č. 525 ze dne 31. 5. 1999.] Dostupné z URL:

<http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/statni-informacni-politika---cesta-k-informacni-spolecnosti---dokument-2089/> [cit. 2015-02-27]

Wallis, Ladislav Michael. Vývoj institutu právo povinného výtisku (1 – 10). Knihovna plus [online]. 2005, č. 1 – 2007, č. 1 – 2. [cit. 2015-02-18]. Dostupné z WWW:

<http://knihovna.nkp.cz/knihovnaplus51/wallis.htm>
<http://knihovna.nkp.cz/knihovnaplus61/wallis.htm>
<http://knihovna.nkp.cz/knihovnaplus62/wallis3.htm>
<http://knihovna.nkp.cz/knihovnaplus62/wallis4.htm>
<http://knihovna.nkp.cz/knihovnaplus62/wallis5.htm>
<http://knihovna.nkp.cz/knihovnaplus62/wallis6.htm>
<http://knihovna.nkp.cz/knihovnaplus71/wallis7.htm>
<http://knihovna.nkp.cz/knihovnaplus71/wallis8.htm>
<http://knihovna.nkp.cz/knihovnaplus71/wallis9.htm>
<http://knihovna.nkp.cz/knihovnaplus71/wallis10.htm>. ISSN 1801-5948

Zákon č. 430/1919 Sb., o veřejných knihovnách obecních.

Zákon č. 37/1995 Sb., o neperiodických publikacích, v platném znění.

Zákon č. 46/2000 Sb., o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku a o změně některých dalších zákonů (tiskový zákon), v platném znění.

Zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), v platném znění.

Zákon č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon), v platném znění.

Zdeněk Matušík

(Národní knihovna České republiky)

CVTI SR ako Národný referenčný bod pre Open Access politiku – súčasný stav a perspektívy

Centrum vedecko-technických informácií SR (CVTI SR), jedna z kľúčových organizácií (Key Node) pre Slovenskú republiku v oblasti otvoreného prístupu k vedeckým informáciám. Funkcia CVTI SR ako Národného referenčného bodu (NRB) pre oblasť otvoreného prístupu (OA) k vedeckým informáciám, k ich uchovávaniu a sprístupňovaniu. Účasť CVTI SR v medzinárodných projektoch zameraných na riešenie aktivít v oblasti OA, naštartovanie aktivít k zvyšovaniu povedomia a zlepšeniu spolupráce v tejto oblasti na národnej úrovni, ako aj správne nasmerovanie aktivít, ktoré CVTI SR už realizuje.

Centrum vedecko-technických informácií SR od roku 2013 plní funkciu NRB. Do tejto funkcie bolo nominované ministrom školstva, vedy, výskumu a športu SR, na základe výzvy viceprezidentky Európskej komisie pre digitálnu agendu pani Neelie Kroesovej a komisárky pani Máire Geogheganovej-Quinnovej.

Z uvedenej pozície CVTI SR vyplývajú nasledovné úlohy:

- koordinácia opatrení uvedených v Odporúčaní Európskej komisie „**Prístup k vedecko-technickým informáciám a ich uchovávanie**“ (Recommendation on „Access to and Preservation of Scientific Information“);
- spolupráca s Európskou komisiou pri výmene skúseností a tvorbe spoločných zásad, noriem a implementačných opatrení v rámci Európskeho výskumného priestoru;
- spolupráca s Európskou komisiou pri spravodajstve o implementácii odporúčania.

Riešenie problematiky OA je predmetom viacerých medzinárodných projektov. V súvislosti s funkciou NRB prebiehajú medzi CVTI SR a predstaviteľmi niektorých projektov v súčasnosti diskusie, ktoré potvrdzujú nevyhnutnosť zaoberať sa touto problematikou na národnej úrovni, ako aj potrebu zmapovať situáciu o reálnom stave politiky OA na Slovensku.

Zvolanie **Diskusného fóra v súvislosti s plnením funkcie CVTI SR ako NRB**, ktoré sa uskutočnilo **dňa 5. 11. 2014** v CVTI SR za účasti tzv. stakeholderov, a teda zástupcov Ministerstva kultúry SR, Ministerstva vnútra SR, zástupcov akademickej obce a pod., bolo jedným zo základných krokov pre nastavenie mapovania tohto fenoménu dnešnej doby. Oboznámenie všetkých účastníkov so systémom mapovania OA politiky pre Európsku komisiu, materiálmi a dokumentmi, ktoré CVTI SR získalo na zasadnutiach NRB bol jeden z cieľov rokovania. Druhým bolo začať diskusiu o možnostiach spolupráce pri mapovaní a napredovaní politiky OA na Slovensku s kľúčovými hráčmi, ktorí sa pohybujú v oblasti publikovania, uchovávania a sprístupňovania informácií získaných ako výsledkov výskumno-vývojových procesov (u ktorých je predpoklad a povinnosť publikovania formou OA). Nadviazanie úzkej spolupráce pri koordinácii opatrení, výmene skúseností a tvorbe spoločných zásad bol nemenej dôležitý bod tohto podujatia.

Obrázok č. 1 Fotografia z Diskusného fóra usporiadaného CVTI SR v novembri 2014 (foto CVTI SR)

Z nastolenej diskusie vyplynulo viacero dôležitých záverov, a to je najmä absencia OA politiky na Slovensku, nedostatočná osвета a s ňou súvisiaca nesprávna interpretácia pojmu Open Access či nedostatočná spolupráca pri implementácii pravidiel a zásad OA na národnej úrovni. Tieto zistenia opäť potvrdili potrebu zamerať sa na spoluprácu medzi jednotlivými aktérmi v oblasti vedeckého výskumu, a to rovnako na legislatívnej, ako aj odbornej úrovni a celkovo venovať pozornosť rozvoju aktivít v oblasti OA na Slovensku. Závery jednoznačne poukazujú na potrebu nastavenia praktických postupov, ktoré je nevyhnutné v tejto súvislosti riešiť. Prvoradé je zvyšovanie celkového povedomia o OA politike na Slovensku, čo znamená polozenie základov pre lepšie porozumenie princípom OA a OA politiky. Pre ďalšie napredovanie je rovnako dôležitý celkový prehľad o aktivitách, ktoré sa v tejto oblasti už rozvíjajú jednak na legislatívnej úrovni, ako aj na úrovni vydavateľov a dodávateľov odbornej literatúry, s ktorými CVTI SR v súčasnej dobe priamo spolupracuje a celková úloha CVTI SR v tejto oblasti.

Spolupráca na medzinárodných projektoch riešiacich problematiku OA je kľúčová z hľadiska rozvoja národnej OA politiky. Väčšina aktuálne prebiehajúcich projektov, ktorých je CVTI SR partnerom, alebo má možnosť ako jedna z členských krajín Európskej únie zúčastňovať sa ich rokovaní, sa zameriava najmä na aktivity v oblasti zvyšovania povedomia a zlepšenie informovanosti o OA problematike.

CVTI SR bolo v roku 2014 na základe svojej funkcie NRB identifikované ako kľúčová organizácia (tzv. Key Node) pre potreby projektu **PASTEUR4OA**, ktorý stavia na už existujúcom projekte **MedOANet** (Mediterranean Open Access Network) a zároveň využíva skúsenosti a kontakty organizácií ako **EOS** (Enabling Open Scholarship), **JISC** (Joint Information Systems Committee), **SparcEUROPE**, **LIBER** (Association of European Research Libraries), **EIFL** (Electronic Information for Libraries).

Projekt PASTEUR4OA pomáha rozvíjať a/alebo posilniť OA stratégie a politiky na národnej úrovni a uľahčiť ich koordináciu medzi všetkými členskými štátmi na úrovni Európskej únie. Jednou z úloh, ktoré boli v projekte stanovené je vytvoriť sieť odborných centier, ktoré by rozvíjali pod vedením partnerov projektu koordinovaný a spoločný program činností pre podporu tvorby politiky na národnej úrovni, mapovanie existujúcich politík, zaznamenávanie jednotlivých politík a ich typov za účelom vytvorenia typológie, rozvoja právnych dokumentov, a predovšetkým zapojenia jednotlivých národných tvorcov politík do celého procesu a snahu zohľadniť špecifické potreby každej zapojenej krajiny. CVTI SR nie je priamo partnerom projektu, ale na základe členstva Slovenskej republiky v Európskej únii sú náklady spojené s účasťou na aktivitách hradené pre jedného zástupcu Key Node na Slovensku projektom PASTEUR4OA.

Jedným z prvých podujatí realizovaných v rámci projektu bol workshop **Working Together to Promote Open Access Policy Alignment in Europe**, ktorý sa konal začiatkom decembra 2014 v Londýne.

Stretnutie sa uskutočnilo za účelom predstavenia projektu, podpory rozvoja vzťahov medzi členskými štátmi EÚ a s cieľom umožniť porovnanie ich pripravenosti v oblasti národnej politiky OA stavať na ich vlastných skúsenostiach pri jej rozvoji a implementácii. Zároveň bola bližšie predstavená tzv. **Knowledge Net** (Vedmostná sieť) a úlohy jednotlivých *kľúčových organizácií* (Key Nodes) v súvislosti s jej budovaním. Identifikácia Key Nodes bola prvým krokom pred ďalším postupom, ktorý je možný iba v prípade, ak budú zohľadnené problémy, s ktorými sa jednotlivé krajiny v praxi stretávajú, ako napríklad rozdielna úroveň povedomia o problematike OA, rozdielna infraštruktúra či rozdielna legislatíva. Riešením by malo byť práve vytvorenie siete národných znalostných centier, ktoré by rozvíjali vzájomnú spoluprácu. Hlavnou výzvou sa aktuálne stáva predovšetkým realizácia pravidelnej a efektívnej komunikácie a spolupráce medzi zapojenými inštitúciami.

Workshop priniesol zaujímavé informácie o aktivitách v oblasti OA na príklade troch európskych krajín – **Írsko, Nórska a Belgicko**. OA politika **Írska** je veľmi úzko spätá s pravidlami **HORIZON2020**. V roku 2012 viedla spolupráca vládnych orgánov a financujúcich agentúr na poli OA publikovania, k založeniu *Národného riadiaceho výboru pre Open Access* (National Steering Committee on Open Access), ktorý ešte v tom istom roku sformuloval *Vyhlásenie o národných princípoch pre OA politiku* (National Principles for Open Access Policy Statement). V rámci krajiny je budovaná infraštruktúra OA repozitárov, pričom všetky vzdelávacie inštitúcie a investori sú do problematiky a aktivít týkajúcich sa OA zapojené.

Ďalšou krajinou, ktorá zdieľala svoje skúsenosti bolo **Nórsko**, ktorého najväčšou výhodou je, že je centralizovaná krajina, vďaka čomu je aj aplikácia pravidiel OA publikovania v praxi oveľa jednoduchšia. V krajine funguje národný systém CRIS a repozitáre sú centralizované. Nórska vláda prijala pred dvoma rokmi rozhodnutie o nutnosti publikovania OA všetkých výsledkov výskumov financovaných z verejných zdrojov, tzv. *White Paper*. Aj napriek tomu, sú však politiky jednotlivých nórskych výskumných inštitúcií vo všeobecnosti skôr odporúčaniami ako pravidlami.

Poslednou krajinou bolo **Belgicko**, ktorého vláda v roku 2007 prijala nariadenie o sprístupňovaní výsledkov výskumu a potrebe ich vkladania do repozitára. Stal sa ním repozitár **ORBi** (= Open Repository & Bibliography) Univerzity v Liege, ktorého vznik bol plánovaný už v roku 2007 na základe nariadenia vlády a jeho praktická realizácia sa začala v roku 2008. Repozitár v súčasnosti predstavuje hlavné úložisko výsledkov výskumu a do jeho budovania sa postupne zapojili všetky univerzity v Belgicku. Aj napriek úspešným krokom v danej oblasti, jasne vyplynula zo všetkých príspevkov nevyhnutnosť plného zapojenia vedenia každej inštitúcie a univerzity v krajine do procesu zverejňovania výsledkov výskumu a do tvorby OA politík. Jednotlivé štúdie sú zverejnené na stránkach projektu <http://www.pasteur4oa.eu/resources>.

Z workshopu vyplynulo pre CVTI SR viacero záverov zhodujúcich sa vo veľkej miere s problémami, ktoré boli identifikované aj v rámci diskusného fóra, a to najmä nutnosť zvýšenia povedomia o problematike OA na národnej úrovni, potreba rozvíjať aktivity v oblasti spolupráce v súvislosti s implementáciou OA politiky medzi jednotlivými inštitúciami vedy a výskumu a univerzitami na Slovensku a účasť na aktivitách a podujatiach, ktoré sú organizované pre *Key Node* inštitúcie v rámci východoeurópskeho regiónu.

Na základe skúseností jednotlivých krajín, ktoré publikovali svoje prípadové štúdie pred stretnutím vznikla myšlienka, že rovnakú štúdiu mapujúcu problematiku OA politiky by mohla, a postupom času aj mala, vypracovať každá krajina zapojená do projektu. Prípadové štúdie by slúžili ako výborný podklad pre spresnenie potrieb jednotlivých krajín a pomohli by zakomponovať ich špecifickosť – v oblasti legislatívy a v procese vedeckého výskumu – do celej realizácie všeobecných pravidiel pre rozvoj a implementáciu OA politiky na úrovni Európskej únie.

Od januára 2015 je CVTI SR jedným z partnerov projektu **OpenAIRE2020** financovaného z programu Európskej komisie pre výskum a technologický rozvoj HORIZON2020. CVTI SR zastáva funkciu NOAD (National Open Access Desk) za Slovenskú republiku. Projekt je zameraný na spojenie implementácie pravidiel programu HORIZON2020 a infraštruktúry OpenAIRE, čo zahŕňa podporu interoperability a kontrolu dodržiavania pokynov OpenAIRE na úrovni správcov národných repozitárov a CRIS manažérov, rovnako ako komunikáciu s koordinátormi projektov a výskumnými pracovníkmi. V januári 2015 sa konalo v Aténach prvé podujatie zamerané na naštartovanie projektových aktivít na národnej a medzinárodnej úrovni a rovnako bolo potrebné určiť základné povinnosti a úlohy jednotlivých NOAD, ktorými sú okrem aktivít smerujúcich k zvyšovaniu povedomia odbornej i laickej verejnosti o problematike otvoreného prístupu, aj usporadúvanie podujatí, seminárov či podpora pri budovaní repozitárov alebo podpora spolupráce medzi kľúčovými hráčmi v oblasti OA na Slovensku.

Ďalším projektom do ktorého sa CVTI SR zapojilo bol projekt **FOSTER**, ktorý si kladie za cieľ pomáhať a podporovať výskumných pracovníkov, knihovníkov a ďalšie zainteresované strany v rámci Európskeho výskumného priestoru (ERA) s cieľom prijať otvorený prístup k publikovaným vedeckým poznatkom. Projektový zámer podaný v CVTI SR na jar 2014 nebol schválený,

ale vzhľadom na skutočnosť, že výzvy na účasť v projekte sa opakujú pravidelne v jarnom a jesennom termíne, budeme v týchto iniciatívach pokračovať.

Zaujímavým bolo tiež pracovať na projekte **OASIS-NET**, ktorého zámerom bolo definovanie, rozvoj a implementácia OA stratégií a politik a ich koordinácia v rámci Európskeho výskumného priestoru. CVTI SR sa zapojilo do vypracovania projektu, a hoci nebol schválený Európskou komisiou, na jeho základe sa podarilo vytvoriť kvalitnú platformu pre spoluprácu v tejto oblasti, ktorú určite bude možné v budúcnosti využiť.

Aktivity CVTI SR sa v oblasti OA problematiky rozšírili v roku 2014, kedy sme sa stali výkonným zástupcom za Slovensko v konzorciu **SCOAP3** (*Sponzorské konzorcium pre voľný prístup k publikáciám v oblasti jadrovej fyziky*), ktoré bolo založené 1. októbra 2012 CERN-om (Európska organizácia pre jadrový výskum) v spolupráci s komunitou jadrových fyzikov. Oficiálnym členom projektu za Slovensko je Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR, ktoré zabezpečuje aj úhradu ročného členského príspevku. Projekt je zameraný na publikovanie výsledkov výskumu v oblasti jadrovej fyziky prostredníctvom OA časopisov – zlatou cestou. Snahou je vytvorenie centrálneho rozpočtu, z ktorého by boli hradené publikačné poplatky. Výstupom projektu je vybudovanie SCOAP3 repozitára, ktorého súčasťou je aktuálne 10 titulov časopisov z oblasti jadrovej fyziky a otvorený prístup k viac ako 4 000 článkom.

Okrem projektov, do ktorých sa zapájame, sú projekty, ktoré sledujeme ako napr. projekt **RECODE**, ktorý využíva existujúce siete, komunity a projekty zamerané na riešenie problémov v rámci otvoreného prístupu, šírenie a uchovávanie dát a vytvorenie politických odporúčaní pre otvorený prístup k údajom z výskumu na základe existujúcich osvedčených postupov. Predstavuje jeden z dôležitých komunikačných kanálov.

V súvislosti s otvoreným publikovaním je dôležité poznať zdroje relevantných informácií. Základné pojmy a informácie ohľadom OA je možné nájsť na webových stránkach CVTI SR alebo na portáli Infolib (<http://www.infolib.sk/sk/trendy-oblastiach/eiz/open-access/>).

Z hľadiska publikovania v OA časopisoch a rovnako pre potreby vydavateľov je významným zdrojom **DOAJ – Directory of Open Access Journals** – online repozitár, ktorý indexuje a poskytuje prístup ku kvalitným Open Access recenzovaným časopisom. Každý časopis, ktorý spĺňa všetky náležitosti OA časopisov by mal byť vydavateľom zaregistrovaný v DOAJ, a to prostredníctvom formulára, ktorý je možné nájsť na stránkach <http://doaj.org/>. DOAJ je možné prehľadávať na základe viacerých kritérií, ako je vydavateľ, krajina vydania, názov titulu, ISSN, či na základe údajov z jednotlivých článkov, pričom výsledky vyhľadávania možno ďalej špecifikovať na základe použitia niektorého z filtrov. Súčasťou záznamov o časopisoch, či článkoch je odkaz na plný text. V súčasnosti je v repozitári evidovaných 37 slovenských OA titulov.

The screenshot shows the DOAJ website interface. At the top, there's a navigation bar with links: Home, Search, Apply, News, About, For Publishers, and a Login button. Below the navigation bar, there are search filters: a dropdown for 'order by ... relevance', a dropdown for 'Country of Publication' set to 'Slovakia', and a 'journal' filter. The search results show '1 – 10 of 37' items. Three journal entries are visible:

- Acta Geologica Slovaca**
Subjects: Geology, Science
Publisher: Comenius University in Bratislava
Platform, Host, Aggregator: Comenius University in Bratislava
Publication charges?: Has charges (see http://www.geopaleo.fns.uniba.sk/ageos/info_en.php)
Started publishing Open Access content in: 2009
Journal Language: English, Slovak, Czech
ISSN(s): 1338-0044, 1338-5674
Keywords: applied geology, geophysics, geochemistry, mineralogy, palaeontology, petrology, sedimentology, tectonics
Date added to DOAJ: 2010-09-16
Home page: <http://www.geopaleo.fns.uniba.sk/ageos/>
Country of publication: Slovakia
- Slovak Raptor Journal**
Subjects: Science, Zoology
Publisher: De Gruyter Open
Platform, Host, Aggregator: De Gruyter Open
Publication charges?: No charges (see http://www.degruyter.com/view/supplement/s13387227_Instruction_for_Authors.pdf)
Started publishing Open Access content in: 2008
ISSN(s): 1338-7227
Keywords: zoology, birds of prey and owls
Date added to DOAJ: 2012-08-27
Home page: <http://www.degruyter.com/view/jsrj>
Journal License: CC BY
Country of publication: Slovakia
- Global Media Journal : Slovak Edition**
Subjects: Communication, Mass media, Philology, Linguistics, Language and Literature
Publisher: Pan European University, Bratislava
Platform, Host, Aggregator: Pan European University, Bratislava

Obrázok č. 2 Výsledky vyhľadávania podľa krajiny vydania so zoznamom slovenských OA titulov evidovaných v DOAJ

DOAJ DIRECTORY OF OPEN ACCESS JOURNALS

Home Search Apply News About For Publishers Login

10 order by ... relevance Publisher Elsevier

journal x

1 – 10 of 19

Epidemics
Subjects: Infectious and parasitic diseases
Publisher: Elsevier
Platform, Host, Aggregator: www.sciencedirect.com
Started publishing Open Access content in: 2014
Journal Language: EN
ISSN(s): 1755-4365, 1878-0067
Keywords: infectious disease, infectious agents, public health, epidemics
Date added to DOAJ: 2015-01-19
Home page: <http://www.journals.elsevier.com/epidemics/>
Journal License: CC BY-NC-ND
Country of publication: Netherlands

Materials Today
Subjects: Technology, Electrical engineering, Electronics, Nuclear engineering, Materials of engineering and construction, Mechanics of materials
Publisher: Elsevier
Platform, Host, Aggregator: Elsevier
Publication charges?: No charges (see <http://www.elsevier.com/journals/materials-today/1369-7021/guide-for-authors>)
Started publishing Open Access content in: 1998
ISSN(s): 1369-7021
Keywords: nanotechnology, biomaterials, metals, composites, polymers, surface science, condensed matter
Date added to DOAJ: 2013-03-28
Home page: <http://www.materialstoday.com/>
Country of publication: United Kingdom

Cancer Treatment Communications
Subjects: Neoplasms, Tumors, Oncology, Including cancer and carcinogens
Publisher: Elsevier
Started publishing Open Access content in: 2013
Journal Language: EN
ISSN(s): 2213-0896

Obrázok č. 3 Výsledky vyhľadávania podľa vydavateľa – na príklade vydavateľstva Elsevier

DOAJ DIRECTORY OF OPEN ACCESS JOURNALS

Home Search Apply News About For Publishers Login

Epidemics
ISSN: 1755-4365 E-ISSN: 1878-0067

Publisher: Elsevier
Host/Platform: www.sciencedirect.com

Country: Netherlands
Language(s): EN

Journal Homepage: <http://www.journals.elsevier.com/epidemics/>
Editorial Board: <http://www.journals.elsevier.com/epidemics/editorial-board/>
Aims and Scope: <http://www.journals.elsevier.com/epidemics/>
Instructions for Authors: <http://www.elsevier.com/journals/epidemics/1755-4365/guide-for-authors>
Open Access Statement: <http://www.elsevier.com/journals/epidemics/1755-4365/open-access-journal> (more detail)

Volumes
9 8

Volume 9
Issue C (Dec 2014)

A two-phase within-host model for immune response and its application to serological profiles of pertussis
W.F. de Graaf (Department of Mathematics, Utrecht University, Utrecht, The Netherlands), M.E.E. Kretzschmar (Julius Center for Health Sciences and Primary Care, University Medical Center Utrecht, Utrecht, The Netherlands), P.F.M. Teunis (Center for Infectious Disease Control, RIVM, Bilthoven, The Netherlands), O. Diekmann (Department of Mathematics, Utrecht University, Utrecht, The Netherlands)
fulltext: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1755436514000371>
pages: 1 - 7
(abstract)

Timing of bacterial carriage sampling in vaccine trials: A modelling study
Pippa Scott (Institute of Social and Preventive Medicine, University of Bern, Switzerland), Sereina A. Herzog (Institute of Social and Preventive Medicine, University of Bern, Switzerland), Kari Auranen (Department of Vaccination and Immune Protection, National Institute for Health and ...)

10,219 Journals
6,087 searchable at Article level
136 Countries
1,839,701 Articles

FAQs
Features
Open Access Information
Best Practice
Download metadata
New Journals Feed

Our sponsors
Our members
Our publisher members

f t in

Obrázok č. 4 Detail konkrétneho vybraného titulu vydavateľstva Elsevier

Na stránkach portálu **RoMEO SHERPA** je k dispozícii prehľad OA repozitárov a zoznamov OA časopisov, ako aj základných informácií o problematike OA. Portál bol založený Nottinghamskou univerzitou a je výsledkom spolupráce s viacerými medzinárodnými partnermi, ktorí neustále venujú čas jeho rozvoju. Aktuálne je rozvoj portálu financovaný spoločnosťou JISC. Vlastná databáza RoMEO pokrýva viac ako 22 000 OA časopisov, pričom okrem vlastnej databázy poskytuje možnosť prehľadovania v repozitároch *DOAJ*, *Zetoc* a *Entrez*.

Vzhľadom na všetky uvedené skutočnosti je zjavné, že najväčším problém v oblasti správneho chápania pojmu OA a v oblasti tvorby a implementácie OA politiky nielen u nás, ale aj v zahraničí je predovšetkým nedostatočné povedomie o danej problematike, a to rovnako u odbornej, ako aj laickej verejnosti. Mnohé z portálov, ktoré sa OA venujú, sú verejnosti často neznáme, prípadne nie je známe ich praktické využitie. Základom pre napredovanie je mapovanie tejto problematiky na národnej úrovni, čo je jednou z úloh CVTI SR a o čom svedčia aj závery z workshopu projektu PASTEUR4OA, či z domáceho diskusného fóra. Ako jeden z prvých krokov bude plánovaná medzinárodná konferencia **Open Access politika Slovenska v Európskom rámci 2015**, ktorá by mala posunúť diskusiu k tejto téme práve k širšej odbornej verejnosti a pripraviť pôdu pre ďalšie aktivity a rozvoj spolupráce v tejto oblasti v slovenských podmienkach.

Použitá literatúra:

ŽITŇANSKÁ, Mária. Pripravme Európu na rok 2020: Európska komisia vyzýva k verejnej diskusii o otázkach Open Access In: ITLib. Informačné technológie a knižnice. – 2011, roč. 11, č. 2, s. 18-21. ISSN 1335-793X.
Dostupné na: http://itlib.cvtisr.sk/archiv.html?page_id=216

ŽITŇANSKÁ, Mária, SLIACKY, Michal, KLIMENTOVÁ, Eliška, TEJEDYOVÁ, Andrea. Strategické smerovanie vybraných aktivít CVTI SR na podporu výskumu a vývoja na Slovensku In: ITLib. Informačné technológie a knižnice, časť Hlavné články. – 2013, roč. 17, č. 3 s. 5-9. ISSN 1335-793X.
Dostupné na: http://itlib.cvtisr.sk/archiv/2013/3/strategicke-smerovanie-vybranych-aktivit-cvti-sr-na-podporu-vyskumu-a-vyvoja-na-slovensku.html?page_id=2526

PASTEUR4OA. PASTEUR4OA: Project [online]. [c2015] [cit. 2015-02-06].
Dostupné na: <http://www.pasteur4oa.eu/project#.VNoJL1J0zcs>

CERN. SCOAP3 [online]. Geneva: CERN, [c2015] [cit. 2015-02-06].
Dostupné na: <http://scoap3.org/>

PhDr. Mária Žitňanská,
maria.zitnanska@cvtisr.sk

(Centrum vedecko-technických informácií SR)

Mgr. Eva Chmelková
eva.chmelkova@cvtisr.sk

(Centrum vedecko-technických informácií SR)

Foto CVTI SR

Kvalitativní sonda do současného řízení knihoven

Článek představuje dílčí výsledky získané kvalitativním šetřením v rámci ankety „Moderní manažerské metody.“ Úvodem stručně představíme použitou metodologii. Hlavní přínos článku je v analýze dat získaných z odpovědí respondentů (vedoucích knihoven, knihovníků a studujících knihovníků) na položené anketní otázky a z hloubkových rozhovorů s vybranými vedoucími knihoven. Cílem je představit vnímání řízení a vedení knihoven samotnými aktéry – vedoucími knihoven a knihovníky. Na základě všech zjištění jsme zformulovali dvanáct mýtů v řízení knihoven, na které reagujeme.

Na úvod

Veřejné knihovny se ocitly na pomyslné křižovatce a rozhodují se, kterou z cest se vydat. Za 25 let od sametové revoluce se proměnily k nepoznání. Vision 2025 Österreichische Nationalbibliothek (<http://www.onb.ac.at>) nejlépe vystihuje, kam by měly knihovny směřovat. Vidí sebe, jako centrum poznání pro 21. století. Úsilí směřují k pěti bodům: 1) digitalizovat fondy, 2) shromažďovat a zabezpečovat znalosti v jakékoli formě, 3) nabízet rychlý a snadný přístup k poznání, 4) pronikat do evropského výzkumného prostoru a učinit výzkum rozmanitý a efektivní, 5) obohacovat kulturní a společenský život.

Veřejné knihovny jsou zpravidla zřizované správou obce, města či kraje pro uspokojování čtenářských zájmů, informačních a vzdělávacích potřeb obyvatel dané komunity. Pomáhají rozvoji komunity v místě svého působení. Poskytují prostor pro kulturu, vzdělávání a volnočasové aktivity různým cílovým skupinám obyvatel. Snaží se integrovat znevýhodněné skupiny do místní komunity a kooperují s ostatními institucemi v místě. Slouží nejen individuálním uživatelům, ale i společnosti jako celku. Jsou proto financovány z veřejných prostředků k tomu určených. Nehospodaří tedy za účelem zisku a řadíme je k nekomerčním institucím. Řízení a vedení knihoven je specifické, přesto mnoho metod můžeme převzít z podnikatelského prostředí. V době permanentních změn je to např. strategické řízení, marketingový koncept v oblasti řízení vztahů s uživateli, z manažerských technik zejména průzkum trhu a plánování i další. Žádná univerzální metoda řízení neexistuje. Záleží

na osobě ředitele, na firemní kultuře, kterou vytváří, a celkově na vnitřních a vnějších podmínkách, ve kterých knihovna působí. Řízení a vedení knihoven prochází proměnami. Dnes je nutné čelit krizím, dokázat se vyrovnat s nejistou budoucností a vypořádat se s rostoucí konkurencí jako i umět najít mezeru na trhu. Tři základní manažerské úkoly však zůstávají stejné: řídit knihovnu, vést lidi a řídit knihovnickou práci.

Kvalitativním šetřením chceme nabídnout tři současné pohledy na řízení knihoven. Taková zkoumání jsou důležitá pro hledání odpovědí v teorii managementu. V současnosti není u nás na toto téma zpracována komplexní studie. Jádrem ankety „Moderní manažerské metody“ je pomocí analýzy pojmu řízení knihoven a jeho asociací včetně subjektivních výpovědí vyslovených danou cílovou skupinou respondentů zjistit názory na řízení knihoven.

Jedním z hlavních předpokladů, ze kterých kvalitativní šetření vychází, je různost názorů na řízení a vedení knihoven. Proto se nezabýváme pouze názory vedoucích pracovníků knihoven, ale i knihovníků a studujících knihovníků. Což souvisí se skutečností, že se nároky na řízení knihoven neustále zvyšují.

Hlavním cílem je sumarizovat komplexní vhled na problematiku řízení a vedení knihoven. Takto koncipovaný článek se snaží poznat myšlení a motivaci vedoucích pracovníků a knihovníků a dále zmapovat oblasti managementu z podnikatelského prostředí, které by bylo vhodné aplikovat v mírných úpravách do prostředí veřejných knihoven.

I. KVALITATIVNÍ ŠETŘENÍ

Kvalitativní šetření je zaměřené na zjišťování, jak jedinci nahlíží na řízení knihoven a fenomény v něm přítomné. Používáme induktivní postup, kdy na základě sebraných dat konstatujeme tvrzení, ze kterých se dají vyvodit obecné závěry. Hledáme motivy a důvody, které stojí za jednáním oslovených respondentů a význam, který řešeným jevům přisuzují. Kvalitativní šetření nám umožní odhalit a porozumět tomu, co je podstatou řízení knihoven. Jsme si vědomi toho, že nenabízíme hluboký vhled do této oblasti. Pracujeme s poměrně malým vzorkem respondentů – 40 vybraných osob podle zvoleného klíče. Naším cílem není vytvořit nové teorie řízení, ale spíše poukázat na nová témata dalších možných výzkumů. Výstupy z tohoto kvalitativního šetření je možné dále ověřovat kvantitativně. Výzkum probíhal od září do listopadu roku 2014 ve vybraných knihovnách a na půdě Slezské univerzity v Opavě. (Hendl, Jan, 2008)

Respondenti

První fáze kvalitativního šetření (anketa Moderní manažerské metody) byla orientována na ředitele a vedoucí pracovníky knihoven. Anketní otázka zněla: Co trápí manažery knihoven? Dále na knihovníky a studující knihovníky (studenti pracující v knihovnách, kteří studují na Slezské univerzitě v Opavě, Filozoficko-přírodovědecké fakultě Ústavu bohemistiky a knihovnictví – studijní program Informační studia a knihovnictví – magisterský obor a Knihovnictví se zaměřením na veřejné knihovny komunitního typu – kombinovaná forma studia). Této skupině respondentů byla položena otázka: Co trápí zaměstnance knihoven? Osloveno bylo celkem pět ředitelů různých veřejných knihoven a deset vedoucích pracovníků knihoven. Podařilo se ode všech získat odpověď. Knihovníků bylo osloveno dvacet a odpovědělo patnáct, studujících knihovníků bylo osloveno patnáct, odpovědělo deset. Celkem se podařilo získat čtyřicet odpovědí. V článku citujeme jen vybrané odpovědi, které jsou zajímavé z hlediska zkoumané problematiky.

Pro hloubkové rozhovory jsme vybrali šest manažerů ze skupiny respondentů (vedoucí pracovníci knihoven), se kterými proběhly individuální interview.

Diskuse získaných výsledků z ankety

Parafrázujeme z odpovědí manažerů knihoven:

Nejvíce trápí manažery knihoven nedostatek financí, nepochopení ze strany zřizovatele a neochota knihovníků pro změny. Někteří knihovníci schází dobrá vůle vidět služby a knihovnu pohledem uživatele, např. při rozšíření pracovní doby. Mnohé manažery sužuje pasivita podřízených. Ne vždy se podaří obklopit schopnými, tvůrčími a přátelskými spolupracovníky. Také je trápí, jak správně motivovat pracovníky, jak je donutit, aby změnil svůj přístup k práci a více využívali svůj osobní potenciál. Dále personální politika, jak vybrat správné lidi, kteří umějí spolupracovat a hodí se do služeb. Manažery často trápí zřizovatel, hlavně složení rady a zastupitelstva, které se po čase mění a ředitel musí znovu vysvětlovat smysl knihovny a obhajovat rozpočet. Zajímavá je i odpověď, že je škoda, že si stáť (zřizovatel) neuvědomuje silný potenciál knihoven v oblasti celoživotního učení – informační gramotnosti, v sociální oblasti a v oblasti výchovy k občanství. Otázka zní, čím chybou je, že knihovny v tomto směru nefigurují v koncepcích a strategických dokumentech nejen v kultuře, ale i mimo ni. Manažerům vadí i malý prostor v odměňování zaměstnanců. Profese knihovník není dostatečně ohodnocena a tzv. „věkový automat“ (myslíme platový stupeň, který se automaticky zvyšuje podle odpracovaných let zaměstnance) je demotivující, zvláště pro začínající knihovníky. Chtěli by mít možnost individuálního ohodnocení znalostních zaměstnanců. Mezi tím, jaké dovednosti a schopnosti mají knihovníci, a tím, jak jsou ohodnoceni, je podle oslovených velký rozdíl. Mnohdy je zaměstnanec zařazen o třídu až dvě níž, tedy v rozporu s popisem práce. Jindy zase ředitel vybere méně kvalifikovaného zaměstnance, aby mu dokázal zaplatit. Negativně hodnotili i nemožnost zaměstnat potřebný počet pracovníků. Starosti jim působí i špatný „time management“, např. nepoměr mezi časem věnovaným operativním a strategickým činnostem a absencí některých pracovních pozic, jako je webmaster nebo právník, personalista, marketér, projektový manažer, fundraiser. Knihovny většinou nemají finance na externí služby a vykonávají tak činnosti, které profesionálové umějí lépe. Středním manažerům velmi vadí, když ředitel nespolečá a uplatňuje autoritativní styl vedení. Další starostí je neochota okolních subjektů ke spolupráci, které knihovnu považují za konkurenci i nedostatek místa, umístění knihovny či potřeba rekonstrukce nebo výstavby nové budovy knihovny. Trápí je mezilidské vztahy ve společnosti, které se přenášejí do prostředí knihovny, i celospolečenský kontext a nedostatečná či chybějící legislativa. Tři ředitelé odpověděli, že je nic netrápí, že mají se zřizovatelem velmi korektní vztah, cítí podporu a prostor pro realizaci knihovny.

Parafrázujeme z odpovědí zaměstnanců knihoven:

Zaměstnanci trápí neznalost odborných procesů v knihovnách ze strany vedoucích a z toho vyplývající chyby v úkolování a hodnocení práce. Vadí jim skutečnost, že ředitelem je (ne)knihovnik, který nemá manažerské předpoklady a vzdělání. Trápí je chybějící vize, netuší, kam knihovna směřuje a proč. Pokud knihovna nějakou strategii má, nevědí, jak se mají konkrétně zapojit v její realizaci. Dále postrádají u svých nadřízených umění komunikovat, zvláště naslouchat. Nelíbí se jim vytíženost manažerů i to, že v knihovnách nejsou pro ně, neudělají si čas, aby je vyslechli, a v horším případě je jejich názor vůbec nezajímá. Vadí jim, když vedoucí udělá chybu a nedokáže ji přiznat a omluvit se. Postrádají u některých vedoucích lidskost. Trápí je „řevnivost“ mezi odděleními, neochota spolupracovat. Postrádají volnost, profesionální svobodu a možnost realizace, růstu. Někteří odpovídali, že je velmi trápí autoritativní styl vedení, že nesmějí mít vlastní názor. Dvě knihovnice odpověděly, že je mrzí úbytek dětských čtenářů a zkoumají příčinu. Jeden respondent uvedl, že se mu nelíbí „stará“ budova a nedostatečný komfort pro čtenáře, jiným špatné zázemí pro zaměstnance. Mladší knihovníci trápí spíše plat a ty starší úbytek čtenářů. Našli se i tací, které netrápí nic.

Parafrázujeme z odpovědí zaměstnanců knihoven – studentů:

Knihovníkům studentům vadí zaměstnávání neoborníků v knihovnách. Domnívají se, že se jedná o nešvar, který velmi poškozuje image knihovnické profese a knihovnictví obecně. Říkají, že se knihovny „neumějí prodat.“ Podle nich knihovně schází kvalitní propagace. Rovněž je nutné změnit mediální obraz knihovníka. Dále postrádají vize, strategie knihoven a ochotu vedení implementovat do služeb novinky. Vadí jim podceňování komunikace jak ze strany kolegů, tak ze strany nadřízených, zejména naslouchání, neochota kolegů sdílet znalosti. Dobrý vedoucí by měl podle studentů mít charisma, dobrý vztah k lidem, rozhodnost, měl by být spravedlivý, lidský a rozumět knihovnictví. Hlavně by měl plnit sliby, závazky a dohody.

Ředitelé/vedoucí knihoven (15)	Knihovníci (15)	Studující knihovníci (10)
Nejvíce je trápí nedostatek financí	Nejvíce je sužuje neobornost a nekvalifikovanost vedoucích/ředitelů	Nejvíce jim vadí zaměstnávání nekvalifikovaných knihovníků
Nepochopení ze strany zřizovatele	Špatné rozdělování úkolů, nedostatečná kontrola	Trápí je slabá propagace knihoven i profese knihovník
Neochota knihovníků pro změny	Postrádají vizi, strategii, nechápou, kam knihovna směřuje a proč	Vadí jim špatný mediální obraz knihovníka
Nedocení potenciálu knihoven v oblasti ČZU, IG	Špatná a neefektivní komunikace, nenaslouchání	Postrádají vizi, strategii, nechápou, kam knihovna směřuje a proč
Vadí jim neprůžnost a nespravedlnost v odměňování zaměstnanců	Vysoká vytíženost manažerů, nejsou v knihovně pro zaměstnance	Špatná a neefektivní komunikace, nenaslouchání
Schází jim konkrétní profese: fundraiser, marketér, právník ad.	Nezájem šéfů o jejich názor na věc	Neochota kolegů sdílet znalosti
Nedostatečný počet zaměstnanců	Nedostatek lidskosti	Jako jediní mají jasnou představu o osobnosti šéfa
Špatný „time management“	Řevnivost mezi odděleními a neochota spolupracovat	
Neochota spolupracovat ze strany nadřízených i podřízených	Nesvoboda, nemožnost se realizovat	
Chybějící či nevhodná legislativa	Vadí jim autoritativní styl vedení	
Nálada ve společnosti, která není pro knihovny dobrá	Pokles dětských čtenářů	
Nevhodné prostory	Špatné finanční ohodnocení	
Netrápí je nic, cítí velkou podporu ze strany zřizovatele	Nevhodné prostory	
	Nevhodné, žádné zázemí pro zaměstnance	
	Netrápí je nic	

Tabulka č. 1 Shody a rozdíly v odpovědích na anketní otázky

II: KVALITATIVNÍ ŠETŘENÍ – individuální hloubkové rozhovory

Hloubkový rozhovor

Cíl: Nabídnout podrobnosti o zkušenostech jednotlivých oslovených vedoucích pracovníků knihoven s řízením a vedením.

Šesti vybraných vedoucích knihoven jsme se ptali na tyto otázky:

1. aký je podle vás rozdíl mezi řízením a vedením?
2. Jakou roli přisuzujete střednímu managementu?
3. Dokážete definovat strategické cíle knihovny?

4. Máte zpracovanou strategii a do jaké míry z ní vycházíte?
5. Je podle vás motivace zaměstnanců důležitá?
6. Pracujete týmově?
7. Jakými metodami zjišťujete, zda nabízíte kvalitní služby a zda jsou uživatelé spokojeni s nabídkou?
8. Kolik procent lidí z komunity využívá knihovnu (uveďte procento registrovaných uživatelů)?
9. Jaký máte názor na využívání marketingu v knihovnách?
10. Využíváte dobrovolníky?
11. Co soudíte o prestiži naší profese (profese knihovník)?
12. Přežije podle vás knihovna i v budoucnu?

Interpretace takto získaných dat probíhá pomocí popisu zkušeností vybraných respondentů. Základní analytické nástroje ne-
stojí na kvantifikaci, ale především na vytváření významových kategorií (v našem případě mýtů) a na jejich deskripci. Úče-
lem je pojmenovat dané jevy a určit jejich strukturu. Získaná data jsme kódovali – rozložili získané textové odpovědi, hledali
jsme shodu či rozdíly mezi výpověďmi a parafrázovali tyto zjištěné skutečnosti formou mýtů. (Hendl, Jan, 2008)

Diskuse získaných výsledků z hloubkových rozhovorů

Mýty a skutečnost v řízení knihoven

MÝTUS Č. 1

Knihovny se nevedou, ale řídí! Dostaneme rozpočet a s tím musíme vyjít, rozdělíme finance a každý knihovník ví, co má
dělat. Strategický rámec (vize, poslání, hodnota knihovny) je zbytečný. Všechno je dané. Moderní metody řízení je možné apli-
kovat jen v soukromé sféře.

Reakce: Řízením lidí se myslí hlavně rozdělování činností tak, aby byly efektivní, tzn. dělat věci správně. Vedením se myslí
pěstování jejich kompetencí, aby byli schopni vykonávat práci sami. Vedení je tedy děláním správných věcí. Každý manažer by
si měl být vědom, na jaké úrovni pracuje, a podle toho by měl vykonávat své činnosti. Management první linie by měl mít zej-
ména technické znalosti a měl by ovládat operativu. Střední management by měl mít koncepční myšlení a TOP management
by měl mít jasno o tom, kam knihovna směřuje, vymýšlet vize a strategie. Zejména by měl inovovat činnost knihovny. Ma-
nažeři na všech úrovních musejí ovládat práci s lidmi. Jak s lidmi efektivně komunikovat a jak je přesvědčit, aby zvyšovali svou
odbornost a na úkolech knihovny pracovali s plným osobním nasazením. Klíčová je správná motivace.

Strategické řízení se ukazuje jako velmi vhodné i pro knihovny – viz konference Národní technické knihovny, která se konala
25. dubna 2012 pod názvem „Strategické plánování a informační struktury v knihovnách České republiky.“ Není pravdou, že
prvky z podnikání se nehodí do prostředí neziskových organizací. Je toho hodně, co se dá převzít a aplikovat do neziskových
organizací a zlepšit tak jejich řízení a vedení. (Šedivý, Marek; Medlíková, Olga, 2011) Je nutné mít na paměti, že zaměstnanci
v neziskových organizacích, kteří zde pracují řadu let, mohou trpět tzv. „tunelovým viděním.“ Ztratili motivaci a nevidí věci
správně. Je nutné na to myslet a pokusit se je tzv. „vrátit do hry.“ Jako vhodný nástroj řízení se rovněž nabízí historie kni-
hovny. Vrcholový management by měl umět delegovat co nejvíce úkolů, aby mu zbyl prostor na vedení a koncepční činnost.

Kde jsme? Kam směřujeme? Řídí to ještě vůbec někdo? Do cíle tento vlak nedojede, protože žádný nemá.

MANAŽER by měl strategicky myslet, uvažovat systémově a zajistit zdravé hospodaření knihovny, využít své vůdcovské schop-
nosti ke sjednocování zaměstnanců.

Vedení lidí je jednou ze stěžejních činností každého manažera. Každý vrcholový manažer musí mít přesně definovaný cíl, pro-
pracovanou strategii, precizně připravenou organizaci firmy. Pokud však nemá vůdcovské schopnosti, nedokáže lidi stmelit,
vzbudit u nich důvěru a strhnout je svým směrem, zůstane jeho vztah k lidem pouze ve formální rovině. Zaměstnanci tak
budou vesměs pracovat jen do výše své mzdy (vnitřní výpověď). Výsledek si každý domyslí sám.

Styly vedení: autoritativní styl – vedoucí zadá úkol a určuje i způsob, jak ho vykonat. Autokratický způsob řízení – preferuje
otevřenost, samostatnost zaměstnanců, zodpovědnost. Decentralizuje rozhodovací kompetence, preferuje efektivní komuni-
kaci, kolegiální výpomoc, spolupráci v dobré atmosféře – učící se organizace – vytváří příznivé klima pro kreativitu, partner-
ský vztah nadřízený/podřízený, jednoduchou organizační strukturu. Demokratický styl řízení – umožňuje zaměstnancům
podílet se na rozhodování, dbá na jejich souhlas se změnami, očekává samostatnost a iniciativu – což je základem pro kva-
litní vnitřní marketing – pozitivní image knihovny navenek.

Manažer by měl mít morální charakter, vizi (vize je jako olej do motoru) – pozor na umělou vykonstruovanou vizi, trpělivost,
ochotu sloužit lidem – být prospěšný společnosti, mít silné komunikační schopnosti, soulad mezi slovy a činy. (Foberová, Li-
buše, Manažerské techniky, Opava 2010)

Posláním věříte v úspěch. Poslání nesmí být jen formální. Poslání nám říká, čeho chceme dosáhnout. Říká nám, co je pro
nás důležité. Pokud všichni v knihovně poslání znají, pracují stejným vytýčeným směrem. Pokud zaměstnanci poslání neznají,
pracují svým vlastním směrem, což knihovnu jako celek poškozují. Poslání by mělo být střízlivé/reálné a mělo by všem říci,
čeho se snažíme dosáhnout. Velký rozdíl je v tom, zda jste zisková či nezisková organizace. V komerční firmě je posláním
tvorba zisku. Ale o co nám jde v knihovně? Co má být obsahem poslání? Jednak by mělo definovat, co nabízíme a co děláme.

Dále pro koho to děláme a kdo je náš zákazník/uživatel. A kde se to snažíme dělat. Každý knihovník (zaměstnanec knihovny) by měl být schopen velmi jasně a přesně formulovat, co se snažíme dělat, pro koho a v jaké zeměpisné oblasti. Vedoucí, který to nedokáže, nemůže řídit zdroje. M. Kaiser doporučuje, aby bylo poslání stručné, kompletní, jasně formulované, srozumitelné všem a koherentní (aby dávalo smysl). Správné poslání je základem pro dobré plánování, pro tvorbu sponzorského programu a plánování je rovněž ústředním prvkem vytváření zdrojů. Dobrý plán je vynikající motivací, hovoříme společně o tom, co bude a na co se těšíme. (Zdroj: <http://am.artsmanager.org/kcblogs/default.aspx>)

Příklad poslání:

Poslání společnosti Apple je „přinášet nejlepší osobní zkušenosti práce s počítačem studentům, pedagogům, kreativním profesionálům a zákazníkům po celém světě prostřednictvím inovativního hardwaru, softwaru a internetových služeb.“

MÝTUS Č. 2

Role středního managementu se přeceňuje. Knihovníci vědí, co mají dělat. Jedná se o zbytečný mezičlánek.

Reakce: Kvalitní předávání informací a zpětná vazba jsou důležité, střední management má nenahraditelnou roli v (ne)úspěšnosti knihovny. Záleží na velikosti knihovny. Ukazuje se, že ploché organizační struktury, (jednoduché), mají jisté výhody v řízení knihovny. Pokud je střední management kvalitním mezičlánkem, má svůj význam. Vedení je tak rovnoměrně rozloženo a spolu s kvalitní vnitropodnikovou komunikací ovlivňuje úspěšnost knihovny a její firemní kulturu. Mnohdy je ale střední management brzdou v komunikaci, zkracuje informace shora dolů i obráceně, což může knihovnu velmi poškozovat.

Až 80 % zaměstnanců celosvětově je v práci pasivních až nespokojených. Globální ekonomika tedy stojí na 20 % zaměstnanců. Jen 50 % zaměstnanců je schopno přesně popsat, co se od nich v práci očekává a jaké přesné výstupy mají dodávat. Až 80 % zmetků a špatně odvedené práce pramení z faktu, že pracovníkům byla práce špatně zadána a oni improvizovali při řešení. (Zdroj: Gallupův ústav)

Filosofie svobodné firmy vychází z předpokladu, že firma funguje pro všechny lépe (dovnitř i navenek), když se její pracovníci „řídí sami.“ Svobodné firmy usilují o přechod od mocenských vztahů ke vzájemnému respektování, od konkurence ke spolupráci, od centralizovaného hierarchického systému řízení k decentralizovanému demokratickému systému řízení, od prosazování své představy k naslouchání, k demokratické diskusi, od poslušnosti k angažovanosti zaměstnance, od vnější motivace k vnitřní a od vize šéfa ke sdílené vizi. Svobodných firem přibývá, a to i ve státním sektoru. Ukazuje se, že se tak dosahuje mnohem větší angažovanosti zaměstnanců v práci. Mají firmu raději a cítí se svobodní, což je motivuje. Pokud management funguje, jak náleží, je pro zaměstnance výhodný. (Zdroj: <http://vzdelavani.empress.cz/lekce/27/cast/13>)

MÝTUS Č. 3

Nepotřebujeme definovat knihovní či strategické cíle. Naším cílem jsou kvalitní služby a výsledkem spokojený uživatel.

Reakce: Úspěšná knihovna versus průměrná knihovna. Jak měřit kvalitu v knihovnářích?

Identita knihovny – Michael M. Kaiser. Klíč k úspěšnému fungování kulturních organizací spatřuje M. Kaiser (světový fundraiser) především v kombinaci špičkového uměleckého programu (v případě knihoven špičkových služeb), kvalitního a cíleného marketingu a na ně navazujícího propracovaného fundraisingu. Strategické plánování organizace vychází z vymezení a přesné formulace jejího poslání a vypracování externí a interní analýzy prostředí. Bez identity nemá marketing a fundraising šanci uspět. Je nutné se vymezit vůči konkurenci, být výjimeční. Organizovat méně aktivit, ale takových, které knihovnu zviditelní, (M. Kaiser hovoří o zážitkových aktivitách). Rozvíjet cílené vztahy s novináři a médií. Obrátit se na slavné osobnosti komunity, zapojit je do propagace knihovny a do aktivit. Slavné osobnosti přitahují pozornost. Je nutné inovovat propagaci, žádný mediální hit netrvá věčně. Zdůrazňuje, že většina činností přispívajících k dobrému obrazu knihovny je zadarmo. Jedná se především o knihovníky, kteří svou kvalitní práci propagují knihovnu nejlépe. Lidé nejvíce preferují osobní doporučení. Je vhodné zaměřit svou pozornost na vybrané skupiny uživatelů – seniory, maminky na mateřské dovolené, nezaměstnané, mládež apod. Málo využívaná spolupráce s ostatními organizacemi v místě je chybou. Konkurenci nejlépe porazíme, když se s ní spojíme. Vzájemně si můžeme prospět a posílit své pozice. (Zdroj: <http://am.artsmanager.org/kcblogs/default.aspx>)

MÝTUS Č. 4

Máme strategii, ale jen na papíře. Jedeme setrvačností stejně jako dříve, nikdo se těmito písemnostmi neřídí.

Reakce: Úspěšnost strategie je v její pečlivě promyšlené realizaci. **Zásadní kroky v okamžiku realizace zásadních změn v knihovně:**

1. Vytvořit kvalitní tým a získat jeho komitment ke změně. Správně motivovat a informovanost zaměstnance. Zajistit fungování dialogu (interní komunikace – otevřené dveře k řediteli). Použít interní ambasadory, přirozené lídry (nemusí být vedoucími) z řad zaměstnanců, kteří změny podporují. Každý zaměstnanec musí rozumět tomu, co změna znamená nejen pro celou knihovnu, ale také jak se týká jeho oddělení a jeho konkrétní práce. Získat pro změnu klíčové osoby v knihovně, které pak fungují jako „agenti změny“, podporují její provedení a interní komunikaci a tlumí případné negativní emoce. Zásadní význam má také dostatečná interní komunikace před realizací změny, během ní i po ní.
2. Vytvořit precizní analýzu dopadů změny a přípravu na její provedení.
3. Změnu dobře naplánovat, a to jak z pohledu její realizace (proces, jednotlivé kroky, zodpovědnost konkrétních osob), tak načasování/spuštění. (Vztah mezi strategií a její realizací, *Moderní řízení*, srpen 2011, s. 20-21.)

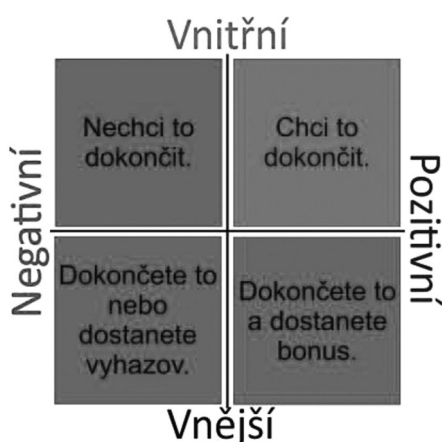
Brilantní strategii může pokazit její špatná realizace. Strategie, která nedokáže generovat pozitivní výsledky, je neúspěšná. Management nutně potřebuje informace od zaměstnanců, kteří jsou ve styku s uživateli, aby pochopil, co se v knihovně děje. Problémem je vtáhnout zaměstnance do realizace strategie, přimět je, aby na každé úrovni rozhodovali tak, aby docílili žádoucího výsledku. Nabízí se zlaté pravidlo, na jehož základě zaměstnanci rozhodují sami: Každý má „jednat s každým v knihovně – partnery, uživateli, spolupracovníky – tak, jak by on chtěl, aby oni jednali s ním.“

Statistiky dokazují, že více než 75 % lidí nedůvěřuje svým vedoucím. (Zdroj: Gallupův ústav) Nemůžeme tedy očekávat nějakou zásadní změnu v chování lidí. Ptejte se lidí na jejich názory, když chodíte po knihovně. Jedna stará pravda říká, že lidi stejně nezajímá, co říkáte, pokud nevěří, že se o ně zajímáte. Ruku na srdce, zajímáte se o ně, nebo jen o výsledky jejich práce?

MÝTUS Č. 5

Není potřeba motivovat knihovníky. Už od dob antiky mají velmi silnou vnitřní motivaci uspět v očích uživatele. Ani nejhorší vedoucí jim v tom nezabrání, nebo jim to nenařídí.

Reakce: Personální politiku v knihovnách většinou provádí ředitel, tedy někdo, kdo není personalista. Motivaci potřebuje každý. Lidé se chtějí cítit v práci svobodní, kompetentní a hrát roli partnerů. Motivačním faktorem je už samotná pověst knihovny. Mít kam růst, možnost rozvíjet se. Spravedlivá odměna je nutností, ne motivací atd. Hlavním zdrojem motivace se ukazuje spokojenost. Motivace zaměstnanců ve veřejném sektoru je nízká. Často se brání navrhovaným změnám, tvrdí, že moderní metody řízení je možné aplikovat jen v soukromé sféře. Překážkou bývá i pocit, že současná pravidla fungují a jsou tudíž v pořádku, aniž by byly zohledněny efektivita a reálný užitek.

Obr. č. 1 Motivace (Zdroj: <http://www.firemnisociolog.cz/clanky/142-motivace-zamestnancu/>)

Vnitřní motivaci zaměstnanců zvýšíte tak, že budete zadávat jasné úkoly, že poskytnete zpětnou vazbu k vykonanému úkolu, že delegujete na zaměstnance i odpovědnost, že nastavíte otevřenou komunikaci a podpoříte důvěru mezi zaměstnanci. Zaměstnanci by měli spolupracovat a pomáhat si navzájem. Lidé potřebují mít možnost profesního růstu a vlastního rozvoje. Vnitřní motivace je radost/spokojenost s prací. Vnější motivace představuje finanční ohodnocení. Řada vedoucích pracovníků pracuje jen s vnější motivací. Každý člověk je individualita a motivují ho různé věci, zjednodušení motivace na finanční odměnu je chybou. Z kvalitativního šetření vyplynulo, že vnější motivace u knihovníků není snadná. Jednak výše platu není dostatečná a ředitelé si vesměs stěžují, že nemají možnost své zaměstnance spravedlivě odměňovat. Zaměstnancům nevadí jen výše platu, ale nejvíce se jich dotýká, když jsou zařazeni v nižší platové třídě, než která odpovídá jejich pracovní náplni. Cítí to jako nespravedlivost.

MÝTUS Č. 6

V knihovnách pracujeme týmově. Knihovna má oddělení/týmy a tyto vzájemně spolupracují.

Reakce: Pravda je taková, že některé knihovny nevědí, co vlastně týmová práce znamená, neznají týmovou organizační strukturu a jednotlivá oddělení nespolupracují, jak by mohly a měly. Mnohdy schází tzv. „tah na branku.“ Organizační struktura jako nástroj řízení: Způsob, jakým je knihovna uspořádána, ovlivňuje její chování i chování jejích členů, tvorbu a používání komunikačních kanálů, charakter kultury a prostředí. Organizační struktury dělíme do tří velkých skupin: organizační struktury shora dolů, organizační struktury zdola nahoru a kombinované organizační struktury (ze středu nahoru, a potom dolů). Model zdola nahoru je založen na autonomii a týmové práci (viz Chemnitz). Kombinovaná organizační struktura vychází z předpokladu, že všichni pracovníci knihovny jsou důležití aktéři, kteří by měli spolupracovat jak horizontálně, tak vertikálně. (Foberová, Libuše, Manažerské techniky, Opava 2010)

Optimální je, když jsou v týmu zastoupeny tyto typy osobnosti – vizionářský typ, má intuici a umí předvídat. Analytický typ, je to realista, dokáže rozebrat situaci a porozumět možným důsledkům. Akční typ, který preferuje rychlé efekty a udržuje tým v pohybu. Administrativní typ, má smysl pro pořádek a dodržování pravidel hry. Meredith Belbin hovoří o těchto rolích: inovátor, vyhledávač zdrojů, koordinátor, usměrňovač, vyhodnocovač, týmový pracovník – hodí se za vedoucího, realizátor, finišer a specialista. (Zdroj: <http://www.belbin.cz/>)

MÝTUS Č. 7

Produkujeme kvalitní služby a spokojené uživatele. O tom není pochyb. Každý zaměstnanec ví, co jsou to kvalitní služby a spokojený uživatel.

Reakce: Každý zaměstnanec má svou vlastní představu, existuje tady roztříštěnost. P. Kotler (2000) definuje kvalitní službu jako službu, která předčila očekávání uživatele. Zjišťujete v knihovnách, zda uživatel odchází s tím, proč do knihovny přišel, a jak se cítil během služby? Jedině uživatel může říci, zda jsou naše služby kvalitní. Je nutné mít propracovanou účinnou zpětnou vazbu. S uživateli musíme hovořit, najít si k nim cestu, usilovat o zpětnou vazbu. Jedině tak se dozvíme, co je trápí, co se jim líbí, nebo nelíbí. Co potřebují, co od nás očekávají a co je zlobí. Nabízejme uživatelům jedinečné zážitky! Odlíšme se od konkurence, budme jiní! Budujme s uživateli osobní vztahy! Hledejme mezery na trhu, nové příležitosti! Dokažme uživatelům, že naše služba je tak dobrá, že ji využíváme i my sami! Knihovny na celém světě řeší stejné problémy: trpí nedostatkem finančních prostředků, nedostatkem uznání ze strany zřizovatelů a porozumění ze strany uživatelů, kterým slouží. Cokoli můžeme udělat, abychom tuto situaci změnili – implementovat marketing do řízení knihoven, propagovat sami sebe a další, může být přínosné pro knihovny, knihovníky i lidi, kteří spoléhají na naše profesionální služby.

Klient říká: „V krásné, přívětivé, pohodlné knihovně rychle obslužen příjemným, kvalifikovaným, očividně spokojeným a motivovaným personálem nebo z pohodlí domova bez ohledu na národnost či handicap, v kteroukoliv denní či noční dobu získám bezplatně požadovanou kvalitní službu.“ (Vize „Koncepte rozvoje knihoven v ČR na léta 2011 – 2015“)

MÝTUS Č. 8

Nepotřebujeme více registrovaných čtenářů, 14 % je akorát. Kdyby k nám začalo chodit jednou tolik lidí, nezvládli bychom ten nápor. Nejsme na to připraveni. Vlastně si to nepřejeme. Věrnostní programy nejsou potřeba.

Reakce: Věrnostní programy jsou důležité. Měli bychom si vážit stálých a věrných klientů. Je pravdou, že na nárůst registrovaných čtenářů bychom se měli postupně připravovat, ale zároveň pro to i něco dělat. Jediné, na co slyší zřizovatel při rozdělování financí, je právě využitelnost knihovny veřejností. Snížit rozpočet knihovně, ve které je registrováno 50 % lidí z města, je pro politika velmi obtížné.

MÝTUS Č. 9

Knihovny léta vystačily bez marketingu, tak proč by měly pořádat marketingové kampaně, na které navíc nemají peníze.

Reakce: Knihovny dnes nabízejí nové služby, ví o nich veřejnost? Nepodceňujeme ovlivnitelnost lidí reklamou. Jsme vidět a slyšet? Knihovny využívají řadu marketingových nástrojů, ale s vyhodnocením úspěšnosti mívají potíže. Marketingovou koncepci má velmi málo knihoven. Knihovny jsou propracovanými informačními systémy a v poskytování informačních služeb a produktů nejsou na trhu jediné. Při plánování, projektování a zprostředkování nabídky se neobejdou bez kvalitní marketingové koncepce. Jaké cíle a pilíře si knihovny zvolí pro svou marketingovou koncepci, závisí na znalosti komunity a lokálních podmínek, kde působí. Není možné převzít marketingovou koncepci z jiné knihovny, případně vytvořit univerzální, která by se dala aplikovat na všechny knihovny. Marketingová koncepce je jedinečná a vždy musí vycházet ze znalosti místa a knihovny, pro kterou má být vytvořena. (Foberová, Libuše, Metodika tvorby marketingové koncepce pro prostředí veřejných knihoven, 2014)

Nepoužívejte stejný marketing na všechno!

Chybou je, že některé knihovny pokud používají marketing, používají stejný marketing na všechno. M. Kaiser uvádí různé druhy marketingu, podle situace. Pokud řeší návštěvnost, používá programový marketing. Když chce nadchnout lidi, přilákat je, používá institucionální marketing. Pokud má v knihovně vystoupit známá osobnost, vystačíme s informačním marketingem – datum, čas a jméno účinkujícího např. Michal Viewegh. Není důvod plýtvat prostředky a časem, když se jedná o slavnou osobnost. Proti tomu, když u nás vystoupí někdo méně známý, o kterém nikdo nic neví, použijeme misionářský marketing. Přesvědčujeme lidi, jako misionáři, o tom, co děláme a proč by to měli využít. Vždy bychom ale měli marketing zacílit na konkrétní cílovou skupinu. Marketing zacílený na všechny členy komunity ve skutečnosti nezasáhne nikoho. Remarketing (opakovaný marketing) je velmi důležitý. Trik marketingu spočívá v tom, že jej neustále opakujete. Opakováním zesílíte jeho účinek. Zákon marketingu je, že nikdy nevyhovíte všem. Musíte použít více přístupu. Kvalitní služby jsou to nejdůležitější, ale marketing je rovněž důležitý. Osobní marketing by měli používat zaměstnanci.

Institucionální marketing znamená, že prezentujeme knihovnu zevně. Je vhodné sepsat strategický plán, uspořádat např. „koktejl párty“ nebo „číší vína“ a pozvat všechny významné osobnosti komunity. Stručně (max. 15 minut) jim představit strategický plán (výhled na 3 – 4 roky). Ještě vhodnější je, když získáte nějakou slavnou osobnost, aby vás představila ona. Je nutné, aby vedoucí a všichni zaměstnanci dokázali mluvit o budoucnosti knihovny a věděli, co chtějí. (Zdroj: <http://am.arts-manager.org/kcblogs/default.aspx>)

MÝTUS Č. 10

Dobrovolníci nemusejí knihovně vždy prospět. Nepotřebovali jsme je dříve, nepotřebujeme je ani dnes.

Reakce: Knihovníci si stěžují, že mají tři až čtyři akce v týdnu, kdy pracují po večerech, nad rámec své běžné práce, což je neskutečně zatěžuje. Není možné dělat aktivity pro veřejnost a nezapojit do hry dobrovolníky. Vyplatí se vyškolit solidní dobrovolníky. Představa, že nám zřizovatel přidá na mzdy, je nereálná. Obavy, že nás dobrovolníci připraví o práci, jsou liché.

MÝTUS Č. 11

Prestiž naše profese je nulová, jsme mizerně placeni a knihoven si nikdo neváží.

Reakce: Knihovníci musejí změnit rétoriku sami mezi sebou, před rodinou a přáteli. Začneme tak, že se budeme o knihovně, knihovnických pozitivně vyjadřovat i sami před sebou. Jak si nás má veřejnost vážit, když si nevážíme sami sebe. Rovněž je nutné promyslet propagaci naší profese a cíleně pracovat na nové generaci knihovníků.

Propagace knihoven by se měla soustředit na tři základní hodnoty knihoven. Na hodnotu knihovny jako nepostradatelné instituce pro společnost a demokracii. Na hodnotu informačních služeb, kdy knihovny nabízejí kvalitní informace a v tom směru vzdělávají uživatele, upozorňují na skutečnost, že vygooglená informace nemusí být vždy relevantní, vysvětlují význam informací, jak je vyhledávat, hodnotit a používat v praxi. Není informace jako informace. Třetí často opomíjenou hodnotou knihovny jsou její zaměstnanci, knihovníci. Osobnost knihovníka hraje ve službách knihoven významnou roli, knihovník je pro knihovny tou nejlepší propagací. Prestiž knihovnické profese není u nás vysoká a je potřeba v očích veřejnosti změnit obraz knihovníka. Knihovníci nesou na nose brýle, nemají „klotové“ rukávy a nepůjčují jen knihy, změnili se v moderní průvodce světem informací. Jsou učitelé v pravém slova smyslu. Učí veřejnost orientaci v knihách, v informačních databázích, jsou vynikající řešeršéři a spolehliví rádci. Dokážou poradit jak laikům, tak odborníkům, vědcům, studentům, pedagogům, fyzikům, žákům, a tak bychom mohli pokračovat. Knihovníci identifikují dokumenty a budují sofistikované informační systémy, učí uživatele, jak se v té spleti nejrůznějších informací, databází a publikací vyznat. Slouží napříč všem oborům lidské dovednosti. Knihovník je strážcem brány k poznání. Jak trefně poznamenal Robert Iannello: „Prodáváme knihovnu jako zdravou alternativu k rychlé (vygooglené) informaci.“

(Zdroj: Valerie J. Gross Transforming our Image, Building Our Brand: The Education Advantage (Přeměna naší image, tvorba naší značky: Přednost vzdělávání). Libraries Unlimited/ABC-CLIO, 2013. Vlastní webové stránky: <http://valeriegross.com/About.html>)

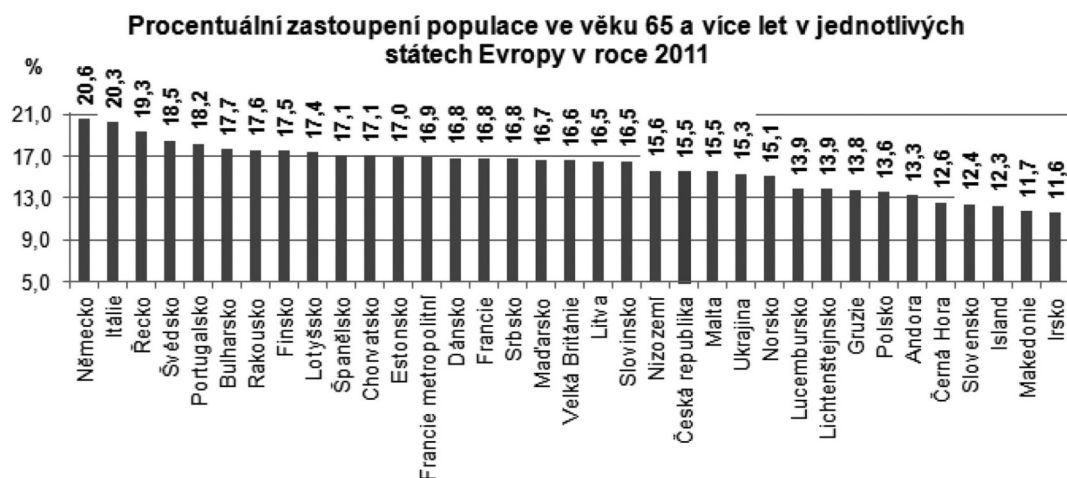
MÝTUS Č. 12

Otázky typu, zda přežije knihovna i v budoucnu, jsou nesmyslné. Samozřejmě, že přežijeme. Knihovny existují už od 6. st. př. n. l. (Aššurbanipalova knihovna v Ninive) a není důvod se domnívat, že by někdo vymyslel něco lepšího.

Reakce: Hudební knihovny se ruší (Foberová, Libuše, Zkušenosti s managementem hudebních knihoven v českých knihovnách, Žilina 2010), telefonní budky se ruší, čtečky jsou „mrtvou“ technologií, mění se knižní průmysl atd. Pokud knihovny přijdou o významnou část služeb a nahradí je v mnohém konkurence, i když nebudou zrušeny, budou bojovat o přežití.

Výzvou pro knihovny se ukazuje Silver Economy (stříbrná ekonomika)

Cílem stříbrné ekonomiky je zvyšování kvality života seniorů. Z něj vychází vývoj nových produktů a služeb. Objevují se nové tržní segmenty, společnosti a firmy se stále více zaměřují na specifické skupiny klientů. Senioři se stávají jednou z nich a nabývají na významu. Odhaduje se, že procento lidí ve věku 65 a více let u nás a v celé Evropě strmě poroste. Knihovny mají s touto cílovou skupinou velmi dobré a pozitivní zkušenosti. Práci s touto cílovou skupinou je nutné inovovat, rozšiřovat a zkvalitňovat.

Graf č. 1 V ČR je 15,5 % populace ve věku 65 a více let (Zdroj: [http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/FE0041432A/\\$File/e-1417-12_De.pdf](http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/FE0041432A/$File/e-1417-12_De.pdf))

Neméně důležitou cílovou skupinou jsou děti, budoucí klienti veřejných knihoven. Problematice dětského čtenářství se v loňském roce věnovalo několik významných průzkumů, které potvrdily trend klesajícího zájmu o čtení a ukázaly ho v nových souvislostech. Na otázku Kolik knih přečteš za měsíc? – odpovědělo loni 29 % dětí, že žádnou. Přitom v roce 2003 to bylo o tři procenta méně. Během stejných deseti let také ubylo dětí, které přečtou dvě a víc knih, o sedm procent – v roce 2003 jich bylo 30 %, zatímco v roce 2013 jen 23 %. Projekty a programy na získání dětí pro čtení je nutné precizovat a inovovat tak, aby uspěly. (Zdroj: <http://www.nuv.cz/vystupy/stale-mene-deti-bavi-cteni>)

Doslov: Jak tedy nejlépe knihovny řídit?

„Jestliže se chováme k lidem podle toho, kdo jsou, škodíme jim. Jestliže se k nim chováme podle toho, jací by mohli být, pomáháme jim dosáhnout na limity.“ J. W. Goethe

Rozpočty stagnují nebo klesají, změny jsou překotné a od manažerů knihoven se očekává, že povedou knihovny co nejefektivněji. Vedle tvrdých dovedností, jako je znalost řízení financí, rizik či strategie, je dnes pro vedoucího klíčové umět spolupracovat s ostatními, čerpat z jejich energie a zkušeností a motivovat je navzdory ekonomické realitě. Vedoucí vytváří klima, které je velmi důležité pro motivaci zaměstnanců a jejich výkonnost. Měl by umět rozumět svým pocitům i pocitům ostatních, měl by ovládat sebe a zvládat ostatní. Ředitel by měl být motorem a srdcem knihovny, rozhoduje přece o jejím osudu. Schopný manažer by měl v první řadě zůstat člověkem. Měl by mít rád lidi a věřit jim. Měl by být pozitivní a šířit kolem sebe pohodu. Manažeři se často domnívají, že se žádných chyb nedopouštějí a vše dělají jako ostatní podle pravidel. Přitom nevidí skutečnost, že knihovna vykazuje průměrné výsledky. Potom jsou tací, kteří se hrouť, nemají motivaci, bojí se změny, aby nepřišli o práci. Někteří manažeři se jen vezou s proudem. Nejčastějším selháním manažerů je neschopnost vést tým. Věnují svým zaměstnancům málo času a domnívají se, že není potřeba jim vše vysvětlovat. Naopak jsou manažeři, kteří chválí své podřízené, i když jsou průměrní. Bojí se zaměstnanců, aby se neobrátili proti nim. Případně jsou arogantní a velmi přísní. (Vosoba, Pavel, 2008)

Vedoucí by si měl být vědom toho, že nemá patent na rozum, a pokud se knihovně daří, neměl by nikdy usnout na vavřínech. Každý manažer by si měl uvědomit, jaký vlastně chce být. Zda chce být podobný byrokratickému úředníkovi a nad ničím moc do hloubky nepřemýšlet. Nebo preferuje dlouhodobý pohled, vidí věci z nadhledu, zaměřuje se na budování vztahu se zaměstnanci.

tnanci a hledá příležitosti. Zaměstnanci chtějí být vtaženi do rozhodování o knihovně, chtějí být partnery a touží po profesio-
nální svobodě. Nechtějí šéfy, kteří jim „hází klacky pod nohy“ a ztěžují jim plnění úkolů. Chtějí, aby byl šéf v knihovně
pro ně a podporoval je. Knihovna není stroj, ale živý organismus, zaměstnanci nejsou zdroje, ale jedinečné lidské bytosti.

Závěr

Pokusili jsme se spojit teorii řízení s realitou knihovnické praxe tím nejvhodnějším způsobem – vedoucí pracovníci versus za-
městnanci knihoven. Shrnujeme tedy tři pohledy na řízení a vedení knihoven – jak problematiku vidí šéfové knihoven, kni-
hovníci a studující knihovníci. Ředitele a vedoucí knihoven trápí nedostatek financí a neochota zaměstnanců pro změnu.
Knihovníci se podle nich nedokážou dívat na služby a knihovnu očima uživatelů, například nejsou ochotni rozšiřovat půjčovní
dobu apod. Proti tomu knihovníci a studující knihovníci postrádají vizi, strategii, nechápou, kam knihovna směřuje a proč. Chtějí
vědět, jakou roli hrají v plánování její budoucnosti. Vedoucí také mrzí nepochopení od zřizovatele. Lituji, že politici nechápou
silný potenciál knihoven týkající se celoživotního učení, výuky informační gramotnosti atd. Chybějící legislativa je rovněž prob-
lémem. Většina manažerů se vyslovila, že mají problém s „time managementem.“ Celkově je velmi trápí celospolečenské
klima, které nepřeje knihovnám a kultuře jako takové. Knihovníky trápí neodbornost a nevzdělanost manažerů/ředitelů. S tím
je spojené špatné řízení a úkolování. Šéfové na ně nemají čas a nejsou v práci pro ně. Nenaslouchají jim. Mladou generaci
knihovníků trápí nízký plat a starší generaci knihovníků úbytek dětských čtenářů. Studující knihovníci odpovídali podobně jako
knihovníci, ale zdůraznili, že jim velmi vadí, že se v knihovnách zaměstnávají nevzdělaní knihovníci a nejsou rozlišení vizitkou
pomocný knihovník. Na veřejnost potom působí nevzdělaný knihovník (mnohdy se jedná o zaměstnance i bez maturity) ne-
profesionálně a v důsledku poškozuje celou komunitu profesionálních knihovníků. Klient netuší, že ho obsluhuje někdo, kdo
nemá knihovnické vzdělání. Vedení by mělo dbát, aby si každý, kdo pracuje v knihovně, neměl vzdělání a je přínosem, kni-
hovnické vzdělání doplnil. Viz problematika ve školství, kdy musejí odejít učitelé, kteří nesplňují kvalifikační požadavky. Dále
je trápí slabá propagace knihoven i profese knihovnická a neochota kolegů sdílet znalosti. Knihovna je jeden tým a není možné
si znalosti nepředávat, aniž bychom omezili klienta. Neefektivní komunikace a neochota spolupracovat rovněž neprospívají tý-
mové práci.

Informační zdroje:

FOBEROVÁ, Libuše. Metodika tvorby marketingové koncepce pro prostředí veřejných knihoven. *Duha* [online]. 2014, roč. 28,
č. 3 [cit. 2015-01-29]. Dostupný z WWW: <[http://duha.mzk.cz/clanky/metodika-tvorby-marketingove-koncepce-pro-
prostredi-verejnych-knihoven](http://duha.mzk.cz/clanky/metodika-tvorby-marketingove-koncepce-pro-prostredi-verejnych-knihoven)>. ISSN 1804-4255.

FOBEROVÁ, Libuše. Budoucnost knihoven je v jejich komunitní práci a ve vzdělávání uživatelů aneb inspirace za oceánem.
Duha [online]. 2014, roč. 28, č. 2 [cit. 2014-11-14]. Dostupný z WWW: <<http://duha.mzk.cz/clanky/budoucnost-knihoven-je-v-jejich-komunitni-praci-ve-vzdelavani-uzivatelu-aneb-inspirace-za-oceanem>>. ISSN 1804-4255.

FOBEROVÁ, L. *Manažerské techniky*. Opava: Slezská univerzita 2010, 70 s. [interní tisk FPF SU v Opavě]

FOBEROVÁ, Libuše. Zkušenosti s managementem hudebních knihoven v českých knihovnách. In: LECHNER, Dušan (ed.). *Hu-
dobné knihovnictvo na polceste?* (Hudba a knihovnictvo v informačním prostředí 21. století). 28. – 29. septembra 2010.
Žilina: Žilinská univerzita v Žilíně, 2010, s. 50-59. ISBN 978-80-89303-32-8. EAN 9788089303328.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008, 407 s. ISBN 978-
80-7367-485-4.

KOTLER, Philip. *Marketing podle Kotlera*. Přel. Pavel Medek. 1. vyd. Praha: Management Press, 2000. 258 s. ISBN: 80-7261-
010-4.

ŠEDIVÝ, Marek; OLGA MEDLÍKOVÁ. *Úspěšná nezisková organizace*. 2., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Grada, 2011, 155 s. ISBN
978-80-247-4041-6.

VOSOBA, Pavel. *Dokonalá manažerská selhání: neobvyčejná řešení obyčejných problémů*. 1. vyd. Praha: Grada, 2008, 160 s.
ISBN 978-80-247-2461-4.

Vztah mezi strategií a její realizací. *Moderní řízení*, (č. 8) srpen 2011, roč. XLVI, s. 20-21. ISSN 0026-8720.

PhDr. Libuše Foberová, PhD.

libuse.foberova@centrum.cz

(Slezská univerzita, Opava)

Bibliometrické služby akademických knižníc?

Počas predchádzajúcich niekoľkých rokov akademické knižnice v mnohých krajinách zriadili pozíciu „bibliometrician“ a etablovali relatívne širokú škálu služieb nazvaných „bibliometrické služby“. Akademické knižnice na Slovensku spĺňajú predpoklady pre zavedenie bibliometrických služieb (a niektoré ich aj poskytujú), zatiaľ však žiadna z nich takúto službu nedeklaruje. Jedným zo zásadných dôvodov je ich personálna poddimenzovanosť, resp. nie vždy vyhovujúce personálne zloženie. Negatívne môže vplývať aj postavenie akademických knižníc na vysokých školách a nízke očakávania zo strany zriaďovateľov. Na druhej strane, súčasná legislatíva a najmä existujúci systém evidencie publikačnej činnosti vytvára pre akademické knižnice v tejto oblasti možnosti aj vďaka tomu, že vystupujú ako garanti hodnoverných informácií o publikačných aktivitách a ohlasoch a tiež dôverne poznajú špecifická publikačného prostredia a systému vedeckej komunikácie na Slovensku.

Úvod

Spolu so zmenou informačného správania používateľov akademických knižníc sa mení záujem o jednotlivé knižničné služby. Činnosti, ktoré bývali prioritné sa posúvajú do úzadia, iné vystupujú do popredia a je dôležitou výzvou pre knižnice rozšíriť ponuku služieb tak, aby „vyplnili“ vznikajúce medzery a zároveň aktívne reagovali na príležitosti, ktoré akademické prostredie ponúka. Dokladujú to niektoré trendy v knižničných službách v zahraničí a vyjadrenia viacerých zahraničných odborníkov. Podľa Åströma et al.¹, keďže sa vyhľadávanie informácií stalo viac vecou jednotlivcov a oveľa menej vecou informačných špecialistov o niektoré služby súvisiace s kľúčovými kompetenciami knihovníkov už nie je zo strany používateľov taký záujem. Sabrina Petersohn² zase uvádza, že meniace sa výskumné prostredie ovplyvňuje vysokoškolské inštitúcie a ich knižnice, mení koncept služieb akademických knižníc, ktoré o. i. potrebujú demonštrovať svoju pridanú hodnotu.

Bibliometria a meranie vedy

ozvoj vedomostných rastúcich ekonomík vyspelých krajín mal na systémy hodnotenia výskumných činností niekoľko dôsledkov. Nástroje riadenia a financovania univerzít sa stali viac výkonovo orientované a zvýšila sa požiadavka internacionalizácie najmä vedeckých systémov malých krajín³. V súvislosti s novým nazeraním na „výkonové hodnotenie“ vedy sa začali výraznejšie presadzovať bibliometrické ukazovatele a metódy bibliometrického výskumu. V tomto kontexte prichádza aj k výraznejšiemu rozmachu bibliometrie ako vednej disciplíny, ktorá na základe sledovania prostriedkov písomnej komunikácie (tlačených a elektronických) mapuje a analyzuje vedecký výskum a jeho súčasti⁴.

Miesto bibliometrie pri meraní vedy určite netreba idealizovať či favorizovať. Jej pohľad na vedu je čiastkový a do istej miery izolovaný, často býva kritizované (oprávnené) prílišné zdôrazňovanie významu kvantitatívnych bibliometrických ukazovateľov. Treba poukázať na to, že bibliometria pri meraní vedy poskytuje iba jeden z pohľadov a je iba jednou z alternatív videnia vecí. Nie je zázračná, ale ani zbytočná a, ak sa správne aplikuje, môže byť užitočná.

Publikácie, ohlasy a vzťahy medzi nimi môžu poskytovať do veľkej miery pravdivý obraz vedných disciplín, pričom mnohé závisí od účelu použitia získaných výsledkov. Dokladujú dynamiku vývoja, aktuálne trendy výskumu, väzby na iné vedné disciplíny na rôznych úrovniach, medzinárodnej, národnej aj inštitucionálnej. Preto sú publikácie a ohlasy základným východiskom pre bibliometrické výskumy. Tie sa zameriavajú najmä na:

- skúmanie citačných väzieb dokumentov,
- citačnú analýzu vedeckých časopisov,
- analýzu publikačnej činnosti vedeckých pracovníkov,
- mapovanie vedy (identifikáciu výskumných frontov, tvorbu atlasov vedy, medzinárodné porovnávanie aktivít vo vede...),
- sledovanie zastarávania literatúry,
- spoluautorstvo, resp. medzinárodnú spoluprácu⁵.

¹ ÅSTRÖM, F. et al. *Bibliometrics and the Changing Role of the University Libraries* [online]. [cit. 2014-09-10]. Dostupné na: <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:461857/FULLTEXT01.pdf>

² PETERSOHN, S. *Bibliometric Services in Research Evaluation: A New Task Area strengthening the Jurisdiction of Academic Librarians* [online]. In *Proceedings of the IATUL Conference*. IATUL, 2014 [cit. 2014-09-10]. Dostupné na: <http://docs.lib.purdue.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2049&context=iatul>

³ AALTOJÄRVI, I. et al. *Scientific Productivity, Web Visibility and Citation Patterns in Sixteen Nordic Departments*. In: *Acta Sociologica*, roč. 51, 2008, č. 1, s. 5-22.

⁴ BELLÉROVÁ, B. *Bibliometrická analýza vo vedecko-komuniakčných štruktúrach*: Dizertačná práca. Bratislava: Univerzita Komenského, 2010. 164 s.

⁵ KRIŠTOFIČOVÁ, E. *Prostriedky hodnotenia knižničných a vedeckoinformačných procesov*. Bratislava: CVTI, 1997. 157 s. ISBN 80-85165-62-7.

Pravdaže, s využívaním bibliometrie pre meranie a analýzy vedy súvisí množstvo problémov (metodologických aj systémových), čo ale neznižuje význam tejto vednej disciplíny a možnosti jej aplikovania. Zásadnou požiadavkou, ktorú treba rešpektovať je, že pre účely bibliometrických meraní vedy vždy musí ísť o použitie odborníkmi a o použitie na príslušnej úrovni agregácie. Dostupnosť niektorých bibliometrických ukazovateľov (najmä vďaka dnes už ľahko prístupným scientometrickým databázam) vytvára často dojem jednoduchého použitia a vedie k mechanickému preberaniu niektorých ukazovateľov výkonnosti výskumu nielen na národnej či inštitucionálnej úrovni, ale aj na úrovni jednotlivcov. Preto je porozumenie mechanizmu vedeckej komunikácie a aplikácie bibliometrických ukazovateľov pre meranie vedy mimoriadne významné.

Bibliometria a knižnice

Počas predchádzajúcich niekoľkých rokov akademické knižnice vo Švédsku, Dánsku, Nemecku, Holandsku, Rakúsku a iných krajinách začali ponúkať bibliometrické analýzy, aby poskytlí východiskové materiály pre hodnotenie výkonnosti výskumu a rozdelenie fondov či už na univerzitách alebo fakultách. Mnohé akademické knižnice zriadili pozíciu „bibliometrician“ a etablovali relatívne širokú škálu služieb nazvaných „bibliometrické služby“.

Výskum angažovania knižníc vo Veľkej Británii, Austrálii, Novom Zélande a Írsku v bibliometrickej podpore⁶ ukázal, že viac ako 50 % knižníc v týchto krajinách ponúka bibliometrické školenia, citačné analýzy a pod. V Británii je podiel nižší, čo môže byť spôsobené tým, že britský systém hodnotenia výskumu nepoužíva bibliometrické indikátory vo veľkom rozsahu.

V Nemecku je bibliometria relatívne nedávny fenomén, rovnako aj v Rakúsku, ale v akademických knižniciach (a nielen v nich) sa postupne presadzuje. Napr. na Univerziät Wien existuje v rámci akademickej knižnice bibliometrické oddelenie, ktoré okrem základných školení v oblasti bibliometrie a práce s databázami Web of Science a Scopus ponúka bibliometrické poradenstvo venované optimalizácii a personalizácii výstupov výskumu (ResearcherId a pod.), ako aj realizáciu bibliometrických analýz a expertíz. Zaujímavé je, že súčasťou poradenských aktivít tohto oddelenia je problematika Open Access. Vo Švédsku malo v roku 2011 zo 40 existujúcich akademických a výskumných inštitúcií 18 nejakú formu organizovanej bibliometrickej aktivity, v mnohých prípadoch na úrovni akademickej knižnice (ale nie vždy iba knižnice)⁷.

Trend zavádzania bibliometrických služieb možno na základe publikovaných informácií sledovať tiež na vysokých školách v USA či Austrálii.

Bibliometria je dnes dobre etablovanou súčasťou knižničnej a informačnej vedy a jej význam naďalej rastie. Jej využívanie v knižniciach je tiež zabehnutou praxou, hoci aplikácia bibliometrických metód pre účely hodnotenia výskumu je skôr fenoménom posledných dvoch desaťročí. Práca so scientometrickými databázami a indikátormi ktoré poskytujú, sa stala rutinou, knihovníkom však často chýba komplexnejší pohľad na bibliometrickú problematiku. Bibliometrická metodológia vyžaduje sledovať nielen aspekt zhromažďovania bibliografických údajov a procesov vedeckej komunikácie, ale aj prvky matematiky a štatistiky, či dokonca technických vied. Knižovníci väčšinou majú skúsenosti so spracovaním bibliografických údajov, z ktorých bibliometria vychádza, ale chýbajú im kompetencie z oblasti štatistiky a matematiky nevyhnutné pre realizáciu komplexnejších bibliometrických analýz, niekedy tiež znalosť softvérových nástrojov určených na spracovanie veľkých objemov dát. Pravdaže, tento problém nemusí byť neprekonateľný a dá sa do určitej miery eliminovať vytváraním odborne špecializovaných kolektívov.

Viacerí autori^{8,9,10} sa zhodujú, že knihovníci majú podstatné kompetencie pre poskytovanie bibliometrických služieb, dokonca chápu bibliometriu ako ideálnu oblasť pre akademických knihovníkov na rozvoj a poskytovanie inovatívnych služieb tak pre akademických, ako aj administratívnych zamestnancov univerzít. Pravdou je, že knihovníctvo a knihovníci majú bohatú vedomostnú bázu, potrebnú pre bibliometrické služby a výskumy, založenú najmä na:

- poznaní procesov vedeckej komunikácie,
- práci s databázami,
- s vyhľadávaním informácií, s rešeršnou činnosťou a pod.,
- bibliografickej kontrole a práci s metadátami.

Rozšírenie tejto vedomostnej bázy je reálne, o čom svedčia príklady zo zahraničia, kde knihovníci vytvárajú špecializované odborné skupiny zamerané na problematiku bibliometrie, majú vytvorený systém vzdelávania, niekde na úrovni záujmových skupín inde na národnej úrovni. Napríklad vo Švédsku sa kurzy o bibliometrických metódach a aplikácii pre knihovníkov organizujú na národnej aj lokálnej úrovni. Potreba zvyšovania kompetencií formou ďalšieho vzdelávania sa opäť potvrdzuje v každej oblasti súčasnej knižničnej praxe.

⁶ CORRALL, S. et al. Bibliometrics and Research Data Management Services: Emerging Trends in Library Support for Research. In *Library Trends*, vol. 61, no. , 2013, p. 634-674.

⁷ ÅSTRÖM, F. et al. *Bibliometrics and the Changing Role of the University Libraries* [online]. [cit. 2014-09-10]. Dostupné na: <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:461857/FULLTEXT01.pdf>

⁸ ÅSTRÖM, F. et al. *Bibliometrics and the Changing Role of the University Libraries* [online]. [cit. 2014-09-10]. Dostupné na: <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:461857/FULLTEXT01.pdf>

⁹ GUMPENBERGER, C. et al. Bibliometric practices and activities at the University of Vienna. In *Library Management*, vol. 33, no.3, 2012, p.174-183.

¹⁰ PETERSON, S. Bibliometric Services in Research Evaluation: A New Task Area strengthening the Jurisdiction of Academic Librarians [online]. In *Proceedings of the IATUL Conference*. IATUL, 2014 [cit. 2014-09-10]. Dostupné na: <http://docs.lib.purdue.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2049&context=iatul>

Bibliometrické služby na Slovensku

Akademické knižnice na Slovensku spĺňajú predpoklady pre zavedenie bibliometrických služieb. Zhromažďujú potrebný obsah (publikácie), majú (väčšinou) prístup k licencovaným elektronickým informačným zdrojom, dobre poznajú prácu s nimi a zároveň princípy ich tvorby. Napriek tomu je situácia v tejto oblasti zložitá. Jedným zo zásadných dôvodov je personálna poddimenzovanosť väčšiny našich akademických knižníc, resp. nie vždy vyhovujúce personálne zloženie. Negatívne môže vplývať aj postavenie akademických knižníc na vysokých školách, resp. nízke očakávania zo strany zriaďovateľov. Na druhej strane, súčasná legislatíva a najmä existujúci systém evidencie publikačnej činnosti vytvára pre akademické knižnice v tejto oblasti možnosti aj vďaka tomu, že vystupujú ako garanti hodnoverných informácií o publikačných aktivitách a ohlasoch a tiež dôverne poznajú špecifickú publikačného prostredie a systému vedeckej komunikácie na Slovensku.

Bibliometria je na Slovensku pomerne málo rozšírená vedná disciplína. Okrem základných teoretických publikácií^{11, 12, 13} takmer neexistuje slovenská odborná literatúra venovaná problematike, nehovoriac už o chýbajúcich bibliometrických štúdiách z akademického a výskumného prostredia. Publikovanie domácich autorov v tejto oblasti je skôr ojedinelé a najčastejšie súvisí so štúdiom na Katedre knižničnej a informačnej vedy FIFUK, pretože problematika vedeckej komunikácie a bibliometrie bola predmetom niekoľkých dizertačných a rigorózných prác^{14, 15}.

Vo všeobecnosti možno skonštatovať, že slovenské akademické knižnice poskytujú základné bibliometrické služby, najmä poradenstvo v oblasti bibliometrických ukazovateľov a databáz, na bibliometrické analýzy či štúdie im chýbajú personálne kapacity a zrejme tiež „zadania“ od ich zriaďovateľov. Objektívna potreba dôkladných bibliometrických štúdií pre potreby akademických inštitúcií veľmi pravdepodobne v slovenských podmienkach existuje. Chýba snáď odvaha (v širšom meradle) sa do nich pustiť (keďže výsledky nemusia potvrdiť očakávania) a vôľa dôkladne zadefinovať požiadavky a ciele. Problémom môže byť na jednej strane preceňovanie náročnosti takýchto výskumov a špecifických požiadaviek, ktoré kladú na odbornosť spracovateľov, na druhej strane ich podceňovanie. Jednou z ciest k lepšiemu pochopeniu zo strany manažmentov univerzít je šírenie poznatkov (knižníkmi) o bibliometrických výskumoch a ich možnostiach v akademickom prostredí.

Záver

Ťažko sa dá v našich podmienkach predpokladať plošné zavedenie bibliometrických služieb. Ich budúcnosť závisí od toho, aký bude ďalší postoj riadiacich štruktúr k scientometrickým a bibliometrickým ukazovateľom, aká bude pozícia hodnotenia vedeckých výstupov na základe publikácií a citácií, ako sa bude vyvíjať financovanie vysokých škôl a zároveň financovanie ich akademických knižníc a ako sa vzniknutej príležitosti akademické knižnice dokážu chopiť. V zahraničí sú príklady, keď bibliometrické služby zabezpečujú nielen knižnice, ale aj iné inštitúcie. Možno sa vývoj na Slovensku poberie týmto smerom.

Bibliometrické služby, či už v ich základnej forme, alebo vo forme služieb s pridanou hodnotou, ktorými bibliometrické analýzy a štúdie jednoznačne sú, predstavujú iba jednu z alternatív pre akademických knižníkov, ako si vytvoriť relatívne zaujímavú a prínosnú pozíciu, pracovať na rozšírení svojich profesionálnych úloh a možno tiež zabezpečiť aktívnu účasť knižníc v rozvoji nových stratégií a podpore inovácií.

Literatúra

- KRIŠTOFIČOVÁ, E. *Prostriedky hodnotenia knižničných a vedeckoinformačných procesov*. Bratislava: CVTI, 1997. 157 s. ISBN 80-85165-62-7.
- KRIŠTOFIČOVÁ, E. *Základy bibliometrie*. Bratislava: Univerzita Komenského, 1993. 116 s. ISBN 80-223-0563-4.
- AALTOJÄRVI, I. et al. Scientific Productivity, Web Visibility and Citation Patterns in Sixteen Nordic Departments. In: *Acta Sociologica*, roč. 51, 2008, č. 1, s. 5-22.
- BELLÉROVÁ, B. *Bibliometrická analýza vo vedecko-komunikačných štruktúrach*: Dizertačná práca. Bratislava: Univerzita Komenského, 2010. 164 s.
- ÅSTRÖM, F. et al. *Bibliometrics and the Changing Role of the University Libraries* [online]. [cit. 2014-09-10]. Dostupné na: <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:461857/FULLTEXT01.pdf>
- PETERSON, S. Bibliometric Services in Research Evaluation: A New Task Area strengthening the Jurisdiction of Academic Librarians [online]. In: *Proceedings of the IATUL Conference*. IATUL, 2014 [cit. 2014-09-10]. Dostupné na: <http://docs.lib.purdue.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2049&context=iatul>
- ILAVSKÁ, J. *Evaluácia publikačnej činnosti v humanitných a spoločenskovedných odboroch*: dizertačná práca. Bratislava: Univerzita Komenského, 2014. 127 s.

¹¹ KRIŠTOFIČOVÁ, E. *Základy bibliometrie*. Bratislava: Univerzita Komenského, 1993. 116 s. ISBN 80-223-0563-4.

¹² KRIŠTOFIČOVÁ, E. *Prostriedky hodnotenia knižničných a vedeckoinformačných procesov*. Bratislava: CVTI, 1997. 157 s. ISBN 80-85165-62-7.

¹³ ONDRIŠOVÁ, M. 2011. *Bibliometria* [online]. Bratislava: Stimul. 2011. ISBN 978-80-8127-035-2 [cit. 2014-09-05], Dostupné na: https://www.fphil.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/kkiv/Dokumenty/Veda_a_vyskum/INWENT/bibliometria_ondrisova.pdf

¹⁴ BELLÉROVÁ, B. *Bibliometrická analýza vo vedecko-komunikačných štruktúrach*: Dizertačná práca. Bratislava: Univerzita Komenského, 2010. 164 s.

¹⁵ ILAVSKÁ, J. *Evaluácia publikačnej činnosti v humanitných a spoločenskovedných odboroch*: dizertačná práca. Bratislava: Univerzita Komenského, 2014. 127 s.

GUMPENBERGER, C. et al. Bibliometric practices and activities at the University of Vienna. In: *Library Management*, vol. 33, no.3, 2012, p.174-183.

CORRALL, S. et al. Bibliometrics and Research Data Management Services: Emerging Trends in Library Support for Research. In: *Library Trends*, vol. 61, no., 2013, p. 634-674.

ONDRIŠOVÁ, M. 2011. *Bibliometria* [online]. Bratislava: Stimul. 2011. ISBN 978-80-8127-035-2 [cit. 2014-09-05], Dostupné na: https://www.fphil.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/kkiv/Dokumenty/Veda_a_vyskum/INWENT/bibliometria_ondrisova.pdf

* Článok bol prezentovaný na konferencii Digitálna knižnica – Úsvit či súmrak verejných a akademických knižníc, ktorá sa konala 10. – 12. 2014 v Jasnej.

Mgr. Beáta Bellérová, PhD.

Beata.Bellerova@uniag.sk

(Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre, Slovenská poľnohospodárska knižnica)

Heuristická analýza desktopových nástrojů pro tvorbu myšlenkových map

Článek se věnuje desktopovým nástrojům vhodným pro tvorbu myšlenkových map. Všechny nástroje prošly heuristickou analýzou. Byla vytvořena přehledná tabulka popisující nástroje podle daných kritérií. Na tabulku navazuje popis jednotlivých aplikací a návrh nástrojů vybraných cílových skupinám.

Úvod

Myšlenkové mapy nabývají na významu v mnoha oblastech života člověka. Svoji popularitu tak nacházejí mezi osobami v běžném životě i např. mezi žáky, o čemž svědčí mj. nově vycházející literatura.¹ Pomáhají k zápisu myšlenek a informací různým skupinám obyvatel od studentů přes zaměstnance, až po podnikatele. Své praktické využití mají při zápisu na klasický papír pomocí tužky a dalších psacích potřeb. Papír je vhodným nástrojem zejména v případě, pokud je potřebné ponechat volný tok myšlenek, rychle je zapisovat a podpořit kreativní a kritické myšlení. Volba papíru je vhodná i pro osoby, které se s mapami teprve seznamují. V neposlední řadě jej pak volí ti, kteří potřebují zapisovat kdykoliv a kdekoliv, a ti, kteří nemají vstřícný vztah k technologiím.

Své místo však zaujímají i různé desktopové nástroje, které tvorbu myšlenkových map mohou určitým osobám usnadňovat. Některé z nástrojů cílí na určitou skupinu osob (např. nástroje určené manažerům), jiné svoji cílovou skupinu nemají. Uživatelé mají možnost pomocí těchto nástrojů tvořit mapy rychleji, využívat symbolů a obrázků z nabídky, vkládat svá digitální data, mapu sdílet s dalšími uživateli či pomocí mapy prezentovat téma. Následující analýza nástrojů se snaží postihnout vybrané skupiny osob (persony) a navrhnout jim dva vhodné nástroje pro jejich práci s myšlenkami a informacemi.

Metodologie heuristické analýzy

Testování aplikací pro tvorbu myšlenkových map na desktopu vycházelo z konceptu heuristické analýzy, především pak z pojetí Nilsena Normana.² Pro výzkum bylo třeba odpovědět na několik základních otázek:

1. Jaké aplikace vybrat?
2. Podle jakých parametrů je testovat?
3. Jaký zvolit způsob vyhodnocení testování.

Pokud jde o výběr aplikací, pak byl proveden smíšenou metodou. V případě Linuxových aplikací šlo o nástroje přístupné zdarma z Centra softwaru Ubuntu,³ což je základní správce repozitářů v nejrozšířenější Linuxové distribuci. Byl zde tak uplatněn princip snadné dostupnosti a současně alespoň minimální garance funkčnosti a dostatečného vývojového stádia produktu s ohledem na podmínky pro zařazení repozitáře do centra.

Aplikace pro Windows byly voleny s ohledem na nejčastěji uváděné žebříčky nejlepších nebo nejpoužívanějších aplikací tohoto druhu, tedy na základě mediální analýzy.⁴ Důraz byl opět kladen na cenu tak, aby byly tyto nástroje v co možná největší míře zdarma. Mimo tyto dva základní zdroje byly do testování zařazeny aplikace na tvorbu diagramů (yEd Graph Editor a Visio) s ohledem na reflexi cílových skupin a rozšířenosti podobných nástrojů. Cílem výběru zde nebyla úplnost (pro velké množství nástrojů v článku nerealizovatelná), ale snaha o pokrytí nástrojů, které budou dostupné pro osoby, které budou v rámci person uvažovány.

Stejně jako u článku Heuristická analýza aplikací na tvorbu myšlenkových map v tabletu,⁵ jsme použili smíšenou heuris-

¹ Např. BUZAN, Tony. *Myšlenkové mapy pro děti*. Brno: Bizbooks, 2013.

² NIELSEN, Jakob. 10 Usability Heuristics for User Interface Design. *Nielsen Norman Group* [online]. 1995 [cit. 2013-08-21]. Dostupné z: <http://www.nngroup.com/articles/ten-usabilityheuristics/>.

³ Games and apps. Ubuntu.

⁴ Především pak TORBJORNSEN, Hilde. 15 Great Mindmapping Tools and Apps., SMITH, Grace. 24 Essential Mind Mapping and Brainstorming Tools. a HENRY, Alan. Five Best Mind Mapping Tools.

⁵ ČERNÝ, Michal a Dagmar CHYTKOVÁ. Heuristická analýza aplikací na tvorbu myšlenkových map v tabletu. *ProInflow* [online]. 31.10.2013 [cit. 21.01.2014]. Dostupné z: <http://pro.inflow.cz/heuristicka-analyza-aplikaci-na-tvorbu-myshlenkovych-map-v-tabletu>. ISSN 1804-2406.

tickou analýzu, která vycházela z 10 Usability Heuristics for User Interface Design od Nilse Normana⁶ a *First Principles of Interaction Design*⁷ Bruce Tognazziniho. A současně umožňoval tvorbu myšlenkových map, jak ji navrhuje Tony Buzan, tedy zkoumání, zda software umožňuje:⁸

- práce s obrázky – jak předpřipravené symboly, tak také ty z externích zdrojů;
- práce s barvami;
- možnost nastavení písma a vizuálního stylu;
- organické nepravouhlé větve s měnící se tloušťkou.

Ke specifičnosti samotné tvorby myšlenkových map je pak nutné připojit kritéria a funkce, které jsou očekávané od nástrojů, které umožňují digitální zpracování dat:⁹

- možnost manipulovat s uzly či větvemi, měnit jejich barvu, druh písma;
- práce s odkazy a poznámkami;
- import;
- export a tisk;
- možnost týmové spolupráce a dostupnost pro mobilní platformu.

K těmto parametrům lze říci, že tvoří onu specifickou bázi, která odlišuje třídu aplikací pro tvorbu myšlenkových map od libovolného jiného softwaru. Jejich volba vychází jak z praktické expertní zkušenosti autorů, tak z konceptu uvažovaných person.

Zmíněná kritéria zásadním způsobem rozšiřují možnosti praktické využitelnosti myšlenkových map – např. již tím, že nabízí možnost jejich editace a tvorby prostřednictvím tabletů či mobilních zařízení, což je z hlediska informačního chování a změn, které probíhají v souvislosti s nárůstem takových zařízení, mimořádně důležitý aspekt.¹⁰ S tím souvisí také možnost spolupráce, tedy efektivního využití myšlenkových map jako prostředku pro spolupráci a budování kolaborativních projektů¹¹. Je až s podivem, jak malá část nástrojů (mezi testovanými aplikacemi) spolupráci více lidí na jednom projektu podporovala.

Další aspekt, který je třeba v průběhu testování zvažovat, je kvalita grafického rozhraní a celková intuitivnost a použitelnost systému. Pokud mají být myšlenkové mapy především kreativním nástrojem, který pomáhá pracovat s myslí a pojmy, tak není žádoucí, aby prostředí bylo zbytečně robusťné a náročné. Větší množství funkcí tak může být na škodu použitelnosti. Uživatel by v ideálním případě měl s nástrojem pracovat zcela intuitivně a o funkcích během samotné

tvorby téměř nepřemýšlet.¹² Aspekt interakce člověka a prostředí není možné zanedbat. Jde o jeden z důvodů, proč místo exaktního rozložení bodové škály mezi jednotlivé parametry volíme heuristickou analýzu využívající také antropologického či psychologického aspektu.

Poslední třetí aspekt na výše uvedené navazuje. Jestliže máme k dispozici relevantní údaje o funkcionální výbavě jednotlivých nástrojů, je nutné hledat cestu pro jejich posouzení. Není ale možné generalizovat, neboť informatik bude mít jiné požadavky než designer nebo student na střední škole. Abychom dokázaly výsledky alespoň částečně interpretovat, nabízíme devět základní person¹³, jejichž stručnou charakteristiku dále uvedeme:

- student humanitních nebo společenských věd,
- student přírodovědný či technický,
- student umělec,
- student informatik či programátor,
- učitel nebo vědec na VŠ,
- manažer, ekonom,
- učitel na ZŠ či SŠ,
- spisovatel,
- dítě, žák ZŠ či SŠ.

Je přitom zřejmé, že každý z nich bude mít potřeby jiné a také funkce, které pro něj budou nejdůležitější, se budou lišit. Námi nabízená interpretace výsledků pak směřuje k nalezení co možná nejlepších nástrojů pro daný typ osoby.

Charakteristika person

Student humanitních nebo společenských věd na VŠ potřebuje v rámci myšlenkové mapy řešit problémy související s jeho seminárními či závěrečnými pracemi. Je zvyklý používat symboly, čas od času nějaké obrázky. Je spíše průměrným uživatelem počítače, nevyžaduje pokročilé metody zpracování dat nebo práci se schématy a jinými druhy grafické reprezentace informací. Je nutné, aby nástroj umožňoval práci s poznámkami, ale jejich obsahem nebudou rovnice, tabulky či napojení na databáze. Vyžaduje spíše intuitivní ovládání.

Student přírodovědný či technický má vyšší znalosti ovládání aplikací. Řeší pomocí map menší projekty, výzkumné otázky, dekomponuje složitý problém. Užitečná je podpora LaTeXu, ve kterém buď práci píše, nebo alespoň sází vzorce. Nevyžaduje příliš kreativní prostředí, uživatelské rozhraní má až sekundární roli. Nutná je podpora práce nejen s poznámkami, ale také s obrázky nebo odkazy.

⁶ NIELSEN, Jakob. 10 Usability Heuristics for User Interface Design. *Nielsen Norman Group* [online]. 1995 [cit. 2013-08-21]. Dostupné z: <http://www.nngroup.com/articles/ten-usability-heuristics/>

⁷ TOGNAZZINI, Bruce. *First Principles of Interaction Design*. AskTOG [online]. [cit. 2013-08-21]. Dostupné z: <http://www.asktog.com/basics/firstPrinciples.html>

⁸ BUZAN, Tony a Barry BUZAN. *Myšlenkové mapy: probudte svou kreativitu, zlepšete svou paměť, změňte svůj život*. Brno: Computer Press, 2011, 213 s. ISBN 978-80-251-2910-4.

⁹ Srov. ČERNÝ, Michal a Dagmar CHYTKOVÁ. Heuristická analýza aplikací na tvorbu myšlenkových map v tabletu. *ProInflow* [online]. 31.10.2013 [cit. 21.01.2014]. Dostupné z: <http://pro.inflow.cz/heuristicka-analyza-aplikaci-na-tvorbu-myslenkovych-map-v-tabletu>. ISSN 1804-2406.

¹⁰ ČERNÝ, Michal a Dagmar CHYTKOVÁ. Heuristická analýza aplikací na tvorbu myšlenkových map v tabletu. *ProInflow* [online]. 31.10.2013 [cit. 21.01.2014]. Dostupné z: <http://pro.inflow.cz/heuristicka-analyza-aplikaci-na-tvorbu-myslenkovych-map-v-tabletu>. ISSN 1804-2406.

¹¹ HALL, William; NOUSALA, Susu; VINES, Richard. Using Google's Apps for the Collaborative Construction, Refinement and Formalization of Knowledge. In *The 2010 International Conference on Internet Computing (ICOMP)*, Las Vegas, Nevada. 2010. 1 s.

¹² NIELSEN, Jakob. 10 Usability Heuristics for User Interface Design. *Nielsen Norman Group* [online]. 1995 [cit. 2013-08-21]. Dostupné z: <http://www.nngroup.com/articles/ten-usability-heuristics/>

¹³ HAZDRA, Adam. *Skvělé služby: jak dělat služby, které vaše zákazníci nadchnou*. 1. vyd. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4711-8. s. 92-6.

Student umělec nevyžaduje pokročilé možnosti nastavení, nechce pracovat s diagramy a vývojovými schématy. Potřebuje nástroj, který by co možná nejlépe reflektoval jeho umělecké schopnosti, podporoval kreativitu a divergentní myšlení. Klíčové je jednoduché ovládání, pěkný vzhled a možnost přizpůsobit si mapu vlastním potřebám. Algoritmické nástroje neuvítá.

Student informatik či programátor pracuje často s UML a diagramy. Pokud používá myšlenkové mapy, není zatížen na vzhled či chování aplikace, ale na funkční výstavu. Ideální jsou algoritmické možnosti přestavby struktury, vyžaduje co možná nejbohatší možnosti exportu i importu. Upřednostňuje neorganické struktury s maximální přehledností. Není výtvarně založený, myšlenkové mapy by rád užíval během programování nebo na dekompozici složitého problému. Obrazky využije minimálně, naopak napojení na tabulky či databáze uvítá.

Učitel nebo vědec na VŠ vyžaduje poměrně široké spektrum funkcí – myšlenkové mapy potřebuje k přípravě publikací, analýze témat, organizace zdrojů nebo vlastních publikací. Vyžaduje jak množství funkcí, tak současně uživatelskou přístupnost a nepříliš složité ovládání. Důraz může být

a organické výstupy mapy, která bude mít zajímavost a přitažlivost pro žáky. Nepotřebují pokročilé funkce, ale uvítají možnost tvorby časových os nebo jiných grafických reprezentací dat. Týmová spolupráce, tabulky či databáze nejsou potřeba, práce s obrázky je mimořádně důležitá, stejně jako podpora poznámek. Kladně může být hodnocena integrace dalších nástrojů na práci s poznámkami či řízení času.

Spisovatel klade důraz na možnost pracovat s větvemi dle svých představ – měnit jejich barvy a rozložení. Automatizované přeskupení mu může přinést nový pohled na věc, ale většinou jej nevyžaduje. Aplikace musí být co nejjednodušší, podporující kreativitu. Ideální je podpora mobilních zařízení, aby mohl své nápady hned připojit. Pracuje s poznámkami, delšími texty i obrázky.

Dítě, žák ZŠ či SŠ ocení jednoduché prostředí, které bude hravé, organické, kreativní. GUI by nemělo být nepřehledné, funkcí je třeba spíše méně. Možnosti exportu i tisku stačí minimální, stejně tak také importu. Není třeba podpory speciálních schémat, automatickou přestavbu mapy nepotřebují stejně jako práci s tabulkami či databázemi. Naopak ocení možnost snadné práce se symboly, obrázky nebo přeskupování větví, volbu typu písma atp.

	Compendium	FreeMind	FreePlane	MindMap	Labrynth Maps	Mindomo	MindJet	MindMappe	MindMapper (Arcus)	MindNode	Prezi	Semantik	Visio	VITM	Xmind	YEd Graph Editor
Cena	zdarma	zdarma	zdarma	62 - 190 Euro, 30 dní trial; zdarma pro mobilní platformy	zdarma	zdarma 3 mapy, od 3 USD za edu verzi, od 6 USD pro klasickou verzi	od 213 USD	zdarma / 9,99 USD	od 124 USD, trial 30 dní	Lite verze zdarma, IOS 9,99 Euro, IMAC 17,99 Euro	zdarma / 4,92 - 13,25 USD	zdarma	asi 17 000 Kč	zdarma	zdarma / 79,99 USD	zdarma
Jazyk	angličtina	čeština a mnoho dalších	čeština, angličtina a další	angličtina	angličtina	angličtina	angličtina	angličtina	angličtina	angličtina	angličtina, španělština, portugálština, japonština, korejšina	čeština, angličtina a další	čeština, angličtina a další	čeština, angličtina a další	angličtina	angličtina, němčina
Diagnostika	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano
Týmová spolupráce	ano	ne	ne	ne	ne	od verze Professional ang. té, hmi, opml, pdf, rtf, Freemind, Mindmanager	ano	ano	ano	ne	ano	ne	ano	ne	Local Network Sharing (omezená), jen v placené verzi	ne
Export	jpg, xml, web	html, java, flash, open office, png, pdf, svg, jpeg, jpg, png, gif, Mind manager X5, Outlook z Exploreru, struktura sloby	jpg, html, word, odt, tex, mwiki, xml, svg, pdf...	pdf, image, 3D image, docx, ppt, xml, doc, ppt, rtf, mpx, zip	png, svg, jpg, pdf	Freemind, Xmind, Mindmanager, Mindmeister, Bubbl, opml, tet	pdf, swt, image, zip, doc, ppt, xls, web page	MS Word, Excel, PowerPoint, PDF (pro verze)	MS Excel, vzorce, ostatní formáty jako pilloha	pdf, opml, Freemind, rtf, png, tet, Dropbox	embed, PDF	png	dwg, html, bmp, wmf, png, svg, emf, gif...	html, pdf, obrázek, svg, LaTeX, záložky PPT, přestř text, KDE, OpenOffice	MM, HTML, PDF, LaTeX, záložky PPT, přestř text, obrázek...	bmp, html, pdf, svg, tet...
Import	xml, obrázky, flashmeeting, maps, databáze	mm, záložky z IE, struktura sloby	mm, záložky z IE, struktura sloby	MindJet, xml, doc, docx, imx, mmind, mm, opml, mm	ne	Freemind, Xmind, Mindmanager, Mindmeister, Bubbl, opml, tet	mpx, MS Word	text, MindJet, Freemind	MS Excel, vzorce, ostatní formáty jako pilloha	Freemind, opml	pdf, ppt, audio, video, Youtube embed	mm, vym, kdissert	dwg, bmp, svg, wmf, png, emf, gif...	záložky KDE, mm, Mind Manager, adresář	mm, Mindjet, Marker Package	graphml, xls, get, xml...
Organická analýza	částečně	ano	částečně	ano	částečně	omezené	omezené	ano	ano	omezané	ano	částečně	velice omezená	ano	ne	ne
Manasní přesměrování větví	ano	ne	ano	ano	ano	ano	jen délka	ano	ano	ne	ano	ano	ano	částečně	ne	ano
Komentáře, linky	ano, velice potročné	linky	ano	ano	ne	ano	ano	ano	ano	ne	ano	ano	ano	ano	ano	ano
Obrázky v nabídce	omezené	ano	ano	ano	ne	ano	ano	ano	ano	ne	ano	ano	ano	ano	ano	ano
Možnost práce s vlastními obrázky	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano	jen jako pilloha	jen v několika verzích	ano	ano	ano	ano	ano	jen graphml, vdx, vss
Nastavení velikosti písma	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ne
Nastavení barvy písma, rámečků	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano
Barevná schémata	ne	ne	ano	ano	ne	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano
Podpora dalších grafických struktur	die vlastní fantasie, ale žádná explicitní	ne	ne	ne	ne	ne	SWOT, Gantt	ne	ne	ne	die fantasie	ne	diagramy a schémata libovolného druhu	ne	SWOT, Org Chart, Timeline, Cause and Effect...	um, flowchart...
Možnost tisku	Windows / Linux / OS X	Windows	Windows / Linux	Windows	Linux	Windows	Windows	Windows / Mac	Windows	Mac	Windows / Mac	Linux	Windows	Linux / Windows / OS X	Windows / Linux	Windows / Linux
Operační systém	Windows / Linux / OS X	Windows	Windows / Linux	Windows	Linux	Windows	Windows	Windows / Mac	Windows	Mac	Windows / Mac	Linux	Windows	Linux / Windows / OS X	Windows / Linux	Windows / Linux
Dostupnost pro mobilní platformy	ne	ne	ne	IOS, Android	ne	IOS, Android	IOS, Android	IOS	IOS, Android	IOS	IOS, Android	ne	ne	ne	ne	ne

Tabulka zachycuje vybrané funkce a vlastnosti jednotlivých testovaných aplikací podle zvolených kritérií. V plném rozlišení je k dispozici online na <http://goo.gl/vpGlaP>.

kladen na kvalitu výstupů, nevyužije automatickou přestavbu mapy, ale důraz může být kladen na barevná schémata, často co možná nejserióznějším stylem.

Manažer či ekonom potřebuje myšlenkové mapy používat při kooperaci. Vyžaduje jak přístup z mobilních aplikací, tak práci více uživateli současně. Využije také možnost práce s obrázky, kvalitní výstupy v podobě pěkně vypadajících obrázků, případně propojení s databází nebo tabulky a prezentační mód. Naopak podporu složitých diagramů (mimo organizačních témat či SWOT)¹⁴, automatizované funkce na přestavbu a podobné funkce příliš nevyužije. Neklade velký důraz na vzhled prostředí.

Učitel na ZŠ či SŠ vyžadují především jednoduché ovládání

Aplikace

Pro přehled nástrojů slouží tabulka¹⁵, která porovnává nástroje podle daných měřitelných objektivních kritérií. Dále následuje stručný popis každého nástroje s ohledem na heuristickou analýzu použitelnosti a snahou najít na každém nástroji zajímavé či jedinečné funkce.

Compendium

Compendium není běžným nástrojem na tvorbu myšlenkových map, ale spíše pro aplikaci při řešení tzv. *wicked problems*. Jde o problémy, které jsou velice složité a komplexní, často nemají jasné zadání a ani nejsou známy všechny proměnné. Většinou v nich také vystupuje větší množství úča-

¹⁴ Avšak například BUZAN, Tony a Chris GRIFITHS v knize *Myšlenkové mapy v byznysu* navrhuji užívat stále stejný nástroj pro všechny profese. s. 52-69.

¹⁵ Dostupné z: <https://docs.google.com/spreadsheets/ccc?key=0Ar2ceJs1mrAAdHV4cUNSVIN2dkx2eUtpX3piVnZPVFE&usp=sharing>

stníků, což celou situaci komplikuje. Jde o nástroj vytvořený v Javě, takže je možné jej provozovat ve většině operačních systémů. Ovládání může působit poměrně složité a nepřehledné, ale je třeba si uvědomit, že nástroj má sloužit právě pro komplexní a složité úkoly, jako je například návrh metra nebo obchodního centra, kde ke každému místu existují desítky požadavků či poznámek.

Tato aplikace nabízí možnost pracovat s jednotlivými uzly různých druhů – některé mohou odkazovat na jiné mapy, jiné na web, některé mohou nést obsah samy o sobě, jiné jsou poznámkami či jen obrázky. Samotné mapy je pak možné tvořit na pozadí dalších obrázků, což je výhodné při analýzách problémů, které se například nacházejí na mapě (územní plán, rozložení kanceláří, obchodních center...). Díky možnosti práce s odkazy na další mapy lze říci, že Compendium posouvá myšlenkové mapy do nové úrovně – nabízí trojrozměrné mapování.

Freemind

Freemind je jednoduchým nástrojem, který poskytuje všechny základní funkce pro tvorbu map. V základním rozhraní neruší mnoho funkcí, všechny se skrývají v liště či v nabídce pravého tlačítka myši. Pro většinu z nich však existují klávesové zkratky. Výhodou nástroje je jeho nabídka jazykových verzí. Kromě českého a anglického jazyka je to velké množství dalších jazyků. Zdlouhavější může být tvorba barevných větví, nabídka je dostupná až po několika kliknutích. Zajímavě řešený je systém poznámek. Ke každé větvi je možné zapsat poznámku do spodní části nástroje a různě je formátovat. Originální funkcí je možnost importu větve z jiné mapy vytvořené v nástroji Freemind. Lze tak efektivně pracovat na více mapách a pohodlně je propojovat.

FreePlane

FreePlane je aplikace, která myšlenkově i funkčně vychází z Freemindu, se kterým je kompatibilní, o čemž svědčí i nativní formát mm pro ukládání dat. Aplikace je oproti němu více zaměřená na vzhled a práci s ním. Některé poněkud těžkopádnější funkce, jako je práce s větvemi a jejich vzhledem nebo podpora oblak (ohraničující určitou skupinu uzlů), zde byla výrazně zdokonalena a výsledky působí více organicky a kreativním dojmem. Mezi zajímavosti patří podpora LaTeX a vzorců obecně, takže jde o nástroj, který je velice dobře použitelný pro přírodovědné či technicky zaměřené studenty.

Mezi zajímavé funkce patří možnost analýzy rozsáhlosti mapy, vyhledávání v ní (a to včetně přibližných výrazů), pokročilá práce s poznámkami a odkazy nebo možnost rychlé a jednoduché tvorby myšlenkových map ze složky na počítači nebo ze záložek v IE. Dobře funguje také hierarchizace a metadataový popis jednotlivých uzlů.

iMindMap

iMindMap je nástroj vyvíjený organizací ThinkBuzan. Výsledný vzhled mapy přesně kopíruje pravidla, která pro tvorbu map stanovil Tony Buzan. Nástroj umožňuje velmi pokročilou práci s větvemi, jejich vzhledem, zakřivením, barvou, délkou, šířkou atp. Důraz celého nástroje je kladen především na barvy a import obrázků. Ponechán je také prostor pro kreativní nápady. Nástroj umožňuje převod mapy do 3D a má propracovaný prezentační mód. Zvládá efektivně převod větví do tabulky, která pracuje s úkoly a jejich plněním.

Labyrinth Maps

Labyrinth Maps je jedním z nejjednodušších nástrojů na práci s myšlenkovými mapami. Ovládání je poněkud netradiční, ale lze si na něj zvyknout. Existují v něm tři typy objektů – kla-

sický uzel s textem, obrázek importovaný z počítače (zobrazí se tak velký, jak uživatel potřebuje) a vlastnoručně malované obrázky. Větvě mohou být buď rovné, nebo zakřivené, s jednotlivými objekty lze libovolně manipulovat. Nástroj se hodí buď pro nepříliš náročné uživatele, nebo pro tvorbu schémat, kde jsou důležité obrázky (například pro návrh webu, strukturu určité části biologických systémů atp.). Příjemnou vlastností je správce všech vytvořených map, který umožňuje snadný a rychlý přístup k nim.

MindJet (MindManager)

MindJet využil vzhledu MS Office a při ovládání je to zcela znát. Při tvorbě nové mapy se nám nabídne možnost využití několika šablon (to-do list, psaní projektu, plánování, řešení problémů, risk management atd.). Vrchní lišta záložek umožňuje rychlou editaci mapy. Kromě klasických funkcí je to např. funkce Brainstorming, pomocí které lze efektivně zapisovat nápady do tabulky. Z dalších lze jmenovat např. funkce Alert, která připomene vyskakovacím oknem daný problém. S funkcí Alert souvisí i možnost přiřazování úkolů a časového horizontu k daným větvím. Podobně jako u MS produktů nabízí MindJet kontrolu pravopisu a provádění revizí dokumentu. MindJet nabízí i prezentační mód. MindJet je dostupný i pro platformy iOS a Android.

MindMaple

MindMaple je nástrojem, který umožňuje širokou nabídku formátování mapy. Lze tak volit různý vzhled větví, jejich různé barvy, tloušťku, zakřivení a propojení s dalšími větvemi, vybírat si z různých barevných schémat, bublin atd. MindMaple je synchronizovaný s MS Office formáty a lze do nich mapu snadno exportovat. Vzhled rozhraní připomíná taktéž podobu MS produktů a může být tedy vhodný pro uživatele zvyklé na práci v nich. Zajímavou funkcí je ochrana souborů heslem. MindMaple je dostupný i pro platformy iOS.

MindMapper

MindMapper je nástrojem vzhledem vycházejícím z MS Office produktů. Primární funkcí je tvorba myšlenkových map, nástroj však umožňuje práci i s dalšími schématy, např. SWOT či rybí kosti. Většina souborů se nahrává jako příloha k dané větvi s odkazem, výjimku tvoří vkládání tabulek a clipartů přímo k větvím. Velmi dobře je zpracována možnost prezentace myšlenkové mapy. V nabídce je několik možností – v MS Power Point, formou videa či slidů. Nástroj počítá s účasti na tvorbě mapy i s dalšími osobami, této problematice je věnován velký prostor. MindMapper je dostupný i pro platformy iOS a Android.

MindNode

MindNode je nástroj určený pro operační systém iOS a MAC. Nabízí jednoduché mapy, které lze velmi rychle tvořit. Jednoduchý vzhled nabízí nerušenou práci. Kromě základních funkcí obsahuje nástroj např. možnost výběru vzhledu čáry pro větev či efektivní spojování jednotlivých pojmů pomocí přerušované čáry. Výslednou mapu lze exportovat do různých formátů, ale zároveň je možné si ji uložit do Dropboxu.

Mindomo

Mindomo je intuitivní nástroj, který poskytuje přehledné a hravé mapy. Horní a levá lišta nabízí velké symboly pro základní správu mapy a pokročilou práci s obrázky. Uživatel si může navolit, kde přesně má obrázek být umístěn, a vyhledávat obrázky nejen ve vlastním PC či na internetu, ale také v knihovně obrázků umístěných v nástroji. K mapě lze přidávat taktéž video či audio, je možné i nahrát zvuk, pokud je přítomen mikrofon. U komentářů lze přidávat „like“ a „dislike“.

Zajímavou funkcí je možnost brouzdat internetem přímo v nástroji, uživatel se tak nemusí překlíkávat mezi nástrojem a internetovým prohlížečem. Mindomo je dostupný i pro platformy iOS a Android.

MS Visio

Visio je mimořádně komplexní nástroj na tvorbu diagramů všeho druhu a je integrován do rodiny kancelářských programů MS Office. Aplikace sice není primárně na tvorbu map určená, ale obsahuje modul, který se věnuje brainstormingu, který právě z konceptu myšlenkových map vychází. Aplikace podporuje týmovou spolupráci, což je v tomto kontextu rozumné a pochopitelné. Velice dobře pracují barevná schémata a aplikace umožňuje snadné a rychlé přestavění mapy podle zvolených šablon, což může zvýšit čitelnost a přehlednost. Na druhé straně pokročilé parametrizované možnosti jako yEd Graph Editor zde nenalezneme. Zajímavá je možnost propojit uzly s nějakou větší strukturou – databází, poznámkami, odkazy atp. Myšlenková mapa tak může být použita pro návrh systémů, a to včetně nápadů na konkrétní realizaci, což je velice užitečné. V kvalitě a možnostech v tomto ohledu Visio dopadá nejlépe ze všech testovaných aplikací.

Naopak klasickým kreativním technikám je věnováno relativně málo prostoru. Větve se do organické podoby nastavují jen velice obtížně, nástroje na rychlé označování a přeformátování také nejsou úplně snadno dostupné, jako v případě specializovaných aplikací. Na druhou stranu oproti většině systémů na tvorbu diagramů jsou zde příkazy na tvorbu témat a podtémat, což tvorbu značně ulehčuje. Zajímavostí je pak legenda k symbolům, které je možné k uzlům přiřadit. Díky tomu lze takto vytvořené mapy používat podstatně univerzálněji než je běžné.

Prezi

Prezi je primárně určeno pro tvorbu prezentací. Prostředí však umožňuje rozvinout uživatelskou kreativitu a lze vytvořit nejen prezentace, ale také zajímavé myšlenkové mapy a jiné struktury. Bonusem k takto vytvořené mapě je pak prezentační mód, který je v Prezi řešen originálním způsobem – označováním oblastí, které mají být postupně zobrazeny. Při tvorbě mapy je potřebné zapojit více představivosti, neboť nástroj neumožňuje implicitně vytvářet strukturu větvení. Pro kreativního jedince to však může být výhodou a pomocí různých dílčích funkcí tak lze vytvořit originální mapu. Nástroj umožňuje kromě vkládání obrázků i import audia a videí a embed Youtube videa. Zároveň lze do pozadí nahrát hudbu. Zajímavé je import souborů ppt či pdf, z kterých lze do mapy či prezentace zanechat jen vybranou část. Výslednou práci lze sdílet, ukládat či využít embed výsledného produktu.

Semantik

Semantik je velice neobvyklým nástrojem na práci s myšlenkovými mapami. Primárně je určený pro tvorbu těch, které mají pod jednotlivými uzly další obsah. Příkladem může být hospodaření společnosti, kde pod položkou večírek 3.1 bude ukrytá tabulka s příjmy a výdaji. Podobně lze pod uzly vkládat také text, diagramy nebo obrázky.

Jinak je ale ovládání aplikace poněkud těžkopádné a na práci s myšlenkovými mapami samotnými se příliš nehodí. Oproti jiným nástrojům, které umožňují také připojovat rozsáhlé poznámky, má ale Semantik velice zajímavý nástroj – náhled. Při klikání na uzly v myšlenkové mapě se uživateli zobrazuje přehledně jejich obsah tak, jak má vypadat. Lze jej tak využít například na tvorbu přehledné firemní prezentace či reportů. Nechybí ani podpora LaTeX, což ocení přírodovědci a technici.

VYM – View Your Mind

VYM je zajímavým robustním nástrojem nejen na tvorbu myšlenkových map. Jeho cílem je vytvořit komplexní prostředí, ve kterém bude možné spravovat úkoly, poznámky a další agendu, která může být napojená na myšlenkovou mapu. Jak název napovídá, má jít o projekci myšlení do jedné agendy a jednoho systému. Aplikace je dostupná pro všechny běžné platformy a plně lokalizovaná do češtiny.

Samotná tvorba myšlenkových map je relativně logická, rychlá a příjemná. Lze přitom poměrně detailně nastavit vzhled a mapy. Zajímavostí je napojení na celou agendu, a to včetně možnosti filtrování výsledků. Příjemným překvapením je možnost uzly zobrazovat do bublin, lze k nim připojovat obrázky, pracovat se skripty, třídít větve podle abecedy a provádět řadu dalších překvapivých úkonů.

Lze vytvářet více map vedle sebe, což může být také užitečné, stejně jako práce ve více oknech současně. Aplikaci lze snadno vytknout přílišnou komplexnost, kterou se ne vždy podařilo vměstnat do pochopitelného, přehledného a pěkně vypadajícího prostředí. Pokud by se autorům podařilo na GUI zapracovat, jistě by šlo o jeden z nekomplexnějších a nejzajímavějších nástrojů na organizaci osobních dat a tvorbu myšlenkových map.

Xmind

Xmind představuje robustní nástroj na tvorbu vizualizovaných informací nejrůznějšího druhu – od časových os, přes SWOT analýzy, organizační diagram až po myšlenkové mapy. Existuje ve dvou verzích – bezplatné a placené, která umožňuje například vkládat k uzlům mluvené komentáře nebo podporuje týmovou spolupráci. Také bezplatná verze ale disponuje řadou zajímavých funkcí, jako je přidávání poznámek, tvorba souvisejících oblastí či vztahů mezi uzly. Výhodou je pěkné grafické provedení výsledné mapy, které ale bohužel není příliš organické. Celkově je aplikace určená především manažerům či ekonomům, kteří ji budou používat nejen pro myšlenkové mapy, ale také další grafické struktury.

Potěšitelné jsou také možnosti nastavení velikosti a vzhledu jednotlivých prvků anebo bohatá sada předdefinovaných obrázků, které ale směřují spíše k serióznímu obchodnímu stylu než k hravému přemýšlení o nějakém problému. Zajímavostí je také jakási sociální síť, na které lze najít výtvořené ostatních uživatelů a sdílet zde vytvořené mapy.

yEd Graph Editor

yEd Graph Editor je bezplatná aplikace, která primárně neslouží jen na tvorbu myšlenkových map, ale obecně jakýchkoli schémat či UML diagramů. Tomu odpovídá také funkční spektrum tohoto nástroje – na plochu lze metodou táhni a pusť umísťovat nejrůznější objekty s tvarem a vzhledem, který uživateli vyhovuje, a lze do nich umístit také text, poznámky nebo odkazy. Aplikace je plně vektorová, takže importovat lze opět jen vektorové objekty. Z nich si lze vytvořit dokonce vlastní kolekci, se kterou budete dále pracovat. Pro kreativně vypadající mapy je tak třeba příprava v podobě tvorby grafických prvků zvlášť. K dispozici nejsou žádné organické větve.

Aplikace ale plně využívá možností, které ji teorie grafů nabízí. Umí také zcela automaticky vytvářet z propojených uzlů struktury podle předem zadaných parametrů (například kruhovou topologii, minimální graf...). Pokud si chcete mapou strukturovat problém a dívat se na něj z různých úhlů pohledu, jde o funkce mimořádně zajímavé. S tím souvisí také možnost aplikaci používat pro návrh UML diagramů, které takto lze dále překreslovat a upravovat. Příjemná je také na-

bídka předdefinovaných objektů, které lze do mapy umístit. Díky automatizačním funkcím se z yEd Graph Editoru stává zajímavý nástroj na počítačovou podporu kreativního myšlení, což je něco, o čem se zatím příliš nemluví, ale dost možná má tato oblast budoucnost.

Selekce vybraných nástrojů s ohlednutím na vybrané osoby

K nadefinovaným personám jsme na základě analýzy vybrali vždy dva vhodné nástroje. Nejedná se o jediné možné nástroje, které by daná osoba mohla využít, ale o nástroje, které svými funkcemi odpovídají většině stanovených požadavků. Následující výčet představuje vždy danou osobu, nástroj a krátké zdůvodnění výběru.

Student humanitních nebo společenských věd na VŠ

- Freeplane – je zdarma a v českém jazyce, zvládá práci s obrázky a barvami.
- Freemind – jednoduchý s širokou nabídkou symbolů.

Student přírodovědný či technický

- Visio – je propojený s databázemi, zvládá velké množství diagramů a práci s kartografickou mapou.
- Semantik – umožňuje přepis do odrážkové struktury, podporuje LaTeX, obsahuje pokročilou práci s poznámkami.

Student informatik či programátor

- yEd Graph Editor – poskytuje neorganické mapy, tvorbu schémat a diagramů.
- Compendium – lze s ním řešit komplexní problémy, má pokročilou práci s uzly.

Student umělec

- Labyrinth Maps – umožňuje vlastní kreslení, možná libovolná manipulace.
- Prezi – je otevřený pro kreativní tvorbu, ponechává volnost ve vzhledu.

Učitel nebo vědec na VŠ

- iMindMap – poskytuje seriózní vzhled, rychlou tvorbu, má přednastavená schémata pro analýzu a organizaci.
- VYM – má zajímavé propojení s poznámkami, obsahuje správu úkolů a tvorbu agendy.

Učitel na ZŠ či SŠ

- XMind – podporuje různorodé grafické struktury a publikování na komunitním serveru.
- MindMaple – je přehledný, pracuje zajímavě s poznámkami.

Dítě, žák na ZŠ či SŠ

- Mindomo – má internetové vyhledávání zabudované v nástroji, pracuje s audiem.
- iMindMap ve verzi pro mobilní zařízení – je zdarma, velmi organické, podporuje kreativitu, má pokročilou práci s barvami.

Spisovatel

- iMindMap – poskytuje velké možnosti individuálního vzhledu mapy, mapa je organická.

- Mindnode – mapa má přehledný design, nástroj umožňuje rychlou tvorbu, která neruší tok myšlenek.

Manažer či ekonom

- MindJet – obsahuje propracované nástroje pro kolaboraci, podporuje další grafické reprezentace.
- XMind – výborně pracuje s více kartami, umožňuje dobré sdílení mapy a její následnou editaci.

Desktopové nástroje zaujímají své místo mezi osobami pracujícími s myšlenkovými mapami. Při správném výběru se stávají plnohodnotným pomocníkem, který podpoří tvorbu myšlenek, kritického a kreativního myšlení. Možnosti uchování, organizování a sdílení map jsou pak dalšími bonusy, které práci s mapami usnadňují.

Uživatelé se při tvorbě map nabízejí několik možností, jaké nástroje a aplikace využijí. Aplikacím pro mobilní zařízení byl věnován článek v čísle 02/13.¹⁶ Kromě desktopových nástrojů se nabízí využití nástrojů online, které budou popsány příště.

Příspěvek byl napsán v rámci řešení operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost: Centrum informačního vzdělávání: rozvoj informační gramotnosti na MU (CEINVE), Reg.č.: CZ.1.07/2.2.00/28.0241

Literatura

BUZAN, Tony. *Myšlenkové mapy pro děti*. Brno: Bizbooks, 2013.

BUZAN, Tony – BUZAN, Barry. *Myšlenkové mapy: probudte svou kreativitu, zlepšete svou paměť, změňte svůj život*. Vyd. 1. Brno: Computer Press, 2011. 213 s. ISBN 978-80-251-2910-4.

BUZAN, Tony – GRIFFITHS, Chris. *Myšlenkové mapy v byznosu: revoluce ve vaší práci a podnikání*. Vyd. 1. Brno: Computer Press, 2011. ISBN 978-80-251-3162-6.

ČERNÝ, Michal – CHYTKOVÁ, Dagmar. *Heuristická analýza aplikací na tvorbu myšlenkových map v tabletu*. ProInflow [online]. 31. 10. 2013 [cit. 21.01.2014]. Dostupné z: <http://pro.inflow.cz/heuristicka-analyza-aplikaci-na-tvorbu-myslenkovych-map-v-tabletu>. ISSN 1804-2406.

Games and apps. *Ubuntu* [online]. 2013 [cit. 2014-01-21]. Dostupné z: <http://www.ubuntu.com/desktop/features/games-apps>.

HALL, William – NOUSALA, Susu – VINES, Richard. *Using Google's Apps for the Collaborative Construction, Refinement and Formalization of Knowledge*. In: *The 2010 International Conference on Internet Computing (ICOMP)*, Las Vegas, Nevada. 2010.

HAZDRA, Adam. *Skvělé služby: jak dělat služby, které vaše zákazníci nadchnou*. 1. vyd. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4711-8.

HENRY, Alan. Five Best Mind Mapping Tools. *LIFEHACKER* [online]. 2013 [cit. 2014-01-21]. Dostupné z: <http://lifehacker.com/five-best-mind-mapping-tools-476534555>.

NIELSEN, Jakob. 10 Usability Heuristics for User Interface Design. *Nielsen Norman Group* [online]. 1995 [cit. 2013-08-21]. Dostupné z:

¹⁶ ČERNÝ, Michal – CHYTKOVÁ, Dagmar. *Heuristická analýza aplikací na tvorbu myšlenkových map v tabletu*. ProInflow [online]. 31.10.2013 [cit. 07.04.2014]. Dostupný z: <http://pro.inflow.cz/heuristicka-analyza-aplikaci-na-tvorbu-myslenkovych-map-v-tabletu>. ISSN 1804-2406.

<http://www.nngroup.com/articles/ten-usabilityheuristics/>.

SMITH, Grace. 24 Essential Mind Mapping and Brainstorming Tools. *Mashable* [online]. 2013 [cit. 2014-01-21]. Dostupné z: <http://mashable.com/2013/09/25/mind-mapping-tooYls/>.

TOGNAZZINI, Bruce. First Principles of Interaction Design. *AskTOG* [online]. [cit. 2013-08-21]. Dostupné z: <http://www.asktog.com/basics/firstPrinciples.html>.

TORBJORNSEN, Hilde. 15 Great Mindmapping Tools and Apps. *Spyrestudios* [online]. 2014. [cit. 2014-01-21]. Dostupné z: <http://spyrestudios.com/15-great-mindmapping-tools-and-apps/>.

Příspěvek byl napsán v rámci řešení operačního programu Vzdelávání pro konkurenceschopnost: Centrum informačního vzdělávání: rozvoj informační gramotnosti na MU (CEINVE), Reg.č.: CZ.1.07/2.2.00/28.0241

Mgr. Dagmar Chytková

dchytkova@phil.muni.cz,

(Centrum CEINVE, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita)

Mgr. Michal Černý

mcerny@phil.muni.cz,

(Filozofická fakulta, Masarykova univerzita v Brně)

Gamifikácia knižníc ako nový spôsob zaujatia používateľov

Praktiky, ktoré môžu knižniciam pomôcť adaptovať sa v spoločnosti 21. storočia, je mnoho. Jedným z najnovších fenoménov je napríklad aj gamifikácia. Knižnice sa vyvíjajú s dobou, o tom niet pochýb. Prvým významným krokom bola implementácia Opac 2.0. Postupné pridávanie možností zdieľať informácie na sociálnych sieťach tak tiež zvýšili atraktivitu on-line výpožičiek. Ako sa však zdá, tieto kroky nefungujú tak, ako mnohí predpokladali.

Cieľom gamifikácie, ako už jej definícia predznamenáva, je využitie herných elementov a hráčskeho myslenia v nehráčskom kontexte (Werbach a Hunter, 2012). Herné elementy sú množina pozostávajúca z bodov, tabuliek, odznakov a podobných komponentov, ktoré sa bežne využívajú v počítačových hrách. Hráčske myslenie alebo aj herný dizajn zodpovedá za vytvorenie väzieb medzi cieľmi gamifikácie, požadovaného správania, používateľov, aktívnych cyklov, prvkov zábavy a v konečnom rade, už zmienených komponentov. Nehráčsky kontext je v prostredí knižnice reprezentovaný samotnou knižnicou a jej charakterom verejnej inštitúcie. Zároveň treba pripomenúť, že gamifikácia je súčasťou persuzívnych technológií, ktoré vplyvajú na emocionálnu stránku človeka (Hrčková 2014).

V článku zo začiatku minulého roka doktorka Katarína Buzová popísala už existujúci projekt anglického pôvodu, gamifikovaný knižničný katalóg Library Game Lemonthree (Buzová, 2014). Dnes existuje už niekoľko podobných projektov, niektorých viac a niektorých menej úspešných. V článku si predstavíme dva úspešné projekty zo zahraničia: Scout a Library Quest a novovznikajúci slovenský projekt gamifikácie pre Mestskú knižnicu v Bratislave – Booga.

Scout

Scout je gamifikačná aplikácia, ktorá vznikla v Spojených štátoch amerických. Jeho používatelia sú čitatelia knižničného systému Pierce County, ktorý v sebe združuje niekoľko lokálnych knižníc v aglomerácii Washingtonu. Aplikácia ponúka aj svoju alternatívnu verziu pre detského čitateľa pod názvom Teen Summer Chalange. V princípe ide o totožný systém, mierne upravený pre detského čitateľa.

Celý systém je postavený na povinnom zadávaní ISBN kníh, ktoré čitateľ prečítal. Toto môže mať kontraproduktívne následky, nakoľko používatelia k takejto činnosti nemusia byť dostatočne motivovaní a po určitom čase ich môže omrzieť. Zároveň tu existuje riziko, že aktivita používateľa nemusí byť skutočná. Aplikácia má aktuálne 1,891 registrovaných používateľov, čo možno považovať za veľmi pozitívne číslo.

Popri tradičných funkciách, ako je vytvorenie profilu používateľa, výber profilového obrázku a interakcie s inými používateľmi ponúka Scout silný systém odmeňovania používateľov pomocou odznakov. Tie sa však neviažu ku knihám ako takým, ale vyžadujú od používateľa určitú aktivitu. K získaniu odznaku je potrebné splniť aktivitu (úlohy), ktoré sú stanovené. Zároveň sa za plnenie úloh získavajú body, ktoré sa započítavajú do celkovej súčtu bodov používateľa. (Obr. na nasled. s.)

Zaujímavosťou je, že niektoré úlohy a odznaky v princípe nemajú takmer nič spoločné s knihami. Ako je možné vidieť na obrázku 1, aktivita k danému odznaku je „Spoločenské hry z tvojej minulosti – Uveď meno tvojej obľúbenej spoločenskej hry, ktorú si hrával počas detstva“. Aktivita sa splní komentovaním pod odznakom, kde prispievajú všetci hráči. V konečnom dôsledku tu prichádza k sociálnej interakcii, ktorá je jedným zo zábavných prvkov hier (Lazzaro, 2004). Používatelia potom môžu vidieť všetky získané odznaky, body a aktivitu vo svojom profile (Scout, 2015).

V princípe ide o zaujímavé, jednoduché a dosiaľ fungujúce riešenie, ktoré motivuje ako k čítaniu, tak i k ďalšej aktivite a sociálnej interakcii používateľov.

Progress:

Login or signup to see your progress.

Description:

Indulge in some nostalgia while exploring board games that might be new to you or creating your own.

Category: General
Added: February 4, 2015

Activities:

4 Points	Board Games From Your Past – Activity 1: Name a favorite board game that you played growing up.
----------	--

Obrázok 1 Príklad odznaku a úlohy pod odznakom

Library Quest

Iný prístup k aplikácii gamifikácie zvolili v americkej univerzitnej knižnici Grand Valley, kde vytvorili mobilnú aplikáciu pre zariadenia, podporujúce operačné systémy Android a iOS. Aplikácia sama o sebe prináša jedinečný spôsob z pohľadu cieľov, ktoré má za úlohu splniť. V prvom rade má pomôcť používateľom v orientácii v rámci novej budovy knižnice. Druhou úlohou aplikácie bolo oboznámiť ako nových, tak i stálych čitateľov o všetkých službách, ktoré sú v ponuke knižnice. Princípom hry je sledovanie úloh a ich plnenie. Zaujímavé je riešenie pri ktorom implementovali do aplikácie software na čítanie QR kódov, ktoré sú súčasťou hry. Problémom môže byť, že nie každé zariadenie má QR čítačku nainštalovanú. Do aplikácie sa používatelia prihlasujú pomocou sociálnej siete Facebook. Súčasťou hry sú aj pravidelné žrebovania o ceny alebo status VIP používateľa knižnice.

Welcome!
Login to continue...

Login with Facebook

Availability Library Leaders

Points	Description	Progress
30	Relax! Reading for Fun in the Library (Ends 3/1/2013)	3 of 3
10	Home Sweet Homepage Learn a little about the library homepage! (Ends 09/30/2013) Location: Online	0 of 4

Relax!
The library carries popular fiction, magazines, and newspapers. Come in anytime and unwind!

OK

Tweet this!
The library has a twitter account. Can you find our twitter handle? Type it in (without the @ sign) to advance.

Library Homepage

Enter

Obrázok 2 Prostredie aplikácie Library Quest

Aplikácia vznikala v spolupráci s miestnymi vývojármi hier a pre inšpiráciu. Na vývoj tejto jedinej aplikácie bolo vyhradených 12,000 amerických dolárov (Felker, 2013).

Slovenská Booga

Projekt Booga má ambíciu vyplniť dieru na trhu gamifikácie knižníc, ktorá sa ukazuje byť úspešná v mnohých oblastiach komerčnej aj nekomerčnej sféry. Vedúcou projektu je doktorka Andrea Hrková, odborná asistentka z Katedry knižničnej a informačnej vedy v Bratislave, dizajnérom projektu je Andrej Garaj, študent totžnej katedry a programovaniu sa venuje Pavol Knor, študent Fakulty matematiky a fyziky Univerzity Komenského v Bratislave.

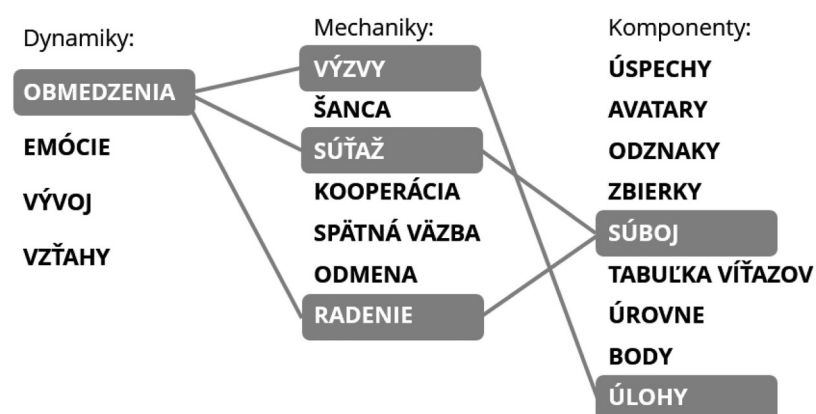

Obrázok 3 Logo Booga aplikácie vytvorené študentkou Pedagogickej fakulty Trnavskej Univerzity Idu Muráňovou

Celý projekt prebieha ako súčasť bakalárskej a diplomovej práce zmienených študentov, pričom významnú úlohu hrá aj Mestská knižnica v Bratislave, ktorá veľmi ochotne pristúpila na spoluprácu. Koordinátorkou zo strany knižnice je Mgr. Helena Mlejová.

Systém pozostáva zo základných komponentov gamifikácie, akými sú body, odznaky, ukazovateľ pokroku hráča, tabuľky víťazov (najlepších hráčov), avatary, úlohy a podobne. Nakoľko existuje enormné množstvo komponentov (Badgeville.com uvádza 24 komponentov (Badgeville, 2015)), nebolo možné a ani vhodné ich všetky aplikovať do jedného systému. Dôvodom je hneď niekoľko. Prvým by bola komplexnosť, ktorá by bola výrazne nízka. Mnoho komponentov potrebuje aj mnoho pravidiel a tie musia byť jasné. S tým by bol spojený druhý problém zložitého onboardingu (proces zoznamovania sa so systémom používateľov (Zichermann a Cunningham, 2011)), nakoľko je veľmi dôležité v akom stave a s akými informáciami používateľ vstupuje do systému. Úvodné zoznámenie sa s prvkami, možnosťami a pravidlami by pri rozsiahlom počte komponentov bolo veľmi zdĺhavé a mohlo by prispieť k predčasnému odchodu používateľov zo systému.

Čo je cieľom hrania? Ako zaujať hráčov? Ako motivovať hráčov? Aké odmeny dať hráčom? Takéto sú počiatočné otázky pri vývoji hier (a gamifikácie), ktoré je potrebné zodpovedať. Tieto otázky sú dôležité, ako pre vznik, tak aj existenciu navrhovanej hry/systému. Pri bodovaní systému bol využitý rámec DMK, ktorý reprezentuje herné dynamiky, mechaniky a už spomínané komponenty. Dynamiky sú základným stavebným kameňom no zároveň ide o abstraktné premenné, ktoré sú reprezentované pocitmi používateľov. Z hľadiska hierarchie sú na najvyššej úrovni. Mechaniky poháňajú aktivitu používateľov a sú prepojavacím stupňom medzi dynamikami a komponentami. Z hľadiska hierarchie sú na strednej úrovni. Komponenty sú priamo implementovanými reprezentantmi mechaník a dynamík v systéme (Werbach a Hunter, 2012). Z hľadiska hierarchie sú na najnižšej úrovni. Príkladom, ako môže fungovať rámec DMK je obrázok 3 reprezentujúci jednotlivé prepojenia medzi vrstvami rámca.

Obrázok 4 Prepojenia medzi jednotlivými dynamikami, mechanikami a komponentami

Rámec DMK reprezentuje prístup z hľadiska motivácie, a teda postupy a predpokladaný dopad na emócie používateľa pri využití špecifických komponentov. Toto je však len prvotný krok, ktorý treba zhodnotiť pri budovaní gamifikovaného systému. Na rade je gamifikačný dizajn, ktorý pozostáva zo šiestich krokov. Tak ako to bolo v prípade aplikácie Library Quest, prvým krokom je identifikácia cieľov, ktoré má gamifikácia splňať. Tieto ciele môžu podporovať návštevnosť používateľa na webe, zvyšovať výpožičky kníh a podobne. Stanovenie cieľov je prvým krokom dizajnu, ktorý sa od nich ďalej odráža. Na počiatku je vhodné identifikovať čo najviac cieľov, ktoré má systém splňať. S odstupom času a splnením cieľov je možné ciele pozmeniť, treba sa mať však na pozore, nakoľko takáto zmena môže mať negatívny vplyv na ostatné kroky dizajnu a aj tie treba prispôbiť podľa cieľov.

Ciele sú splňané aktivitou, táto aktivita je definovaná cieľovým správaním. Od používateľa sa môže očakávať správanie ako návšteva knižnice, pridanie komentára ku knihe a podobne. Je dôležité merať aktivitu používateľov v systéme, nakoľko vďaka nim vieme určiť správnosť jednotlivých cieľov a ich plnenie.

Po identifikácii cieľového správania nasleduje identifikácia hráčov. Tento opis obsahuje identifikáciu používateľov na viacerých úrovniach. Na začiatok môžu stačiť aj demografické dáta alebo dáta z Google Analytics, z ktorých v konečnom dôsledku môžeme vytvoriť persóny používateľov systému.

Ako ďalej popisuje Werbach a Hunter vo svojej knihe *For the Win*, pri ďalšom kroku je najdôležitejšia spätná väzba. Pri návrhu aktivačných cyklov ide o využívanie interakcie používateľa so systémom. Používateľ vykoná na počiatku určitú akciu. Výsledkom akcie je spätná väzba (body, odznaky, pokrok), ktorá motivuje používateľa k ďalším aktivitám. Zároveň treba zohľadniť aj stupňujúcu sa náročnosť aktivít tak, aby používateľ nestratil záujem o aktivitu a zostal motivovaný.

Predposledným krokom dizajnovania je zábava a jej prítomnosť v celom systéme. Zábava sa dá implementovať do systému nepriamo. Vďaka výskumu Nicole Lazzaro vieme určiť štyri základné typy zábavy: (a) ťažká zábava – moment, keď chce hráč poraziť systém a byť najlepší; (b) ľahká zábava – apeluje na vnútornú potrebu hráča objavovať nové veci; (c) alternatívny stav – moment, keď sa hráč dostáva do „tranzu“ a vníma hru viac ako realitu; (d) ľudský faktor – pri ktorom hráč hrá hru len na základe sociálnej interakcie s inými hráčmi a nie kvôli hre ako takej (Lazzaro, 2004). Nepriama implementácia prebieha pomocou DMK rámca.

Posledným krokom pri dizajnovaní je **nasadenie vhodných nástrojov**. Tento krok obsahuje výber a implementáciu adekvátnych dynamík, mechaník a komponentov z rámca DMK. Táto implementácia odráža všetky nadobudnuté informácie z predchádzajúcich krokov dizajnu (Werbach a Hunter, 2012).

Sub-aplikácie Booga

V rámci aplikácie Booga boli navrhnuté tri subaplikácie, pričom práve prebieha ich vývoj. Prvá má niesť názov *Súboj* a v princípe pôjde o kvíz, v ktorom používateľ odpovedá na otázky z kníh, ktoré prečítal. Táto aplikácia bude mať verziu ako pre jedného hráča, tak i pre dvoch. Otázky do aplikácie budú môcť byť vytvárané aj samotnými používateľmi, cez jednoduchý formulár. Cieľom je, aby používatelia testovali svoju vlastnú pozornosť a zároveň mali možnosť vyskúšať svoje vedomosti voči iným hráčom. Druhá aplikácia má názov *Knižničný svet* a bude reprezentovaná mapou sveta. Táto mapa bude odrážať rôznorodé čitateľské štatistiky a zároveň bude slúžiť aj ako porovnanie s inými používateľmi, tak aby prichádzalo k sociálnej interakcii. Vizualizovaná bude v jednoduchom 2D rozmere. Tretia a posledná aplikácia sa bude volať *Plná polica*. Táto aplikácia, prevažne určená pre školy, má za cieľ priniesť alternatívu k starým čitateľským denníkom v novej modernej podobe, cez aplikáciu Booga. V princípe by mal učiteľ v aplikácii ako administrátor triedy vytvoriť zoznam požadovanej literatúry na prečítanie. Študenti by mali tento zoznam využívať, čítať dané knihy, odovzdávať zápisy o knihách a hlavne, diskutovať so spolužiakmi a vymieňať si tak cenné názory na knihy ako také. Na záver by mohli na študentov čakať aj testy, kde by mohli byť otázky čerpané práve zo *Súboja*, napríklad tak, aby učiteľ overil, či sa študenti naozaj venovali čítaniu daných kníh.

Vízia a ciele

Rozsiahlosť projektu je zjavná a neskromná. Vízia a ciele sú – spustenie beta verzie do konca mája 2015, pričom aktuálne sa na aplikácii pracuje už viac ako 8 mesiacov. Napriek tomu, že tím tvorí len malý počet ľudí, je príjemné sledovať, že kde je vôľa tam je i cesta. Toto dokazujú ako študenti a Katedra knižničnej a informačnej vedy, tak i Mestská knižnica v Bratislave.

Zdroje:

- Lazzaro, Nicole. 2004. *Why We Play Games: Four Keys to More Emotion Without Story*. [online] [cit. 22. October 2014]. Available at: http://xeodesign.com/xeodesign_whyweplaygames.pdf
- Scout. 2014. *Come explore with Pierce County Library* [online] [cit. 22. August 2014]. Available at: <https://scout.pcls.us/>
- Werbach, Kevin a Dan Hunter, 2012. *For the Win: How Game Thinking Can Revolutionize Your Business*. Philadelphia: Wharton Digital Press. ISBN 978-1-61363-023-5.
- Zichermann, Gabe a Christopher Cunningham, 2011. *Gamification by Design: Implementing Game Mechanics in Web and Mobile Apps*. 1 edition. Sebastopol, Calif: O'Reilly Media. ISBN 9781449397678.
- Buzová, K. 2014. *Implementácia gamifikácie do knižníc s využitím sociálnych médií*. [online] [cit. 12. december 2014]. In: ITlib, 1/ 2014. Dostupné na: http://itlib.cvtisr.sk/archiv/2014/1/implementacia-gamifikacie-do-kniznic-s-vyuzitim-socialnych-medii.html?page_id=2618
- Felker, Kyle. 2013. *Library Quest: Developing a Mobile Game App for A Library*. [online] [cit. 12. december 2014]. Dostupné na: <http://acrl.ala.org/techconnect/?p=3783>
- Badgeville. 2015. *Game Mechanics*. [online] [cit. 12. december 2014]. Dostupné na: http://badgeville.com/wiki/Game_Mechanics
- Hrčková, Andrea. 2014. *Persuázia v prostredí internetu: persuzívne technológie a persuzívny dizajn*. [online] [cit. 12. február 2015]. In: Ikaros, 12/ 2014. Dostupné na: <http://www.ikaros.cz/persuazia-v-prostredi-internetu-persuazivne-technologie-a-persuazivny-dizajn>

Andrej Garaj
agarajko@gmail.com
(FIF.UK; KKIV)

Informačné technológie a knižnice

Nasledujúce redakčné uzávierky v roku 2015:

2/2015	7. máj 2015	Ťažisková téma: dizertačné práce študentov knižnično-informačnej vedy na Slovensku a v Čechách
3/2015	30. jún 2015	Ťažisková téma: informačné technológie pre knižnice
4/2015	30. október 2015	Ťažisková téma: Operačný program Informatizácia spoločnosti OPIS 2 a digitalizácia

Informačný systém SK CRIS má dva roky

Od prvého spustenia informačného systému o vede, výskume a inováciách SK CRIS do ostrej prevádzky v čase vydania tohto článku uplynú dva roky. Toto obdobie možno hodnotiť ako relatívne dosť dlhé na odskúšanie a do-ladenie funkcionality, súvisiacej so zberom a integráciou dát, ako aj ich prezentáciou používateľom. Nastal čas zosumarizovať prvé skúsenosti a výsledky, ktoré jeho prevádzka prináša.

V kontexte slovenského právneho prostredia¹ môžeme systém SK CRIS² chápať ako informačný systém verejnej správy zabezpečujúci zber, spracovanie, poskytovanie a využitie údajov o výskume, vývoji a inováciách podporovaných z verejných zdrojov, ktorý je súčasťou Centrálného informačného portálu pre výskum, vývoj a inovácie (CIP VVI). Z hľadiska kompetencií MŠVVaŠ SR je správcom CIP VVI a jeho prevádzkovateľom je CVTI SR.

SK CRIS pracuje s viacerými druhmi údajov³. Ich štruktúra vychádza z odporúčaní Európskej komisie pre oblasť automatizácie vedeckovýskumných informácií a zodpovedá dátovému formátu CERIF⁴. Obsahovo však vychádza najmä z požiadaviek na údaje, ktoré majú byť v zmysle platnej legislatívy sprístupňované cez Centrálny informačný portál pre výskum, vývoj a inovácie.

Pozrime sa podrobnejšie na jednotlivé obsahové kategórie informačného systému pre oblasť vedy.

1. Register projektov

Projekt vedy a výskumu je považovaný za hlavný objekt (entitu) systému informácií o vede a výskume. Ďalšie entity (organizácie, osoby, publikácie, patenty, ale aj podujatia, laboratórna infraštruktúra, služby a pod.) sa do systému dostávajú predovšetkým vďaka vzťahu k niektorému vedeckovýskumnému projektu.

Do databázy SK CRIS sa zbierajú predovšetkým údaje o projektoch financovaných z verejných zdrojov. Ide o tieto druhy projektov:

- štátne programy výskumu a vývoja,
- projekty riešené v rámci stimulov na podporu VaV,
- projekty financované prostredníctvom rezortných dotácií,
- projekty podporované Agentúrou na podporu vedy a výskumu (APVV),
- projekty VEGA riešené na vysokých školách a na SAV,
- projekty KEGA
- projekty financované zo štrukturálnych fondov EÚ
- niektoré projekty medzinárodnej vedecko-technickej spolupráce

Za týmto účelom dávkového získavania údajov o projektoch priamo zo systémov grantových agentúr bolo vytvorené univerzálne integračné rozhranie, ktoré import dát z externých systémov do SK CRIS umožňuje.

2. Register organizácií

Register organizácií sa buduje na základe viacerých zdrojov informácií. Množstvo subjektov sa do registra organizácií dostáva vďaka skutočnosti, že súčasťou systému je aj administrácia žiadostí na *hodnotenie spôsobilosti vykonávať výskum a vývoj*. Systém (okrem vysokých škôl, ústavov SAV a rezortných výskumných organizácií) na základe týchto žiadostí zachytáva veľké množstvo výskumných organizácií z neziskového a súkromného sektora. Spolu s hodnotením spôsobilosti je cez systém realizované každoročné *doplňkové štatistické zisťovanie výskumno-vývojového potenciálu SR*. Na vykonanie zberu sú vyzývané jednak subjekty z registra organizácií SK CRIS, ale aj ďalšie organizácie, ktoré identifikoval Štatistický úrad SR ako výskumné organizácie.

Údaje o niektorých výskumných organizáciách sa do systému dostali aj cez registráciu projektov, v ktorých tieto organizácie vystupovali ako *riešiteľské organizácie*, avšak v registri organizácií doteraz nefigurovali.

Register organizácií v súčasnosti obsahuje viac ako 1300 záznamov – slovenských organizácií vedy a výskumu, ako aj organizácií spojených s touto oblasťou iným spôsobom ako praktická realizácia vedeckých a výskumných aktivít. Sú to napríklad ústredné orgány štátnej správy ako vyhlasovatelia projektov, grantové agentúry a iné.

¹ Zákon 172/2005 Z.z. o organizácii štátnej podpory výskumu a vývoja a o doplnení zákona č. 575/2001 Z. z. o organizácii činnosti vlády a organizácii ústrednej štátnej správy v znení neskorších predpisov a súvisiace výnosy MŠVVaŠ SR.

² Slovak Current Research Information System. Dostupné na internete: <<https://www.skcris.sk>>

³ Zendulková D.; Noge J.; Vojtko M.; Shearman A.; Mažári D.; Lukáš J.: Využitie systému SK CRIS a jeho miesto v štruktúre európskych systémov informácií o vede. CVTI SR, Bratislava, 2014, - 132 s. ISBN 978-80-89354-25-2

⁴ CERIF: the Common European Research Information Format. [Online]. [cit. 25. 3. 2014] Dostupné na internete: <<http://cordis.europa.eu/cerif/>>

3. Register výskumníkov

Register výskumníkov vznikol na základe údajov z databázy expertov – posudzovateľov projektov vedy a výskumu, ktoré sú vyhlasované MŠVVaŠ SR. Databáza obsahovala údaje osôb, ktoré sa do systému registrujú na základe oslovenia zo strany SVA T MŠVVaŠ.

Cieľom však je, aby register výskumníkov zastrešoval celú vedeckú obec, pozostávajúcu podľa údajov ŠÚSR⁵ z vyše 27 000 zamestnancov výskumu a vývoja.

Pri čerpaní údajov do registra sme brali do úvahy platnú legislatívu o ochrane osobných údajov. Mohli sme preto vychádzať len z tých zdrojov, ktoré sú buď verejne dostupné, alebo ktoré do systému získavame v zmysle zákona 173/2005 Z.z. o štátnej podpore výskumu a vývoja v znení neskorších predpisov.

Z tohto dôvodu sme dáta čerpali v prvom rade zo *záznamov o projektoch*, ktoré spravidla obsahujú údaje o riešiteľskom tíme. Z týchto údajov je možné získať okrem mien výskumníkov a ich príslušnosti k riešiteľskej organizácii aj ich úlohu v konkrétnom projekte (zodpovedný riešiteľ, riešiteľ, resp. štatutárny zástupca organizácie).

Register je dopĺňaný aj o základné údaje o výskumníkoch z vysokých škôl – autoroch publikácií. Zdrojom bol *Centrálny register publikačnej činnosti*, obsahujúci okrem mena a priezviska autora aj jeho priradenie ku konkrétnej fakulte VŠ. V neposlednom rade sme na doplnenie registra použili externé systémy: *register zamestnancov VŠ* a *register zamestnancov SAV*.

Vytvorené základné záznamy o výskumníkoch ďalej aktualizujú a dopĺňajú aj samotní výskumníci. Výsledkom sú dvojazyčné charakteristiky odborného profilu využívané jednak na vyhľadanie experta z príslušného odboru, ale aj na prezentáciu vedeckých kapacít verejnosti doma aj v zahraničí.

Detail organizácie		
Názov	Centrum vedecko-technických informácií SR	
Akronym	CVTI SR	
IČO	00151882	
Zameranie	Národné informačné centrum a špecializovaná vedecká verejná knižnica Slovenskej republiky zameraná na technické odbory a vybrané oblasti prírodných, ekonomických a humanitných vied.	
Rezort	Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR	
SK NACE	Činnosti knižníc a archívov	
Forma hospodárenia	Príspevková organizácia	
Sektor	štátny sektor	
Prevažujúca činnosť	iná prevažujúca činnosť ako výskum a vývoj	
Odbor vedy a techniky	SPOLOČENSKÉ VEDY / Masmediálna komunikácia / Knižničná a informačná veda (sociálne aspekty)	
Adresa	Typ adresy	kontaktná adresa
	Adresa	Bratislavský kraj / Okres Bratislava I / Bratislava - mestská časť Staré Mesto Lamačská / 8/A / 81104 / Bratislava Slovensko
« « 1 » »		
E-mail	cvti@cvtisr.sk	
Telefón	+421 2 69253180 ☎ +421 2 69253102 ☎	
www	www.cvtisr.sk	
Číslo osvedčenia	2010-9109/19311:1-11 (04.06 2010 - 03.06 2016)	

4. Evidencia výsledkov výskumu a vývoja

Evidencia výsledkov výskumu a vývoja ako samostatná entita je v rámci systému SK CRIS novinkou. Evidovanie bibliografických záznamov (metadát) výsledkov projektov, ich prepájanie s konkrétnymi autormi a organizáciami aj prostredníctvom spracovania údajov z *Centrálneho registra publikačnej činnosti*, ako aj registrov publikačnej činnosti iných organizácií umožňuje prezentovať používateľom relatívne podrobné informácie o výsledkoch výskumu. Vložené výsledky sú zverejňované cez internetové rozhranie. Podobne to platí aj pre publikačnú činnosť výskumníkov. Treba zdôrazniť, že nejde len o výsledky – publikácie, ale aj o kategórie duševného vlastníctva, súhrnne označené ako Patenty a tiež o výsledky vedeckých a výskumných aktivít uvedené do praxe – Produkty a inovácie.

Systém SK CRIS, napriek tomu, že nemá ambíciu slúžiť ako plnotextový repozitár, dokáže okrem bibliografických záznamov (metadát) pracovať aj s úplnými textami.

V systéme sú registrované aj ďalšie informácie, ktoré vecne dopĺňajú vyššie uvedené základné entity. Ide hlavne o výzvy na podávanie projektov, finančné ukazovatele, laboratórnu infraštruktúru (laboratória, zariadenia, poskytované služby), ale aj podujatia, ocenenia či rôzne plnotextové prílohy, ako sú napríklad životopisy zaregistrovaných výskumníkov.

⁵ Štatistický úrad SR: Zamestnanci výskumu a vývoja, URL: <[http://statdat.statistics.sk/cognosext/cgi-bin/cognos.cgi?b_action=cognosViewer&ui.action=run&ui.object=storeID\(%22i520FC016A04A407883B42C38FE2D19DD%22\)&ui.name=Zamestnanci%20v%20c3%bdskumu%20a%20v%20c3%bdvoja%20%5bvt0001rs%5d&run.outputFormat=&run.prompt=true&cv.header=false&ui.backURL=%2fcognosext%2fcps4%2fportlets%2fcommon%2fclose.html&run.outputLocale=sk](http://statdat.statistics.sk/cognosext/cgi-bin/cognos.cgi?b_action=cognosViewer&ui.action=run&ui.object=storeID(%22i520FC016A04A407883B42C38FE2D19DD%22)&ui.name=Zamestnanci%20v%20c3%bdskumu%20a%20v%20c3%bdvoja%20%5bvt0001rs%5d&run.outputFormat=&run.prompt=true&cv.header=false&ui.backURL=%2fcognosext%2fcps4%2fportlets%2fcommon%2fclose.html&run.outputLocale=sk)>

Výskumníci	Organizácie	Projekty	Výsledky VaV	Infraštruktúra
Bliský Ľubomír				manažér, výsk.
Bošňák Dalibor				výskumník
Czwitkovicová Katarína				výskumník
Čeplíková Zuzana				výskumník
Dušková Marta				výskumník
Frankovičová Lenka				výskumník
Harašchová Mária				výskumník
Herda Roman				výskumník
Hrčka Peter				výskumník
Hrčková Ľudmila				výskumník

Výskumníci	Organizácie	Projekty	Výsledky VaV	Infraštruktúra
				Infraštruktúra pre výskum a vývoj – Dátové centrum pre výskum a vývoj 1, KONV
				Infraštruktúra pre výskum a vývoj – Dátové centrum pre výskum a vývoj 2, RKAZ
				Národná infraštruktúra pre podporu transferu technológií na Slovensku - NITT SK KONV
				Národná infraštruktúra pre podporu transferu technológií na Slovensku - NITT SK RKAZ
				Národný informačný systém podpory výskumu a vývoja na Slovensku – prístup k elektronickým informačným zdrojom II.
				Národný informačný systém podpory výskumu a vývoja na Slovensku – prístup k elektronickým informačným zdrojom KONV
				Národný informačný systém podpory výskumu a vývoja na Slovensku – prístup k elektronickým informačným zdrojom RKAZ
				PopVaT - Popularizácia vedy a techniky na Slovensku

Výskumníci	Organizácie	Projekty	Výsledky VaV	Infraštruktúra
				Problemy (0)
				Patenty (0)
				Publikácie (12)
				CVTI SR hostovala medzinárodnú konferenciu o sieti literatúre OpenLiterature
				CVTI SR poskytuje prístup na výskumný výpočtový systém MATLAB (1)
				DARWIN v CVTI SR - zborník migrácie individuálnych informačných systémov.
				Digitálne kreslo 2013
				Dušanová vlastnorúčne terka chránit
				Elektronové využitie a zdrojov NESPEZ – dotazníkový prieskum.
				Electronic Theses and Dissertations in Current Research Information Systems
				Elektronické informačné zdroje - Višš partner na vedecké alebo Višš v EIZ v CVTI SR.
				Elektronické služby Centra VTI SR
				Energetika a jej úloha pre budúcnosť Slovenska

Obrázok 1 Organizácia VaV a jej výskumníci, projekty a výsledky

5. Prínosy a využitie systému

Prínosy vytvorenia SK CRIS možno zosumarizovať nasledovne:

- Skvalitnenie a kompletizácia zozbieraných dát o vede a výskume
- Integrácia dostupných dát o vedeckých aktivitách, výstupoch a subjektoch z externých systémov a ich logické previazanie so zozbieranými údajmi
- Vytvoril sa technický základ na interoperabilitu slovenského systému s podobnými systémami zahraničím

Využitie systému v praxi jednoznačne závisí od toho, do akej miery sa nám darí jeho priebežné napĺňanie kvalitnými a overenými dátami. Za dva roky ostrej prevádzky sme identifikovali niekoľko smerov využitia dát:

- Tematické zostavy pre ústredné orgány štátnej správy
- Hodnotenie kvality vedeckých pracovísk v oblasti výskumu, vývoja, inovácií a transferu technológií ⁶
- Individuálne využitie, resp. spätná väzba k obsahu a ku kvalite dát prezentovaná konkrétnym subjektom, najčastejšie výskumníkom.

Od septembra 2014 je stránka SK CRIS priebežne hodnotená nástrojom Google Analytics. Vybrané ukazovatele o navštevovanosti a využívaní portálu za 5 mesiacov (9/2014-01/2015) sú uvedené v nasledujúcej tabuľke:

Ukazovateľ	Hodnota
Počet relácií	6840
Počet používateľov	1956
Počet zobrazených stránok	58262
Počet krajín, z ktorých sa pripájali používatelia	37

Krajina 	Relácie
	6 840 % z celkovej hodnoty metriky: 100,00 % (6 840)
1. Slovakia	6 498 (95,00 %)
2. Czech Republic	191 (2,79 %)
3. Germany	27 (0,39 %)
4. Italy	15 (0,22 %)
5. Poland	11 (0,16 %)
6. Finland	8 (0,12 %)
7. Portugal	8 (0,12 %)
8. Ukraine	7 (0,10 %)
9. United States	7 (0,10 %)
10. United Kingdom	6 (0,09 %)

Obrázok 2 Používatelia SK CRIS podľa krajín

Prevádzka SK CRIS a jeho priebežné napĺňanie kvalitnými a overenými dátami vplyva na vedecko-výskumnú komunitu a zainteresované subjekty rôznymi spôsobmi. Vytvorenie registra výskumníkov spolu s uvedením aktivít a výsledkov uľahčuje prezentáciu a výmenu nových poznatkov medzi vedeckými pracovníkmi navzájom, ktorá sa môže uskutočniť práve na základe kontaktov zverejnených cez SK CRIS.

Budovanie a aktualizácia registra projektov napomôže informovanosti podnikateľskej sféry o realizovanom výskume a jeho výsledkoch. Očakávame, že poskytovanie týchto informácií bude stimulovať záujem podnikateľskej sféry o konkrétne výsledky výskumu. Následne sa predpokladá zapojenie podnikateľských subjektov do procesu implementácie poznatkov do praxe.

Zverejňovanie komplexných informácií o aktivitách a výsledkoch vedy a výskumu, ako aj o ich realizátoroch napomôže k zís-

⁶ Ľ. Bilský, J. Kravjar, D. Mažari, I. Molnárová, J. Noskovič, A. Shearman, O. Števková, D. Zendulková: Metodika hodnotenia kvality vedeckých pracovísk v oblasti výskumu, vývoja, inovácií a transferu technológií. /Zost. A. Shearman. Bratislava, CVTISR, 2014. Dostupné na internete: <http://nitt.cvtisr.sk/buxus/docs///METODIKA_-_Hodnotenie_kvality_VV_pracovisk-2014-fin_2.pdf>

kaniu všestrannej podpory pre vedu a výskum. Riadiaca sféra týmto získa argumentačnú bázu, využiteľnú pri plánovaní zdrojov na zabezpečovanie potrieb vedy a výskumu.

V neposlednom rade, publicita vedy, výskumu a ich praktických výsledkov prehľadnou formou, zrozumiteľnou a prístupnou pre verejnosť prispeje ku zlepšeniu vnímania vedy verejnosťou.

Ing. Danica Zendulková

danica.zendulkova@cvtisr.sk ■

(Centrum vedecko-technických informácií SR)

Centrálna databáza slovenských elektronických informačných zdrojov pre výskum a vývoj SciDAP

SciDAP sa zameriava na slovenské informačné zdroje produkované vo sfére vedy a výskumu. Používateľovi poskytuje centrálny prístup k bibliografickým záznamom spracovaným s pridanou hodnotou v kontexte autora, inštitúcie i akcie a uplatnením množstva hypertextových prepojení pre podporu používateľsky orientovanej databázy. Prototyp SciDAP-u podľa špecifických požiadaviek bol realizovaný ako jedna z aktivít národného projektu Centra vedecko-technických informácií SR, NISPEZ a príspevok sumarizuje informácie o vývoji, funkcionalitách a súčasnom stave databázy.

Národný projekt NISPEZ v období realizácie, v rokoch 2008 – 2014, zabezpečoval prístup k elektronickým informačným zdrojom pre slovenskú vedeckovýskumnú komunitu, s nosným cieľom podporiť rozvoj znalostnej spoločnosti. Idea vytvoriť centrálnu databázu slovenských elektronických informačných zdrojov (EIZ) pre výskum a vývoj a portálové riešenie prístupu k ďalším, parciálne spracovávaným slovenským elektronickým zdrojom bola zapracovaná do projektového zámeru NISPEZ ako aktivita 3.1 a podporená v operačnom programe Výskum a vývoj Európskym fondom regionálneho rozvoja.

Časové a vecné vymedzenie realizácie aktivity 3.1

V prvej etape, v období rokov 2009 až 2011, prebiehal prieskum slovenských EIZ pre VaV s cieľom určiť kritériá zaradenia slovenských EIZ do databázy. Kritériá determinovali zostavenie základného katalógu EIZ¹, podľa ktorého bola v druhej a tretej etape riadená obsahová stránka SciDAP-u. Súbežne v roku 2011 začal proces analýz požiadaviek a charakteristík online databázy, portálu a softvérového riešenia.

V druhej etape, v období rokov 2011 až 2012, boli definované požiadavky ako súčasť podkladov pre verejné obstarávanie. S víťazom verejného obstarávania, spoločnosťou SVOP s. r. o., boli dohodnuté pracovné postupy technického vývoja databázy. Vývoj prebiehal počas roka 2012.

V tretej etape, začiatkom roka 2013, bola prvá verzia databázy SciDAP zavedená do skúšobnej a následne do ostrej prevádzky, doladzovala sa funkčnosť a začalo sa s úpravou importovaných záznamov z citačnej databázy Web of Science (WoS) vydavateľstva Thomson Reuters, ako aj s tvorbou originálnych bibliografických záznamov.

Koncom roka 2013 boli spustené práce na vývoji upgradu SciDAP-u podľa nových, dopĺňujúcich požiadaviek a v máji 2014 bol upgrade uvedený do ostrej prevádzky.

Aktivita 3.1 bola úspešne ukončená v decembri 2014. Od januára 2015 bude SciDAP počas 5-ročnej doby udržiavateľnosti pokračovať v režime rutínnej prevádzky.

Zoznam hlavných výstupov aktivity 3.1

- Analyticko-informačná štúdia popisujúca vhodné postupy zostavovania katalógu slovenských EIZ (Tóthová, 2010).
- Prieskum obsahových špecifikácií vedeckých EIZ a technických požiadaviek na vytvorenie databázy (Frankovičová, 2012).
- Interný materiál definujúci vyhovujúce technické riešenie portálového prístupu do databázy (Jánošík, 2012).
- Analýzy vhodných postupov preberania popisných metadát z databáz SCOPUS a Web of Science (Jánošík, 2012).
- Zostavenie online katalógu slovenských vedeckých časopisov indexovaných v databázach Web of Science, Current Contents Connect a SCOPUS.
- Vytvorenie prvej verzie bibliografickej databázy s pôvodným názvom CEDAP, zahŕňajúc vývoj, testovanie, implementáciu a optimalizáciu systému.
- Definovanie požiadaviek pre ďalší rozvoj databázy, praktická realizácia upgradu a jeho zavedenie do ostrej prevádzky.
- Metodické manuály pre prevádzku a používanie databázy.

¹ Katalóg dostupný na: <<http://nispez.cvtisr.sk/index.php?&menu=156>>

Charakteristika SciDAP-u

SciDAP je online bibliografická databáza vytvorená „na mieru“ pre spracovávanie konkrétnych typov dokumentov: **časopis, článok, periodický zborník, monografický zborník, príspevok zo zborníka, monografia, prezentácia, správa a poster.**

Každý typ dokumentu má v databáze samostatný formulár pre zápis bibliografických údajov. Formuláre pre článok a príspevok zo zborníka sú určené pre analytický popis zdrojového dokumentu. SciDAP formuláre nie sú lineárne a využívajú tzv. väzbové polia, ktoré umožňujú vyhľadať a načítať údaje primárne patriace iným záznamom SciDAP-u. Cez väzbové polia sa dá získať *hlavná a sekundárna zodpovednosť za dielo, informácie o zdrojovom dokumente, história názvov, identifikácia súvisiacich projektov, akcií, vydavateľov alebo inštitúcií.* Výhodou je praktická stránka, kedy katalogizátor nemusí opätovne zapisovať už spracované údaje. Príkladom môže byť jeden záznam o časopise, ktorý sa pri analytickom popise opakovane priradí do každého záznamu o článku.

Podmienkou využívania väzbových polí je tvorba samostatných záznamov o dokumentoch, vrátane samostatných záznamov pri ich analytickom popise. Rovnako sa pristupuje k tvorbe záznamov o entitách. Databáza disponuje tromi formulármi pre entity, pričom východiskovým a prepájacím prvkom databázy je dokument, t. j. evidovaní sú len autori, inštitúcie a akcie s explicitne zaznamenaným vzťahom k popisovanému dokumentu.

Vo formulári **Autor** sa okrem hlavnej identifikácie osoby určuje tiež afiliácia a proveniencia a údaje poskytujú štatistický prehľad o slovenských alebo zahraničných autoroch publikujúcich na Slovensku, resp. v slovenských informačných zdrojoch z oblasti VaV evidovaných v SciDAP-e. Doplnujúcou funkcionalitou je automatické zaradenie osoby do zoznamu zamestnancov v rámci každej priradenej afiliácie.

Formulár **Inštitúcia** je založený na hierarchickom systéme do tretej úrovne. Každá slovenská inštitúcia alebo pracovisko má v databáze vytvorený samostatný záznam previazaný s nadradenou alebo podradenou úrovňou a koncový používateľ získava vo výsledku komplex informácií prepojených aktívnymi linkami. Zahraničné inštitúcie sú evidované so základnými názvovými údajmi a krajinou, ale podradené alebo nadradené pracoviská jednej inštitúcie nie sú medzi sebou previazané. Záznam zahraničnej inštitúcie však poskytuje relácie k iným súvisiacim entitám a dokumentom.

Formulár **Akcia** eviduje podujatia viazané na popisovaný dokument, pričom sa rozlišuje medzi hlavnou a konkrétnou akciou. Základný popis konkrétnej akcie obsahuje okrem názvu a miesta konania tiež krajinu, organizátora, dátum a poradie akcie.

Slovenská zdravotnícka univerzita v Bratislave	
Adresa: Limbová 12, 833 03, Bratislava 37, Slovensko URL adresa: http://www.szu.sk OpenURL - SciDAP: scidap.cvtisr.sk/?fn=detailInstitutionForm&sid=70476 Počet publikovaných dokumentov v SciDAP: 2 Počet autorov prislúchajúcich k pracovisku: 126	
Ďalšie údaje	Pracoviská
Spoluvydavateľa Kontaktné údaje Zamestnanci Autori Kľúčové slová Spolupracujúce pracoviská	
Názov pracoviska 2. úrovne	Názov pracoviska 3. úrovne
Fakulta ošetrovateľstva a zdravotníckych odborných štúdií	Ústav zdravotníckej etiky
Fakulta verejného zdravotníctva	
Lekárska fakulta	Katedra a klinika geriatric
	Katedra klinickej imunológie a alergológie
	Katedra ortopedie
	Katedra stomatológie
	Klinika detskej pneumológie
	Klinika gastroenterológie LF SZU a UNB
	Klinika kardiológie a angiológie
	Klinika reumatológie LF SZU a NÚRCH
	Novorodenecká klinika M. Rusnáka LF SZU a UNB
	Ústav farmácie

Obrázok 1 Evidovaná slovenská inštitúcia na prvej úrovni

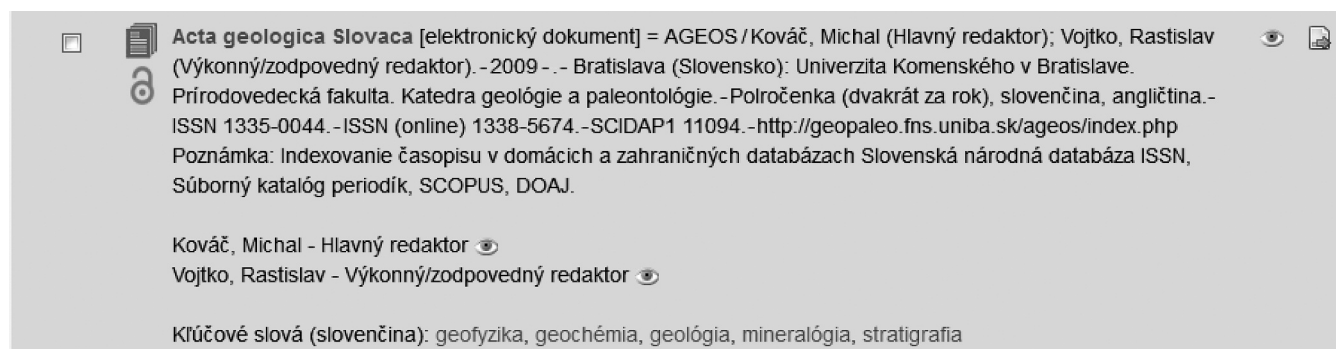
Previazaním s dokumentom v SciDAP-e disponuje prelinkovanými informáciami o autoroch, afiliáciach a počte príspevkov. V zázname o hlavnej akcii sú konkrétne akcie organizované do zoznamu ročníkov.

V súčasnosti tvoria podstatnú časť obsahu záznamy pochádzajúce z citačných databáz WoS a SCOPUS.² Okrem bibliografických údajov boli z uvedených databáz importované údaje o autoroch a inštitúciách, mapované v SciDAP-e do samostatných formulárov entít. Z dôvodu rôznej formy zápisu jedného údaje v zdrojových databázach sa ani po prispôbení rozhrania API na zhodu kľúčových údajov nedalo predísť duplicitám. Citlivosť rozpoznávania rozdielov počas exportu podmienila výskyt duplicitných záznamov, ale v značnej miere sa predišlo priradeniu nesprávnych entít k bibliografickým záznamom. Praktická činnosť v databáze SciDAP si tak okrem dopĺňovania importovaných a tvorby nových záznamov vyžaduje kontrolu a odstraňovania duplicit, ako aj priebežnú aktualizáciu entít, a to najmä zmeny názvu inštitúcie, mena osoby alebo rokov pôsobenia na pracovisku. Tu ide o činnosť, pri ktorej katalogizátor citelne vníma napríklad absenciu národného centrálného súboru menných autorít so systémom jednoznačnej identifikácie.

Katalogizácia jedného dokumentu a pridružených entít v SciDAP-e je časovo a odborne náročná, ale vo výsledku je pre koncového používateľa k dispozícii komplex overených informácií v štruktúrovanej forme, čo je hlavnou úlohou používateľsky orientovanej bibliografickej databázy.

Open Access a SciDAP

Od roku 2013 je CVTI SR národným referenčným bodom na Slovensku pre oblasť otvoreného prístupu k vedeckým informáciám. Pre SciDAP je výskyt každého spracovaného článku, evidovaných open access (OA) časopisov, overovaný v databázach OpenAIRE a Directory of Open Access Journals (DOAJ). Ak databázy článkov indexujú, záznam v SciDAP-e je doplnený logom Open Access s prepojením na fazetu a možnosťou selekcie len OA bibliografických záznamov. Aktuálne SciDAP eviduje a analyticky spracováva 13 slovenských OA časopisov.

Acta geologica Slovaca [elektronický dokument] = AGEOS / Kováč, Michal (Hlavný redaktor); Vojtko, Rastislav (Výkonný/zodpovedný redaktor). - 2009 - . - Bratislava (Slovensko): Univerzita Komenského v Bratislave. Prírodovedecká fakulta. Katedra geológie a paleontológie. - Polročenka (dvakrát za rok), slovenčina, angličtina. - ISSN 1335-0044. - ISSN (online) 1338-5674. - SCIDAP1 11094. - <http://geopaleo.fns.uniba.sk/ageos/index.php>
Poznámka: Indexovanie časopisu v domácich a zahraničných databázach Slovenská národná databáza ISSN, Súborný katalóg periodik, SCOPUS, DOAJ.

Kováč, Michal - Hlavný redaktor
Vojtko, Rastislav - Výkonný/zodpovedný redaktor

Kľúčové slová (slovenčina): geofyzika, geochemia, geológia, mineralógia, stratigrafia

Obrázok 2 ISBD záznam Open Access časopisu

Prezentačná vrstva SciDAP-u

Úvodná stránka ponúka jednoduché a rozšírené vyhľadávanie, doplnené možnosťou výberu vedného odboru a druhu dokumentu alebo priamy prechod do kompletných zoznamov záznamov. V zoznamoch môže používateľ využívať dynamickú fazetovú klasifikáciu, ktorá je doplnená počtom výskytu fazetovej hodnoty.

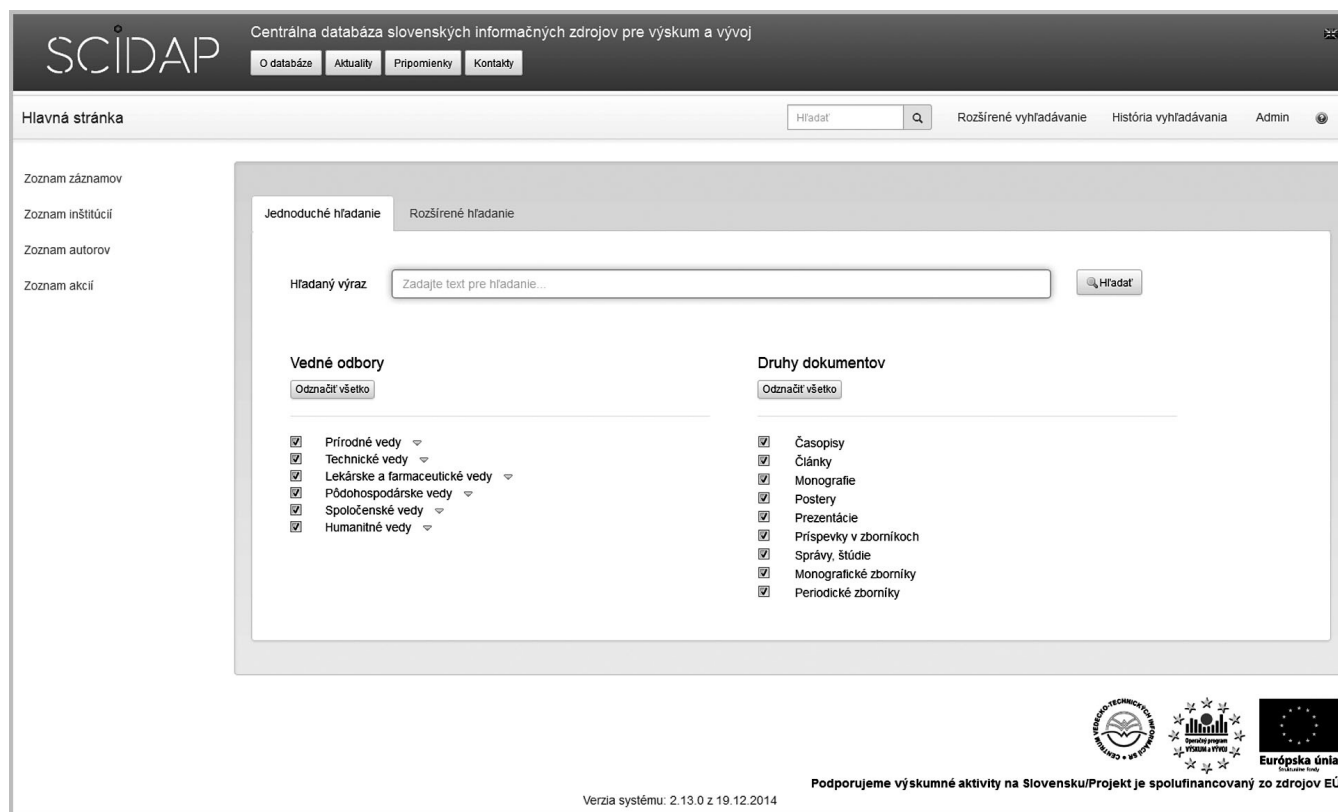
Konkrétny záznam vo forme ISBD je prepojený s detailom, v ktorom sú sústredené linkované údaje k iným súvisiacim záznamom a entitám, čo ocenia koncoví používatelia z dôvodu uľahčenia vyhľadávania a orientácie v databáze.

Súhrn ďalších faktov:

- SciDAP ponúka prekódovanie záznamov do formátov ISBD, ISO-690, BibTex, RefWorks, RIS, EndNote a EndNoteWeb,
- rešeršná funkcia pre bibliografické záznamy umožňuje export do formátov minimálneho alebo maximálneho ISBD a ISO 690, v type súboru TXT, RTF, PDF a XLS,
- pre poskytovanie údajov je databáza vybavená protokolmi Z39.50 a OAI-PMH,
- vo formulároch zborník, príspevkov zo zborníka, správa, poster a prezentácia je možnosť klasifikovania dokumentu signálami OpenGrey³,
- počas jednej relácie v databáze až do jej ukončenia sa uchováva používateľova história vyhľadávania,
- k dispozícii je anglická verzia prezentačnej vrstvy,
- katalogizátor môže pracovať v anglickej verzii celého pracovného prostredia vrátane formulárov zápisu,
- každý záznam ponúka SciDAP OpenURL,
- RSS kanál informuje o nových záznamoch podľa používateľom nastavených požiadaviek.

² Spracovávaním všetkých čísel časopisov a ďalších typov dokumentov je predpoklad postupnej prevahy originálnych SciDAP záznamov.

³ Sigly OpenGrey pre klasifikáciu sivej literatúry dostupné na: <<http://www.opengrey.eu/subjects>>.

Obrázok 3 Hlavná stránka

Príklady otázok, ktoré bude vedieť zodpovedať databáza SciDAP⁴:

- Koľko slovenských EIZ je sledovaných databázami WoS a SCOPUS?
- V ktorom slovenskom vedeckom časopise autor publikoval?
- Ktorí slovenskí alebo zahraniční autori publikovali v dokumentoch spracovaných v SciDAP-e?
- Koľko zamestnancov inštitúcie publikovalo v danom roku?
- Ktorá vedná oblasť je zastúpená najviac?
- Je dokument indexovaný v OA databázach OpenAIRE alebo DOAJ?

Spolupráca

SciDAP bol navrhnutý nielen za účelom budovania samostatnej bibliografickej databázy, ale tiež s predpokladom využívania pri prevádzkovaní ďalších systémov CVTI SR, najmä digitálneho repozitára Rosetta a vyhľadávacej služby PRIMO.

Pre repozitár sú bibliografické záznamy zo SciDAP-u základom sekcie deskriptívnych metadát v informačných balíkoch SIP, mapované do štandardu kvalifikovaného Dublin Core. SIP uchováva tiež kompletný SciDAP záznam v kódovaní MARCXML s úlohou rezervného zdroja údajov. Okrem bibliografických údajov je využitý lokálny jednoznačný identifikátor záznamu SciDAPID, ako hlavný identifikačný údaj v názvoch adresárov určených pre uloženie archívneho balíka v repozitári.

Vyhľadávací nástroj PRIMO ponúka používateľom centrálnu vyhľadávku v záznamoch licencovaných alebo voľne dostupných databáz EIZ, v záznamoch online katalógu CVTI SR a databázy SciDAP. PRIMO harvestuje všetky SciDAP bibliografické záznamy bez obmedzení do lokálneho indexu. Obmedzenie je v rámci jedného záznamu, pre ktorý PRIMO nemusí zobrazovať všetky bibliografické údaje. V prípade záujmu je k dispozícii aktívny odkaz k plnému záznamu do SciDAP-u.

Záver

Pracovnými zámermi pre rok 2015 je kompletné analytické spracovanie najvýznamnejších titulov časopisov, vyčistenie databázy od duplicit a katalogizácia všetkých nastavených typov dokumentov spojená so získaním sivej literatúry z VaV inšti-

⁴ Štatistické hodnoty sú ohraničené dokumentmi spracovanými v SciDAP-e a neposkytujú prehľad v rámci celonárodnej produkcie z oblasti VaV.

V čase vydania tohto príspevku neprešli všetky záznamy kontrolou, rovnako nie je ukončený proces deduplikácie, preto sú niektoré výsledné hodnoty dočasne nepresné.

túcií. V rámci sivej literatúry bude iniciatíva smerovať k medzinárodnej spolupráci s organizáciou GreyNet prispievaním metadát a plných textov do repozitára Open Grey, prostredníctvom ktorého budú hodnotné slovenské vedecké a odborné dokumenty prístupné širšiemu okruhu používateľov.

Zoznam použitej literatúry

- FRANKOVIČOVÁ, L. *Spracovanie výsledkov prieskumu slovenských vedeckých EIZ z hľadiska obsahových a technických špecifikácií a z hľadiska požiadaviek na vytvorenie online databázy EIZ pre VaV (analytická štúdia)* [online]. Bratislava: CVTI SR, 2012. 67 s. Dostupné na: <<http://nispez.cvtisr.sk/index.php?id=183&menu=>>>.
- JÁNOŠÍK, P. *Technická a funkčná špecifikácia riešenia portálového prístupu k Centrálnej databáze elektronických časopisov pre VaV – výstup aktivity 3.1 NP NISPEZ*. Bratislava, 2012. 57 s.
- JÁNOŠÍK, P. *Preberanie popisných metadát bibliografických záznamov článkov slovenských vedeckých časopisov pre VaV, zaradených do databázy SciVerse SCOPUS – štúdia*. Bratislava, 2012. 23 s.
- JÁNOŠÍK, P. *Preberanie popisných metadát bibliografických záznamov článkov slovenských vedeckých časopisov pre VaV, zaradených do databázy Thomson Reuters Web of Knowledge (WoK)*. Bratislava, 2012. 22 s.
- TÓTHOVÁ, D. *Analýza vhodných postupov pri vytváraní základného zoznamu katalógu slovenských elektronických informačných zdrojov pre vedu a výskum (analyticko-informačná štúdia)*. Bratislava: CVTI SR, 2010. 54 s.
- ŽITŇANSKÁ, M. – KRÁLIKOVÁ, E. – SLIACKY, M. SciDAP: Centrálna databáza slovenských elektronických informačných zdrojov pre výskum a vývoj, jej prínos a perspektívy rozvoja pre podporu VaV na Slovensku. In: *INFORUM 2013: zborník z 19. ročníka konferencie o profesionálnych informačných zdrojoch*. Praha: VŠE, 21. – 22. mája 2013 [online]. – Praha: AIP, 2013. – nestr. Dostupné na: <<http://www.inforum.cz/sbornik/2013/34>>.

<http://scidap.sk>, www.nispez.sk

Mgr. Jana Kasáková, PhD.

jana.kasakova@cvtisr.sk

(Centrum vedecko-technických informácií SR)

Podporujeme výskumné aktivity na Slovensku
Projekt je spolufinancovaný zo zdrojov EÚ

ProQuest Central z hľadiska publikačných možností

K dôležitým profesijným aktivitám akademických pracovníkov vysokých škôl a vedeckých inštitúcií je účasť na vedeckom výskume vo svojej odbornej oblasti. Publikovanie predstavuje záverečnú fázu vedeckej práce zverejnením výsledkov vedeckého výskumu a zároveň je aj podmienkou jeho pokroku. Zverejnenie výsledkov je aj kritériom pri určovaní kvality vysokých škôl a pri rozdeľovaní finančných prostriedkov štátneho rozpočtu z úrovne príslušného ministerstva. Tento článok prezentuje prierez publikačných možností a aktivít slovenských autorov v databáze ProQuest Central.

ProQuest Central z hľadiska publikačných možností

História vzniku a vývoja koordinovaných prístupov slovenských knižníc najprv k databáze *Proquest 5000 International* a neskôr k databáze *Proquest Central* bola popísaná už v časopise *IT lib* v r. 2010. (1)

Aktuálne prístup k uvedenej databáze do roku 2015 pre 19 inštitúcií zastrešuje projekt *Národný informačný systém podpory výskumu a vývoja na Slovensku – prístup k elektronickým informačným zdrojom II* v rámci operačného programu *Výskum a vývoj*. Celý projekt realizuje CVTI SR v Bratislave. Každá z 19 zapojených inštitúcií má nastavený nepretržitý prístup z autorizovaných počítačov na základe overenia IP adresy prípadne prostredníctvom vzdialeného prístupu.

Multidisciplinárna databáza *ProQuest Central* združuje 30 najviac používaných databáz z 160 tematických oblastí, čím vytvára mohutný ucelený výskumný zdroj s vyše 21 000 titulmi odborných periodík, denníkov, priemyselných a obchodných správ, profilov obchodných spoločností. Všetko je k dispozícii cez intuitívnu a výkonnú platformu ProQuest, ktorá umožňuje krížové vyhľadávanie v rámci iných databáz ProQuest, rovnako ako umožňuje vytváranie informačných kanálov RSS, odosielanie upozornení o novom obsahu, Smart Search, linkovanie na plné texty atď.

ProQuest ponúka podporu vysokoškolskej komunity od študentov až po pedagógov a výskumných pracovníkov. Študentom umožňuje pracovať s informáciami kdekoľvek, kedykoľvek, navzájom spolupracovať a vzájomne tieto informácie zdieľať. Vedci majú možnosť objavovať nové, rozvíjať svoje bádanie z mohutnej zbierky informácií rôznych vydavateľstiev v rôznych formátoch a typoch dokumentov. Inovatívne technológie *ProQuest Central* umožňujú stále presnejšie vyhľadávanie, ktoré ideálne podporuje samotný výskum a vývoj, ako aj akademické a profesijné úspechy akademikov v danej oblasti.

Proquest – podpora výskumnej aktivity študentov

V snahe pomôcť študentom magisterského a doktorandského stupňa vysokoškolského štúdia Proquest pripravil produkt @ProQuestPhD (2) (pôvodne @GradShare Twitter). Študenti si tu môžu nájsť na jednom centrálnom mieste – na Twitteri – najnovšie informácie z blogu, z oblasti vysokoškolského vzdelávania, o aktualizácii produktov, o diskusiách k postgraduálnemu štúdiu alebo môžu zdieľať osvedčené skúsenosti a postupy spojené s výskumom a publikovaním.

Pre aktívnych študentov ProQuest pripravil príručku *It's Never too Early to Start* (3) s dobrými radami, ako sa postupne profesionalizovať a budovať si vedeckú kariéru, napr. ako:

- začať budovať pracovné vzťahy priamo na fakulte, katedre, s ľuďmi na univerzite, ktorí môžu byť bezprostrednými vhodnými poradcami, mentormi v podobnej výskumnej oblasti;
- požiadať o ich vedenie;
- kontaktovať sa s inými postgraduálnymi študentami;
- dobrovoľne sa zúčastňovať rôznych podujatí organizovaných katedrou, fakultou, univerzitou a najmä akcií, ktoré súvisia s výskumným záujmom;
- stať sa členom 1 alebo 2 profesijných združení týkajúcich sa sledovaného odboru (zvyčajne majú znížené sadzby pre postgraduálnych študentov);
- začať čítať karentované časopisy súvisiace s výskumnou disciplínou a výskumných záujmom napr. v rámci fondu či prístupov z univerzitnej knižnice;
- zoznámiť sa so štýlom písania článkov, čo môže pomôcť pri publikovaní v budúcnosti;
- pridať sa k e-mailovému „list serveru“ z odboru priamo na univerzite či na regionálnej alebo národnej úrovni.

Absolventi vysokých škôl z celého sveta majú možnosť uložiť svoju dizertačnú prácu nielen na úložisku príslušnej vysokej školy, ale aj na úložisku *ProQuest Dissertations & Theses*, ak tak bolo dojednané medzi vysokou školou a ProQuest-om v rámci programu *Digital Archiving and Access*. (4) Takto sa daná práca stane súčasťou medzinárodne uznávaného informačného zdroja, v ktorom sú zverejňované záverečné a hlavne dizertačné práce 70 % svetových univerzít. ProQuest v dohode s konkrétnou vzdelávacou inštitúciou špecifikuje, či sa budú zverejňovať len bibliografické údaje (na úroveň abstraktu) alebo aj úplné texty. Relevantná časť databázy je potom pre zmluvnú inštitúciu dostupná zdarma. Žiaľ, zo Slovenska zatiaľ túto možnosť nevyužila žiadna vysoká škola. Pre lepšiu orientáciu, v ČR má uzatvorenú spoluprácu Akadémie vied ČR, Univerzita Karlova v Praze a International Baptist Theological Seminary of the European Baptist Federation. Poľsko má uzatvorenú spoluprácu pre 11 inštitúcií, Maďarsko pre 9 inštitúcií, Slovinsko pre 2 inštitúcie, Chorvátsko pre 2 inštitúcie, Rumunsko pre 2 inštitúcie (Rakúsko 16, Švajčiarsko 14, Nemecko 108).

Zdroje

Podpora a školenie

ProQuest ponúka najlepší vo svojej triede zákaznícky servis, technickú podporu a školenia, takže si môžete šliapnuť s vašim produktom ProQuest a využiť všetko, čo môže robiť.

Centrum pomoci Access

View Training LibGuide

Literatúra o produkte

ProQuest Research Companion katalóg

ProQuest Research Companion Poster

ProQuest Research Companion Poster

Prípadové štúdie & Whitepapers

Knižnica Marketingové nástroje

ProQuest Research Companion Poster 1: Hotovo! (PDF)

ProQuest Research Companion Poster 2: Confused? (PDF)

Súvisiace produkty

Flow™

Flow™ organizuje výskumnej pracovný postup, uvedenie užívateľa na bezproblémové ceste k úspechu - pre lepšiu výskum a produktívnejší spoluprácu. Flow ústrety ako vedci riadiť svoje materiály a tiež poskytuje pohľad na knižnicu o hodnotný obsah.

Dozvedieť sa viac

ProQuest Central

Konečným interdisciplinárny výskumný nástroj. ProQuest Central združuje 30 z našich najviac používaných databáz vytvorí najväčší jednotný akademického výskumu zdroj sú dnes k dispozícii.

Dozvedieť sa viac

ebrary a EBL riešenie pre školy

ebrary pomáha knižnice vyrovnat s bežnými základných štandardov tým, že poskytuje základné a cenovo dostupné e-knihy týkajúce sa národných a provinčných štandardov osnov. Ponúkame špecializované mobilné aplikácie, sťahovanie, citácie, poznámky a ďalšie.

Dozvedieť sa viac

Blog

Riadenie výskumu a spolupráce stále lepšie s ProQuest Flow!

Urobili sme niekoľko vylepšení toku ... Check it out!

Dozvedieť sa viac

Nadchádzajúce ProQuest Dialóg Živé Training Webináre

Ďalšie informácie: Zúčastnite sa ProQuest Dialóg živé školenia webináre!

Dozvedieť sa viac

Obrázok 1

ProQuest – podpora výskumnej aktivity pedagogických, vedeckých a výskumných zamestnancov

Výskumní a vedeckí pracovníci slovenských vysokých škôl a univerzít sa spoliehajú na *ProQuest Central* nielen ako na zdroj komplexných informácií pre výskum, ale aj ako na nástroj zefektívňujúci výskum organizovaním digitálnych dokumentov, generovaním bibliografií a citácií, možnosťami ako nájsť potenciálnych spolupracovníkov.

Mnohé štúdie ukázali, že dnešní vedci sú jednoznačne zahltení prílišným množstvom informácií v priebehu všetkých fáz výskumného procesu. Zaujímavou pomôckou je preto *ProQuest Research Companion*, (5) ktorý napomáha efektívnejšie viesť a spracovať vedecký výskum. Viac ako 80 krátkych videí je usporiadaných do deviatich modulov zodpovedajúcich najčastejším otázkam výskumných pracovníkov, ktoré poskytujú základ a kontext pre vyhľadávanie, vyhodnocovanie a využívanie informácií. Moduly zahŕňajú také témy ako sú „Kde mám začať?“, „Ako sa vyhnúť plagiátorstvu?“, „Aký je najlepší spôsob ako publikovať?“ Tento produkt naviguje pri výskumnom procese a pomáha rozvíjať kritické myslenie, informačnú gramotnosť, princípy písania a výskumné zručnosti.

Užitočným produktom je aj nová generácia nástroja *ProQuest Flow*™ (6) v cloudovom prostredí. Ten napomáha vedcom lepšie spravovať citácie, full-textové dokumenty a získať kontrolu nad výskumným procesom. Flow je integrovaný s ProQuest Information Solutions, Summon Discovery Service, 360 Link a ďalšími bežne používanými nástrojmi ako sú Google Docs, MS Word a Dropbox, čo zabezpečuje výskumným pracovníkom splniť všetky svoje úlohy v rámci jedného vedeckého systému, zabezpečuje vyššiu účinnosť a prináša viac pozitívnych užívateľských skúseností. Vytvorenie účtu je bezplatné na adrese <https://flow.proquest.com/signup/#/enterEmail> – potrebné je použiť e-mailovú adresu s doménou pracoviska (univerzity).

Zaradenie časopisu/zborníka do databáz ProQuest

Predmetom zaradenia nových titulov do databáz ProQuest sú v prevažnej miere periodické dokumenty publikované na akademickej pôde. Hodnotenie nových periodík, ktoré majú predpoklad na zaradenie do databázy ProQuest je založené na prieskume trhu a jeho požiadaviek. Proces hodnotenia prechádza odbornými expertízami nezávislých vedeckých pracovníkov jednotlivých vedných odborov a samotnom posudzovaní zaslaných dokumentov redakčným tímom spoločnosti ProQuest. Z pohľadu jazyka požaduje ProQuest aspoň titul a abstrakt v angličtine.

Požiadat' o zaradenie slovenského časopisu alebo zborníka je možné prostredníctvom kontaktného formulára na adrese <http://www.proquest.com/go/contactpub> alebo odoslaním požiadavky na e-mailovú adresu proquestcontent@proquest.com.

Po posúdení vhodnosti zaradenia titulu zo strany ProQuest-u (čo môže trvať aj niekoľko mesiacov) začne tzv. Licence Manager, ktorý má na starosti uzavretie zmluvy, komunikovať so žiadateľom (zvyčajne vydavateľstvom). V zmluve sú definované spôsoby výmeny dát a prípadne aj tzv. Royalty Fees (pokiaľ titul nie je voľne dostupný napr. cez Open Access, ale prístup k nemu je platený, tak ProQuest platí vydavateľstvu/redakcii poplatky za zobrazenie úplných textov jednotlivých článkov). ProQuest uzatvára celosvetovú neexkluzívnu licenčnú zmluvu k zverejňovaniu obsahu periodika v databázach ProQuest so zachovaním ochrany všetkých autorských práv.

Po podpise zmluvy bude s vydavateľstvom v kontakte tzv. Content Analyst, ktorý má na starosti preberanie obsahu a jeho spracovanie. ProQuest preferuje upload súborov v pdf formáte na ich FTP server, ideálne až na úroveň článkov. Pokiaľ sú k dispozícii aj metadáta (bibliografický záznam), môžu byť priložené. Zasielajú sa všetky dohodnuté retrospektívne vydania a následne a priebežne aj každé nové vydanie. V závislosti od množstva retrospektívnych dát môže ich spracovanie a zverejnenie trvať opäť niekoľko mesiacov. Vydavateľstvo má následne k dispozícii aj prehľad využívania. Vyúčtovanie prípadných Royalty Fees sa realizuje raz ročne.

V januári 2015 bolo v databáze *ProQuest Central* indexovaných **26 titulov slovenských odborných časopisov vydávaných slovenskými a zahraničnými vydavateľmi** (vo všetkých databázach ProQuest je to 33 titulov):

ISSN	Názov časopisu	Vydavateľ	Retrospektíva
1339-3065	Acta Chimica Slovaca	De Gruyter Open Sp. z o.o. / Slovenská technická univerzita v Bratislave * Fakulta chemickej a potravinárskej technológie	Apr 2012 (Vol. 5, no. 1) – present
0301-2298	Acta Facultatis Pharmaceuticae	De Gruyter Open Sp. z o.o.	2011 (Vol. LVIII, no. 1) – present
1338-4139	Acta Medica Martiniana	De Gruyter Open Sp. z o.o. / Comenius University in Martin, Jessenius Faculty of Medicine	Mar 2011 (Vol. 11, no. 1) – present
9788097050030	Acupuncture and Natural Medicine = Akupunktúra a naturálna medicína	Medical Society of Natural Medicine	2014 (no. 1) – present
1338-130X	Communication Today	Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave	2010 (no. 1) – present
1338-5283	Creative and Knowledge	De Gruyter Open Sp. z o.o. /	2011 (Vol. 1, no. 1)

	Society	Paneurópska vysoká škola *	- present
		Centrum transferu poznatkov	
1335-342X	Ekologia	Institute of Landscape Ecology	2004 (Vol. 23) - present
0013-3035	Economický časopis	Vydavateľstvo S A P s.r.o.	2011 (Vol. 59, no. 1) - present
1338-1350	E-Theologos	De Gruyter Open Sp. z o.o.	2010 (Vol. 1, no. 1) - present
1336-5266	Folia Oecologica	Institute of Forest Ecology of the Slovak Academy of Sciences	2004 (Vol. 31, no. 2) - present
1337-9569	Interdisciplinary Toxicology	De Gruyter Open Sp. z o.o. / Slovenská akadémia vied * Ústav experimentálnej biológie farmakológie a toxicológie	Jun 2008 (Vol. 1, no. 1) - present
1337-5482	International Issues & Slovak Foreign Policy Affairs	Research Center of the Slovak Foreign Policy Association	2010 (Vol. 19, no. 1) - present
1338-4287	Jazykovedný časopis	De Gruyter Open Sp. z o.o. / Slovak Academic Press Ltd.	2009 (Vol. 60, no. 1) - present
0890-913X	Journal of Private Enterprise	Association of Private Enterprise Education	Spring 2000 (Vol. 15, no. 2) - present
1335-0803	Materiálové inžinierstvo	University of Zilina, Faculty of Mechanical Engineering	2013 (Vol. 20, no. 1) - present
1336-1562	Medzinárodné vzťahy	Ekonomická univerzita v Bratislave Fakulta medzinárodných vzťahov	2012 (Vol. 10, no. 1) - present
1339-3189	Mladá veda	Vydavateľstvo UNIVERSUM-EU, s.r.o.	Jun 2013(no. 1) - present
1337-9038	Network of Institutes and Schools of Public Administration in Central and Eastern Europe. The NISPAcee Journal of Public Administration and Policy	De Gruyter Open Sp. z o.o.	2009 (Vol. 2, no. 1) - present
1335-2741	Politické vedy	Matej Bel University, Faculty of Political Sciences and International Relations	2013 (no. 1) - present
1336 - 8885	Science & Military Journal	Akadémia ozbrojených síl	2006 (Vol. 1, no. 1) - present
1335-9096	Slovenská politologická revue	Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave (Faculty of Social Sciences)	2011 (Vol. 11, no. 2) - present
1338-6530	Societas et Res Publica	Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave (Faculty of Social Sciences)	2012 (Vol. 1, no. 1) - 2013 (Vol. 2, no. 1)
1337-7493	Studia Commercialia Bratislavensia	De Gruyter Open Sp. z o.o.	2010 (Vol. 3, no. 9) - present
0039-3320	Studia Psychologica	Slovenská akadémia vied	Jan 1, 1956 (Vol. 1) - Jan 1, 2000 (Vol. 42, no. 1), some exceptions
0039-3320	Studia Psychologica	Institute of Experimental Psychology, Slovak Academy of Sciences	2005 (Vol. 47, no. 1) - present
1338-1202	Technológia vzdelávania	Združenie SLOVDIDAC	2010 (Vol. 18, no. 10) - 2013 (Vol. 21, no. 6)

Tabuľka 1

Štatistické ukazovatele o slovenskej publikačnej činnosti v databáze ProQuest Central

Pri zisťovaní údajov o publikovaných článkoch slovenských autorov v databáze *Proquest Central* sme si všimli, že automatizovaným vyhľadávaním nie je možné identifikovať presný počet autorov, nakoľko mnohí vydavatelia slovenských periodík (síce indexovaných v databáze) s najväčšou pravdepodobnosťou neposielajú producentovi databázy detailnejšie údaje obsahujúce afiliáciu autora k Slovenskej republike. Odosielanie kvalitnejších a obsažnejších metadát k jednotlivým článkom zo strany vydavateľov slovenských periodík by určite pomohlo získať objektívnejšie výsledky. Ak uvažujeme len o skupine 12 titulov slovenských periodík, vydávaných slovenským vydavateľom, uvedených v tabuľke vyššie, s priemernou periodicitou 4x ročne a priemerným počtom článkov 10 na 1 číslo, tak prichádzame pri vyčísľovaní ročne o 480 článkov! Dalším skresľujúcim faktorom je publikovanie slovenských autorov v zahraničných periodikách, ktoré takisto často neobsahujú údaje o afiliácii autora k SR.

Do nasledujúcich výstupných tabuliek sa takto dostali len údaje tých slovenských autorov, ktorí mali uvedenú afiliáciu autora k SR.

Počet publikovaných článkov slovenských autorov v databáze <i>ProQuest Central</i> (uvedená afiliácia autora k SR)	2009	2010	2011	2012	2013	2014
celkom	108	124	140	112	102	81
z toho v odbornom periodiku	107	119	139	111	101	74
z toho v pracovnom dokumente (working papers)	1	4	1	1	1	7

Tabuľka 2

Dielčie databázy <i>ProQuest Central</i> , v ktorých najviac publikujú slovenskí autori (uvedená afiliácia autora k SR)	2009	2010	2011	2012	2013	2014
ProQuest Health & Medical Complete	106	115	136	109	99	70
ProQuest Nursing & Allied Health Source	10	8	13	9	13	7
ProQuest Psychology Journals	8	10	9	6	5	3
ABI/INFORM Complete	1	5	1	1	1	7
ABI/INFORM Global	1	5	1	1	1	7
ProQuest Political Science	1	0	0	0	1	4
ProQuest Psychology Journals	0	10	6	0	5	3
ProQuest Research Library	1	5	1	1	1	7
ProQuest Research Library: Social Sciences	1	5	1	1	1	7
ProQuest Criminal Justice	0	0	0	0	0	1
Banking Information Source	0	2	1	1	0	1

Tabuľka 3

Ako vidíme z vyššie uvedených údajov, slovenskí autori publikujú najviac v oblasti zdravotníctva, medicíny, aplikovanej medicíny, ošetrovateľstva a psychológie. Tento trend je celosvetový, nakoľko v uvedených vedných disciplínach je dlhodobo investovaných nielen najviac financií, ale aj ľudského a výskumného potenciálu.

Tituly periodík indexovaných v databáze <i>ProQuest Central</i> , v ktorých najviac publikujú slovenskí autori (uvedená afiliácia autora k SR)	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Acta Chimica Slovaca	0	0	0	0	0	9
Acta Biologica Hungarica	4	1	0	0	2	0
Acta Medica Martiniana	0	0	0	3	4	4
Annals of Agricultural and Environmental Medicine	4	1	1	2	0	0
Annals of Botany	0	0	0	4	1	1
Anthropological Review	0	0	0	0	0	2
Archives of Virology	4	1	0	1	0	1

Annals of the New York Academy of Sciences	3	1	0	0	0	0
Antonie Van Leeuwenhoek	0	1	3	1	0	0
Canadian Journal of Microbiology/Revue Canadienne de Microbiologie	0	1	2	0	2	0
Canadian Journal of Physiology and Pharmacology/Revue Canadienne de Physiologie et Pharmacologie	7	1	0	0	2	1
Current Genetics	2	0	0	0	0	1
Current Microbiology	0	0	0	2	1	0
FEBS Letters	2	2	2	1	0	0
FEMS Microbiology Letters	2	1	2	0	1	1
FEMS Immunology and Medical Microbiology	0	4	0	2	0	0
Folia Microbiologica	7	12	10	9	5	4
Inflammation Research	2	0	0	0	0	0
International Journal of Biometeorology	2	1	0	0	0	0
Journal of biomedicine and biotechnology.	0	0	0	0	4	3
Journal of Animal Physiology and Animal Nutrition	2	1	0	2	1	0
Journal of Plant Physiology	2	2	1	0	0	1
Molecular and Cellular Biochemistry	0	1	2	2	1	3
Mutation Research/Fundamental and Molecular Mechanisms of Mutagenesis	2	0	0	0	0	0
Protoplasma	2	0	0	0	1	0
BMC Cancer	1	0	2	0	1	2
BMC Public Health	0	0	2	0	0	0
Biochemical and Biophysical Research Communications	0	0	2	0	0	0
Bulletin of Environmental Contamination and Toxicology	1	2	0	0	2	1
Chemosphere	0	0	3	1	0	0
Environmental Monitoring and Assessment	0	0	3	1	1	1
European Journal of Pediatrics	0	0	3	0	0	0
FEBS Journal	4	0	1	0	0	1
Journal of Food and Nutrition Research	5	8	9	8	5	1
Journal of Photochemistry and Photobiology B: Biology	0	1	3	0	0	1

Tabuľka 4

Záver

Akademická rankingová a ratingová agentúra (ARRA) v dokumente *Hodnotenie fakúlt vysokých škôl 2014 (7)* z novembra 2014 konštatuje, že hrubý publikačný výkon sa na Slovensku za desaťrocie zvýšil o 130 %. Vo svete bol za rovnaké obdobie zaznamenaný asi 60 %-ný nárast. Uvedený rozdiel adekvátne zodpovedá počiatočnému stavu na Slovensku, ktorý bol úplne odlišný ako vo svete. Samotná kvalita vedeckého výkonu vyjadrená priemerným počtom citácií na prácu (5,5), ktorá pri hrubom porovnaní dosahuje len polovicu svetového priemeru (11,1), za sledované obdobie rástla dokonca ešte pomalšie ako vo svete. Za posledných 10 rokov sa slovenskí autori k svetu priblížili hlavne počtom publikácií. Zvyšovanie kvality výsledkov slovenskej vedy a výskumu ostáva výzvou do najbližších rokov.

Aby naša krajina nebola len pasívnym konzumentom vedeckých výtvarných iných krajín, je nevyhnutné, aby aj vysoké školy mali a podporovali vlastnú vedeckú základňu, vlastný základný aj aplikovaný výskum, umožňovali zapájať sa do výskumu prostredníctvom medzinárodných projektov. Veď zverejnenie výsledkov vedeckej práce je aj kritériom pri určovaní kvality vysokých škôl a pri rozdeľovaní finančných prostriedkov štátneho rozpočtu z úrovne príslušného ministerstva.

Zoznam použitej literatúry:

1. KRJAKOVÁ, Iveta. ProQuest Central. *IT lib: informačné technológie a knižnice*. 14, 2010, 4, s. 25-29.
2. ProQuest. ProQuestPhD. Twitter. [Online] [Citace: 04. 02. 2015.] Dostupné na: <https://twitter.com/proquestphd>.
3. It's Never too Early to Start. *ProQuest GradShare™*. [Online] [Citace: 04. 02. 2015.] Dostupné na: <http://www.prquest.com/blog/gradshare/2014/Its-Never-too-Early-to-Start.html>.

Súčasnou ponuky na databázy ProQuest Central pre pokračovanie projektu NISPEZ II bola aj možnosť vybrať si k prevažne periodickej literatúre (ktorá tvorí základ ProQuest Central) aj jednu tematickú kolekciu e-knží na platforme ebrary a možnosť nakonfigurovať discovery službu Summon na úroveň všetkých používaných e-zdrojov pre každú zúčastnenú inštitúciu zvlášť. Všetkých devätnásť zúčastnených inštitúcií túto ponuku využilo. Po uplynutí prvého roku je čas na krátku rekapituláciu a niekoľko noviniek.

ProQuest ebrary už predtým využívali dve univerzity – Univerzita Komenského v Bratislave a Trnavská univerzita v Trnave. Obidve využívajú už niekoľko rokov predplatné k celej kolekcií monografií pre akademické inštitúcie **ebrary Academic Complete**. Samostatné tituly a kolekcie tiež kupuje a predpláca Centrum vedecko-technických informácií SR, Univerzita Mateja Bela v B. Bystrici, Vysoká školaýtvarných umení v Bratislave (bez prístupu k ProQuest Central) a niektoré ústavy Slovenskej akadémie vied. Ostatné inštitúcie si vyberali zo 16 tematických kolekcií jednu podľa vlastného uváženia. Zvyčajne tak, aby vhodne doplnili sprístupňovanú literatúru. Kolekcie obsahujú odborné a vedecké publikácie popredných svetových akademických vydavateľstiev. Vyhľadávanie je možné prostredníctvom vlastnej platformy ebrary, ale relevantné výsledky sa zobrazujú aj na samostatnej záložke v prostredí databáz ProQuest Central.

Na začiatku roka 2015 ohlásil ProQuest zásadné zmeny v kolekciách ebrary. Ich počet zredukoval na 10 tak, aby presne zodpovedali tematickému rozdeleniu e-zdrojov na platforme ProQuest. Znížením počtu kolekcií a prerozdelením jednotlivých titulov budú mať v tomto roku inštitúcie v projekte NISPEZ II k dispozícii ešte viac vedeckých monografií. V nasledujúcej tabuľke je prehľad inštitúcií a sprístupnených kolekcií (čísla sú aktuálne k januáru 2015, kolekcie sa v priebehu roka dopĺňajú):

Inštitúcia	ProQuest ebrary balíček	Počet titulov	Retrospektíva
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach	Science & Technology	25 715	1913 – 2014
Prešovská univerzita v Prešove	Literature & Language	18 593	1870 – 2014
Technická univerzita v Košiciach	Science & Technology	25 715	1913 – 2014
Univerzita veterinárskeho lekárstva a farmácie v Košiciach	Science & Technology	25 715	1913 – 2014
Univerzita Komenského v Bratislave *	Academic Complete	119 724	1762 – 2014
Ekonomická univerzita v Bratislave	Business & Economics	18 681	1899 – 2014
Slovenská technická univerzita v Bratislave	Science & Technology	25 715	1913 – 2014
Žilinská univerzita v Žiline	Science & Technology	25 715	1913 – 2014
Technická univerzita vo Zvolene	Science & Technology	25 715	1913 – 2014
Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici **	History & Political Science	31 950	1762 – 2014
Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre	Business & Economics	18 681	1899 – 2014
Trnavská univerzita v Trnave *	Academic Complete	119 724	1762 – 2014
Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre	Education	5 400	1899 – 2014
Katolícka univerzita v Ružomberku	Health & Medicine	10 520	1956 – 2014

ELEKTRONICKÉ INFORMAČNÉ ZDROJE / PROJEKTY

Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne	Health & Medicine	10 520	1956 – 2014
Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave	History & Political Science	31 950	1762 – 2014
Centrum vedecko-technických informácií SR **	Science & Technology	25 715	1913 – 2014
Slovenská akadémia vied **	Social Sciences	20 221	1899 – 2014
Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika	Science & Technology	25 715	1913 – 2014

* *Hradené z vlastného rozpočtu.*

** *Dostupné aj iné kolekcie a individuálne tituly.*

Počas minulého roka sme v úzkej kooperácii s jednotlivými inštitúciami nastavovali aj **discovery službu Summon**. V súčasnej dobe už majú všetky inštitúcie nastavený vlastný vyhľadávač a A– Z portál. *Univerzita P. J. Šafárika* dokonca využíva API rozhranie a pracuje na vlastnom kombinovanom vyhľadávači s využitím modulárneho systému VuFind. Aktuálne pracujeme na doladení nastavenia linkovacieho nástroja, aby bolo možné zohľadniť potreby jednotlivých inštitúcií. Výsledkom bude v každej inštitúcii dostupný vlastný discovery portál nastavený tak, aby sa používatelia pri vyhľadávaní úplných textov dokumentov nedostali do slepých uličiek tzv. „pay-wall“.

V spolupráci so spoločnosťou ProQuest sme pripravení poskytovať zákazníkom na Slovensku aj v budúcnosti služby s prídanou hodnotou a pomáhať akademickým inštitúciám sprístupňovať kvalitný odborný a vedecký obsah prostredníctvom intuitívnych nástrojov.

www.aib.sk | www.proquest.sk

Ladislav Svršek

ladislav.svrsek@aib.sk

(Albertina icome Bratislava s. r. o.)

Špecifický cieľ projektu NISPEZ II: *Centralizovaný nákup prístupov k databázovým kolekciam pre vedeckovýskumnú komunitu na Slovensku, vrátane podporných aktivít pre ich efektívne využívanie.*

Projekt NISPEZ II je realizovaný prostredníctvom jednej hlavnej aktivity, v rámci ktorej je realizovaných množstvo čiastkových odborných činností zameraných na dosiahnutie stanovených cieľov a výstupov projektu.

Názov aktivity 1.1: *Centralizovaný nákup prístupov k databázovým kolekciam pre vedecko-výskumnú komunitu na Slovensku, vrátane podporných aktivít pre ich efektívne využívanie.*

V rámci projektu NISPEZ II sú postupne realizované činnosti zamerané na kontinuálne zabezpečenie prístupu k EIZ na obdobie rokov 2013 – 2015, vrátane realizácie podporných aktivít pre tie inštitúcie, ktoré na základe každoročných hodnotení využívajú EIZ v rámci projektu NISPEZ dlhodobo dosahovali najlepšie ukazovatele.

Tieto pracoviská a ich vedecké poznatky uplatniteľné v praxi môžu byť následne aktívne prezentované smerom k odbornej i širokej verejnosti, vrátane mládeže, čím sa podporí záujem cieľových skupín o výskum a vývoj.

Projekt NISPEZ II má národný charakter a je do neho zapojených 21 slovenských verejných vysokých škôl, tri vedecké knižnice a Slovenskej akadémie vied (SAV) prostredníctvom Ústrednej knižnice SAV. Projekt zabezpečuje prístup celkovo do 16 rôznorodých EIZ – databázových kolekcí. V rámci licencie pre prístup k databáze ProQuest Central, jednotlivé inštitúcie získali možnosť vybrať si jednu z kolekcí elektronických kníh z databázy ebrary. V rámci tejto licencie jednotlivé inštitúcie získali aj prístup ku službe Discovery systému Summon od spoločnosti Serials Solutions.

Portfólio zahraničných e-zdrojov sprístupňovaných od roku 2009 sa v rámci projektu NISPEZ II rozšírilo o nový prístup do elektronického informačného zdroja SciFinder svetového vydavateľa American Chemical Society na základe spoločnej požiadavky niektorých univerzít a ústavov SAV (Slovenská technická univerzita v Bratislave, Farmaceutická fakulta UK v Bratislave, Prírodovedecká fakulta UK v Bratislave, Prírodovedecká fakulta UPJŠ v Košiciach, Fakulta prírodných vied UMC v Trnave, Ústav anorganickej chémie SAV, Chemický ústav SAV, Ústav polymérov SAV, Slovenská chemická spoločnosť pri SAV). Databáza SciFinder je kľúčovou abstraktovou a patentovou databázou v oblasti chémie, farmácie a lekárstva, ako aj príbuzných vied.

Koordinácia a riadenie projektu si vyžaduje osobitú pozornosť na kvalitu komunikácie s inštitúciami, ktoré sú do neho zapojené, ďalej s vydavateľmi/dodávateľmi EIZ, ako aj všetkými pracovníkmi zapojených do projektu. Spolupráca medzi riešiteľmi projektu NISPEZ II a inštitúciami do neho zapojenými prebieha na úrovni akademických (univerzitných) knižníc za danú inštitúciu, resp. na úrovni vedeckých knižníc.

V rámci projektu NISPEZ II majú pracovníci výskumu a vývoja prístup k 16 databázovým kolekciam odbornej a vedeckej zahraničnej literatúry, ktoré sa sprístupňujú prostredníctvom siete akademických a vedeckých knižníc v SR:

1. ACM/Association for Computing Machinery

informačné technológie

vydavateľ: ACM/Association for Computing Machinery

dodávateľ: ACM/Association for Computing Machinery

gestor: Ing. Viera Tomášová, Technická univerzita v Košiciach

2. WoS – Biosis Citation Index

prírodné vedy, medicína

vydavateľ: Thomson Reuters

dodávateľ: Thomson Reuters

gestor: PhDr. Daniela Gondová, Univerzita Komenského v Bratislave

3. WoS – Current Contents Connect

multidisciplinárne zameranie

vydavateľ: Thomson Reuters

dodávateľ: Thomson Reuters

gestor: PhDr. Daniela Gondová, Univerzita Komenského v Bratislave

4. WoS – Essential Science Indicators

multidisciplinárne zameranie

vydavateľ: Thomson Reuters

dodávateľ: Thomson Reuters

gestor: PhDr. Daniela Gondová, Univerzita Komenského v Bratislave

5. IEEE/IET Electronic Library (IEL)

informačné a komunikačné technológie, elektrotechnika a elektronika

vydavateľ: Institute of Electrical and Electronics Engineers, Inc.

dodávateľ: EBSCO G.m.b.H

gestor: Ing. Viera Tomášová, Technická univerzita v Košiciach

6. Journal Citation Reports

multidisciplinárne zameranie

vydavateľ: Thomson Reuters

dodávateľ: Thomson Reuters

gestor: PhDr. Daniela Gondová, Univerzita Komenského v Bratislave

7. Knovel

prírodné vedy, chemický priemysel, farmácia, potravinárstvo, zdravie a hygiena vydavateľ: Knovel Corporation

dodávateľ: Albertina icome Bratislava, spol. s r. o.

gestor: Bc. Danka Vráblová, Žilinská univerzita v Žiline

8. WoK – MEDLIN

prírodné a lekárske vedy

vydavateľ: Thomson Reuters

dodávateľ: Thomson Reuters

gestor: PhDr. Daniela Gondová, Univerzita Komenského v Bratislave

9. ProQuest Central

humanitné a spoločenské vedné odbory, obchod, medicína, aplikované prírodné vedy, výpočtová a telekomunikačná technika

vydavateľ: ProQuest

dodávateľ: Albertina icome Bratislava, spol. s r. o.

gestor: Ing. Iveta Krjaková, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

10. Reaxys

chémia

vydavateľ: Elsevier B. V.

dodávateľ: Elsevier B. V.

gestor: PhDr. Daniela Džuganová, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

11. ScienceDirect

multidisciplinárne zameranie

vydavateľ: Elsevier B. V.

dodávateľ: Elsevier B. V.

gestor: Mgr. Barbora Kuchárová, Univerzita Komenského v Bratislave

12. SciFinder (nová databázová kolekcia)

Chémia

vydavateľ: American Chemical Society

dodávateľ: Suweco CZ, spol. s r. o.

gestor: Ing. Jozef Dzivák, Slovenská technická univerzita v Bratislave

13. Scopus

multidisciplinárne zameranie

vydavateľ: Elsevier B. V.

dodávateľ: Elsevier B. V.

gestor: Mgr. Beáta Bellérová, Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre

14. SpringerLink

multidisciplinárne zameranie

vydavateľ: Springer – Verlag

dodávateľ: Suweco CZ, spol. s r. o.

gestor: Mgr. Andrea Doktorová, Ústredná knižnica SAV v Bratislave

15. Web of Science – databázový systém siedmich citačných indexov:

Science Citation Index Expanded (oblasť prírodných a technických vied – cca 5600 periodík),

Social Sciences Citation Index (spoločenské vedy – cca 1700 periodík),
Arts & Humanities Citation Index (umenie a humanitné vedy – cca 1400 periodík),
Book Citation Index – Science,
Book Citation Index – Social Sciences and Humanities,
Conference Proceedings Citation Index – Science (veda a technika – konferenčné zborníky),
Conference Proceedings Citation Index – Social Science & Humanities (spoločenské a humanitné vedy – konferenčné zborníky)
multidisciplinárne zameranie
vydavateľ: Thomson Reuters
dodávateľ: Thomson Reuters
gestor: PhDr. Daniela Gondová, Univerzita Komenského v Bratislave

16. Wiley Online Library

multidisciplinárne zameranie
vydavateľ: Wiley – Blackwell
dodávateľ: Suweco CZ, spol. s r. o.
gestor: Jaroslava Jurkovičová, Slovenská technická univerzita v Bratislave

Centrum vedecko-technických informácií SR (CVTI SR) už od roku 2009 v rámci oboch národných projektov kontinuálne zabezpečuje prístupy do takmer dvadsiatky databázových kolekcí od viacerých svetových renomovaných producentov či agregátorov vedeckých údajov pre výskumno-vývojovú komunitu na Slovensku. Jednotlivé databázové kolekcie vždy boli a sú vyberané na základe požiadaviek samotnej vedeckej komunity, s ohľadom na ich jedinečnosť a pridanú hodnotu pre samotných vedcov.

V rámci projektov NISPEZ, a jeho pokračovania – projektu NISPEZ II, je prostredníctvom prístupov k renomovaným vedeckým databázovým kolekciam zabezpečená informačná podpora špičkovej vedeckej komunity na Slovensku, ako základný a nevyhnutný predpoklad rozvoja ich výskumno-vývojových aktivít a dosahovanie takých výstupov vedeckej činnosti, ktoré sú uplatniteľné v praxi. Zároveň tieto nástroje umožňujú porovnávanie slovenských vedeckých inštitúcií so svetovou špičkou, čím sa zabezpečuje motivácia našich pracovníkov na dosahovanie čo najlepších výskumno-vývojových výsledkov.

Ing. Livia Holienková

livia.holienkova@cvtisr.sk ■

(Centrum vedecko-technických informácií SR)

Projekt INTERPI

Príspevek predstavuje projekt INTERPI – Interoperabilita v pamäťových inštitúciách, jehož cieľom je vytvoriť infraštruktúru pro tvorbu znalostní databáze o informačních objektech zpracovávaných v různých typech paměťových inštitúcií – knihovnách, archivech, muzeích a galeriích. Přináší informace o dosavadních nejdůležitějších výsledcích projektu, mezi které patří konceptuální model a metodiky.

Úvod

Již několik let vnímají paměťové instituce (knihovny, archivy, muzea i galerie) změny v potřebách uživatelů a v jejich informačním chování, které vyplývají z měnícího se informačního prostředí. Vznikají iniciativy pro digitalizaci sbírek, pro vytvoření kvalitnějších metadat o sbírkových předmětech i pro jejich zpřístupnění ve virtuálním prostředí takovým způsobem, který by podporoval přirozené chování uživatelů a tvůrčí využívání zpřístupněných informací.

Navzdory tomu, že různé typy paměťových institucí jsou stejné svým posláním (shromažďovat, zpracovávat, uchovávat a zpřístupňovat objekty kulturního dědictví), rozdílné jsou v jeho naplňování, a to především kvůli různé úrovni využívání informačních technologií a standardizaci procesů a postupů. V době, kdy uživatelé nerozlišují, z jakého zdroje informace pocházejí, ale kladou důraz na to, aby byly komplexní a kvalitní, není žádoucí, aby knihovny, archivy, muzea, galerie nebo instituce památkové péče prezentovaly informace o kulturních objektech odděleně bez propojení a souvislostí.

Potřeba najít styčné body v informacích o kulturních objektech zpracovávaných a zpřístupňovaných v paměťových institucích a umožnit jejich efektivní tvorbu a využívání se odrazila v cílech a náplni projektu INTERPI.

Vizitka projektu

Projekt Interoperabilita v paměťových institucích (INTERPI) je financován Ministerstvem kultury ČR v rámci Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI) pod identifikačním číslem DF1P01OVV023. Řešitelem – koordinátorem je Národní knihovna ČR a spoluřešitelem Národní archiv, což znamená, že i z organizačního hlediska je projekt postaven na spolupráci institucí v působnosti dvou ministerstev (kultury a vnitra). Projekt byl zahájen v roce 2011 a bude ukončen 31. 12. 2015.

Cíl projektu a očekávané výsledky

V návrhu projektu byl jeho cíl stanoven následovně: „připravit vědeckou a technologickou infrastrukturu pro podporu zpracovávání, sdílení a využívání kulturního obsahu ve formě metadatových informací o informačních objektech zpřístupňovaných v paměťových institucích“. Hlavním očekávaným výsledkem projektu je polopřevod infrastruktury pro budování znalostního modelu kulturního dědictví. Samotná infrastruktura, jejímž jádrem je znalostní databáze, zahrnuje software pro tvorbu a zpřístupňování dat o informačních objektech (resp. entitách), metodickou podporu pro tvorbu znalostního modelu a technickou podporu v podobě datového modelu, webových služeb atd.

Souvislosti

V našem prostředí mají v oblasti standardizace a společného zpřístupňování fondů největší zkušenosti knihovny – především v podobě kooperativní tvorby národních autorit a využívání standardů jako AACR2 a MARC formáty. Zároveň byl v letech 2007 – 2011 Metodickým centrem pro informační technologie v muzejnictví při Moravském zemském muzeu v Brně (CITeM) realizován projekt „Národní autority v prostředí muzeí a galerií – interoperabilita s NK ČR“, který poukázal na potenciál národních autorit jako propojovacího prvku i pro muzejní sbírky a taktéž zdůraznil rozdílné potřeby muzeí a galerií, co se týče rozsahu a struktury informací uchovávaných o fyzických osobách.

Prakticky souběžně s realizací projektu INTERPI se stále větší důraz klade na koncept sémantického webu a zpřístupňování informací formou propojených dat (linked data). Tyto tendence podpořily myšlenku projektu a zároveň přinesly další požadavky na technologie, které v projektu budou využity.

Konceptuální model – první a klíčový výsledek

Hned v úvodu řešení projektu bylo nutné sesbírat a analyzovat požadavky jednotlivých typů paměťových institucí na rozsah a strukturu informací o společných autoritách (?), objektech (?), entitách (!). I když projekt navazuje na myšlenku souborů autorit, bylo nevyhnutelné terminologii, tak blízkou knihovnickům, ihned opustit. Termín „autorita“ je pro ostatní paměťové instituce zatížen jinými významy a v knihovnickém chápání je jim cizí. Unifikované selekční prvky bez dalšího, dosti širokého, informačního aparátu a tvořené pouze ze zpracovávaných dokumentů jejich potřebám nevyhovují – očekávají větší informační hodnotu a víc souvislostí.

Klíčovým výsledkem projektu je tedy konceptuální model problematiky – tj. třídy a podtřídy entit, které vznikly na základě společných vlastností entit.

V projektu INTERPI tak rozlišujeme 7 tříd entit:

- osoba/bytost,
- rod/rodina,
- korporace,
- geografický objekt,
- událost,
- dílo/výtvor,
- obecný pojem.

Jako jeden z důležitých závěrů diskusí při tvorbě konceptuálního modelu je potřebné zmínit, že vytvoření systému tříd vyplývá z přirozené potřeby vymezit základní charakteristiky jednotlivých entit (tj. jaké informace a jakým způsobem se o entitě zaznamenávají); přitom systém tříd nesmí být pro popis entit limitou. Entita zařazená do jedné třídy může mít podle potřeb vlastnosti entit jiné třídy. V praxi to znamená například prolínání se tříd geografický objekt a dílo/výtvor pokud zpracováváme kulturní stavební památky, vodní díla apod.

Metodika tvorby znalostního modelu INTERPI

Převedení konceptuálního modelu do konkrétní roviny pravidel a doporučení pro zaznamenávání vlastností entit znamenalo vytvoření Metodiky tvorby znalostního modelu INTERPI, která byla v závěru roku 2014 předložena k certifikaci Ministerstvu kultury.

Metodika obsahuje charakteristiku jednotlivých tříd entit a doporučení jak postupovat při výběru a zápisu vlastností entit. Vychází z pravidel využívaných v jednotlivých paměťových institucích (AACR2, RDA, CCO, Základní pravidla pro zpracování archiválií a další). Jejím cílem není stávající pravidla nahradit, ale na místech, kde se rozcházejí, navrhnout kompromis, nebo umožnit paralelní zápis vlastností v různých podobách. Typickým příkladem je koexistence více preferovaných forem jména, pokud je nutné vytvořit jeho jinou podobu s ohledem na různá pravidla. Metodika se zároveň snaží doplnit doporučení i pro ty třídy entit, které jsou v současných pravidlech rozpracovány nedostatečně nebo vůbec – například třída, dílo/výtvar nebo obecný pojem.

Třída entit osoba/bytost

Třída entit osoba/bytost zahrnuje skutečné a fiktivní fyzické osoby, bytosti s vlastním jménem evokujícím jméno osoby (např. božstva), zvířata známá pod vlastním jménem.

Ve třídě osoba/bytost bylo potřebné vyřešit, co představuje jedna entita v této třídě. Je to osoba v komplexním pojmání se všemi variantními jmény a identitami, nebo je to osoba ve smyslu bibliografické entity (tj. spojení různých forem jmen vyskytujících se v dokumentech se stejným tématem)? V metodice nabízíme dva způsoby jak entitu s více identitami zpracovat. První (a upřednostňovaný) postup spočívá ve zpracování všech identit do jednoho záznamu, přičemž jedna z forem jména se vybere jako preferovaná. Tento způsob je vhodný, jsou-li identity více méně stejné – opírají se o stejná biografická data. Druhý způsob umožňuje reálnou a fiktivní identitu zpracovat odděleně a navzájem je propojit, což je vhodné především v případě, že se v různých identitách využívají různá biografická data a panuje přitom nejistota, že jde o tutéž osobu. Další otázky vyplynuly z výskytu kolektivních pseudonymů, anonymních a neznámých autorů. Tvůrci s kolektivním pseudonymem se zařazují do této třídy jako fiktivní osoby, pokud má jejich označení charakter jména osoby. Pro anonymní a neznámé tvůrce se využívají specifické formy označení a zařazují se rovněž do třídy entit osoba/bytost.

Třída entit rod/rodina

Tato třída zahrnuje skutečné a fiktivní rodiny, rody a jejich větve. V INTERPI jsme třídu vyčlenili, aby bylo umožněné komplexní zpracování genealogie.

Třída entit korporace

Korporace byly jednou z nejdiskutovanějších tříd z hlediska rozdílů v metodách jejich popisu v knihovnách a archivech. Například pravidla využívaná knihovnami nepovažují zkratky označující korporativnost (a. s., n. p., s. r. o. a jiné) za významné, kdežto v archivech jde o důležitou informaci. Metodika tvorby znalostního modelu proto přijala pravidla archivů a doporučuje rozlišovat jednotlivé korporace i podle typu.

Další závěry bylo nutné přijmout v souvislosti s vnímáním rozdílů mezi korporacemi, díly (stavby – např. hrady, zámky) a geografickými objekty (např. města). Je potřebné rozlišovat entity jako správní celky (spadající mezi korporace), pojmenovány částmi přírody vytvořenými lidmi (spadající pod geografické objekty – např. parky) a stavbami (spadajícími pod entity dílo/výtvar).

Třída entit geografický objekt

Geografický objekt definujeme zjednodušeně jako entitu vymezenou stálým souborem geografických souřadnic. Vývoj geografického objektu je obvykle popsán v jednom záznamu. Specifikem znalostního modelu INTERPI je, že umožňuje popsat různé významné vývojové etapy geografického objektu odděleně a záznamy navzájem propojit příslušnými vazbami (např. historické správní obvody – okresy, kraje apod.).

Třída entit událost

Třída zahrnuje pojmenované dočasné události (dlouhodobé i krátkodobé, jednorázové i opakované) a taktéž pojmenované entity související s lidskou činností jako jsou zvyky lidové kultury, bitvy, konference a pojmenované dočasné přírodní jevy.

Metodika doporučuje každé opakování události popsat jako samostatnou entitu, přičemž lze současně vytvořit souborný záznam, který obsahuje informace vztahující se k historii celku. Jednotlivé události jsou tomuto soubornému záznamu podřazeny.

Třída entit dílo/výtvar

Jak již bylo zmíněno – entity dílo/výtvar představují skupinu, které byla doposud v odborných kruzích věnována malá pozornost. Koncept díla byl rozpracován v modelu FRBR, ale pro svou abstraktnost nebyl příliš aplikován. V prostředí muzeí a galerií se pod dílem chápe výsledek tvorby. Pro potřeby INTERPI jsme dílo vymezili na obecné úrovni jako výsledek záměrné lidské činnosti a jeho popis je zaměřen na zachycení aktuálního (posledního) stavu. Pokud je to nevyhnutelné, umožňuje znalostní model zachytit i jednotlivé významné historické etapy díla nebo jeho části a propojit tyto informace navzájem. Třída entit dílo/výtvar zahrnuje díla bez ohledu na to, zda v současnosti existuje nějaká jejich fyzická reprezentace.

Třída entit obecný pojem

Zahrnuje označení kategorií osob a korporací, obecná označení věcí, zvířat, rostlin a abstraktní pojmy pro vlastnosti, oblasti poznání, umělecké styly apod. (např. oko, láska, mamut, dělník).

Metodika mapování a harmonizace rejstříků, číselníků a řízených slovníků aplikovaných v paměťových institucích

Paměťové instituce se přirozeně snaží různým způsobem unifikovat některé prvky popisu předmětů svého zájmu (sbírkových předmětů, knihovnických jednotek, archiválií – obecně kulturních objektů) tak, aby ulehčily samotný popis i zpřístupnění. Využívají pro tento účel více, či méně strukturované rejstříky, číselníky a řízené slovníky. Dalším výsledkem projektu jsou doporučení (v podobě metodiky) jak postupovat při mapování resp. harmonizaci zmíněných terminologických zdrojů tak, aby mohly být integrovány do znalostní databáze INTERPI. Metodika mapování a harmonizace terminologických zdrojů byla také předložena k certifikaci Ministerstvu kultury na konci roku 2014.

Zaměřuje se především na zdroje obsahující obecné pojmy – protože ty jsou v rámci paměťových institucí zpracovávány na nejrůznější úrovni – jak obsahové (odborné), tak formální. Problémem jsou například rejstříky, které obsahují individuální i obecné pojmy (tj. jména osob, názvy institucí a geografických objektů spolu s termíny označujícími formu kulturního objektu), nebo řízené slovníky obsahující specifickou terminologii, ale bez rozlišení vícevýznamových termínů.

Ze specifických rysů terminologických zdrojů vyplývají následující problémy:

1. problémy s významem termínů – předpokládá se, že terminologické zdroje budou obsahovat:

- příliš specifické termíny, které se v databázi INTERPI nenacházejí,
- jednoslovné termíny obecného významu (operace),
- významově málo specifické termíny (život a dílo),
- příliš obecné, nerozlišené termíny používané namísto užších termínů – je potřeba poznamenat, že tento nedostatek lze odhalit pouze porovnáním na základě použití termínů;

2. problémy s formou termínů – terminologické zdroje mohou využívat při tvorbě termínů:

- jednotné/množné číslo,
- inverzi/přímé pořadí slov,
- velká/malá písmena,
- jinou pravopisnou normu,
- řetězce předmětových hesel (to znamená spojení více obecných hesel pro vyjádření specifického tématu).

Metodika obsahuje doporučení jak postupovat při předzpracování terminologických zdrojů a jaké metody harmonizace resp. mapování využít, aby se uvedené problémy minimalizovaly.

Základ obsahu (terminologický základ) znalostní báze INTERPI bude tvořit soubor národních autorit, přičemž v případě obecných pojmů bude pro tento účel doplněn o různé nepreferované podoby termínů – např. jednotné nebo množné číslo, invertovanou podobu termínu atd. Národní autority jsou jako terminologický základ vhodné především proto, že obsahují aktuální termíny, jsou tematicky univerzální, používají víceslovné deskriptory (tj. specifické a detailní termíny), obsahují notaci MDT (co usnadní specifikaci i provázání termínů) a obsahují anglické ekvivalenty (pro uplatnění výsledků na mezinárodní úrovni).

Pro ověření postupů doporučených Metodikou jsme experimentálně porovnávali termíny z číselníků systému DEMUS, klíčová slova ze systému LANius a Clavius a termíny z Polytematického strukturovaného hesláře se souborem věcných tematických autorit. Pro porovnávání jsme využili metriky Jaro a Jaro-Winkler. Výsledky poukazují na zmíněnou potřebu předzpracování termínů a doplnění terminologického základu databáze INTERPI.

Na obecné rovině podporuje znalostní model INTERPI mapování a harmonizaci terminologických zdrojů metodou korelace i metodou federace. Metoda korelace spočívá v přiřazení jednoho termínu k ekvivalentnímu termínu pocházejícímu z jiného zdroje. Pokud je to nezbytné, chybějící termín z jednoho zdroje se do druhého doplní. Tento postup je vhodný a možný pro mapování/harmonizaci zdrojů, které nejsou tematicky příliš vzdálené a jsou na stejné úrovni specifikace. Metoda federace znamená uvádění odborných termínů pod jedním obecnějším univerzálním termínem. V případě INTERPI se využití této metody předpokládá u vysoce specializovaných termínů (např. u regionálních variant označení pro stavby lidové architektury apod.), které se propojí s obecným termínem.

Metodika mapování a harmonizace terminologických zdrojů může být využita i v případě, že konkrétní paměťová instituce zatím žádný řízený slovník nevyužívá – obsahuje totiž doporučení pro výběr a reprezentaci pojmů.

Software, transformace dat, příprava a úprava dat a další výsledky a činnosti

K zmíněným hlavním dosavadním výsledkům projektu je možno přičíst také vytvoření softwaru pro zpracování informací o entitách v souladu s Metodikou tvorby znalostního modelu. Software je realizován jako webové rozhraní a obsahuje formuláře pro různé třídy entit (resp. podtřídy entit). Největší výzvou se při tvorbě softwaru ukázalo zachování přehlednosti i při širokém spektru zpracovávaných informací a komplexnosti zaznamenávaných vztahů.

Dalšími činnostmi, které při řešení projektu nemůžeme opomenout, jsou přípravy a úpravy dat v Národní knihovně i Národním archivu. V Národní knihovně je to především doplnění geografických a tematických autorit, výběr a doplnění záznamů bitev a staveb, atd. V Národním archivu jsou zase připravovány příklady záznamů liniových staveb, zpracovávány záznamy korporací ústřední státní správy, doplňování geografických entit o historické názvy a jiné.

S vytvořením obsahového základu projektu INTERPI úzce souvisí také transformace dat z různých systémů – to znamená mapování stávajících využívaných formátů na datovou strukturu INTERPI, které je důležitým prvkem modelu kooperace.

A co dál

V závěrečné etapě projektu INTERPI nás čeká především ověřování výsledků projektu a řešení technologických a organizačních otázek pro zabezpečení poloprovozu a hledání zanícených spolupracovníků pro jeho uvedení do života po skončení financování projektu.

Jedním z nejdůležitějších závěrů z průběhu projektu INTERPI je vůle paměťových institucí spolupracovat, hledat kompromisy, a také ustupovat ze svých požadavků, přičemž právě tento bod byl jedním z hlavních rizik projektu. V tomto směru lze již teď považovat projekt INTERPI za úspěšný.

Ing. Nadežda Andrejčíková, PhD.

andrejcikova@cosmotron.cz

(Cosmotron Slovakia, s. r. o.)

Mgr. Marie Balíková

marie.balikova@nkp.cz

(Národní knihovna České republiky)

Ing. Miroslav Kunt

kunt@nacr.cz

(Národní archiv)

Mgr. Jana Šubová

subova@cosmotron.cz

(Cosmotron Bohemia, s. r. o.)

Zlepšení přístupnosti webového sídla prostřednictvím jeho mobilní verze (2. část – studie)

* poznámka redakce – první část článku, venující se teoretickému základu k této studii byla publikovaná 4/2014.

Webová sídla představují v dnešní době velmi využívané médium. Neustálý vývoj v oblasti technologií, webových aplikací či standardů nabízí nové příležitosti k jejich využívání. Je známo, že tvůrci webových sídel by měli klást důraz na jejich kvalitu, tedy především na jejich nalezitelnost, přístupnost, použitelnost či důvěryhodnost.

Přístupnost webových sídel byla vždy úzce spojována s jejich přizpůsobením potřebám zdravotně handicapovaných lidí tak, aby webová sídla nekladla svým uživatelům překážky v jejich používání. Návštěvníci webového sídla by neměli být ochuzeni o žádné důležité informace pouze proto, že jim to nedovolí zdravotní stav či technologické vybavení, ze kterého na web přistupují.

Mezi technologická zařízení, pomocí kterých na webová sídla přistupujeme, už nelze řadit pouze stolní počítače či notebooky, jak tomu bylo zejména v minulých dvaceti letech. S příchodem tzv. mobilní revoluce narůstá využití mobilních zařízení, především chytrých telefonů a tabletů, jako nástrojů přístupu na webová sídla. Faktor přístupnosti tak nabývá nových rozměrů. Ukazuje se, že osoby bez postižení vnímají při použití mobilních zařízení podobná omezení jako lidé se zdravotním postižením používající počítače. Přizpůsobení webových sídel mobilním technologiím a zařízením se tak může stát prostředkem pro zvýšení přístupnosti pro všechny uživatele.

Práce uvádí současné trendy v oblasti mobilních technologií, stejně jako základní techniky přizpůsobení webových rozhraní pro mobilní zařízení. Zvýšení přístupnosti webového sídla prostřednictvím jeho přizpůsobení mobilním zařízením je pak ukázáno na konkrétní případové studii.

Případová studie Mooninsideyou.com

Jako případová studie, na které chceme demonstrovat zlepšení přístupnosti webového sídla pomocí jeho přizpůsobení mobilním zařízením, bylo vybráno webové sídlo mooninsideyou.com. Webové sídlo je věnováno úspěšnému slovenskému dokumentárnímu filmu „Moon Inside You“ a jeho nově připravovanému pokračování „Monthlies“. Webové sídlo je aktivní od roku 2007. Během této doby prošlo dvěma procesy redesignu (změny se týkaly jak vizuální podoby, tak obsahu), a to v letech 2008 a 2012. Za výchozí stav webového sídla je tedy považován stav webu v letech 2008 – 2012.

Analýza výchozího stavu webového sídla z pohledu přístupnosti

Původní verze webového sídla (viz Obrázek 1) byla kompletně postavena na technologii Flash, což představovalo zásadní problém s přístupností. K fungování takového webového sídla bylo nutné mít ve webovém prohlížeči zapnutou podporu technologií Flash a JavaScript, v opačném případě se uživateli zobrazilo pouze černé okno s odkazem na tvůrce původní verze webového sídla, popř. s požadavkem na instalaci Flash (viz Obrázek 2). U některých mobilních zařízení (např. iPad) a některých mobilních prohlížečů (např. Google Chrome, Opera Mini) ovšem instalaci Flash není možné provést vůbec, tudíž na takovém zařízení bylo webové sídlo kompletně nepřístupné.

Obrázek 1 Výchozí stav webového sídla mooninsideyou.com
(zdroj: mooninsideyou.com, říjen 2012)

Skutečnost, že **webové sídlo nesplňovalo naprosto základní požadavek na přístupnost webového sídla**, a to jak v kontextu handicapovaných lidí, tak v kontextu mobilním, tj. zásadní informace, které jsou sdělovány prostřednictvím skriptů, objektů, appletů atd., jsou dostupné i bez těchto doplňků a webové sídlo je nadále plně ovladatelné a funkční, byla hlavním důvodem k provedení redesignu webu.

Obrázek 2 Webové sídlo s vypnutou podporou Flash a JavaScriptu v prohlížeči
(zdroj: mooninsideyou.com, říjen 2012)

Mezi další prohřešky (i kvůli použité Flash technologii) proti přístupnosti v desktopové verzi patřila absence alternativních textových sdělení u netextových prvků, neschopnost rozpoznat prvky jako např. nadpisy, odstavce a odkazy ve zdrojovém kódu webového sídla či neschopnost zvětšit/zmenšit velikost webové stránky a písma. Velmi problematická z pohledu přístupnosti byla i úvodní „intro“ stránka, která sloužila pro načtení animací potřebných k vykreslení webového sídla a zároveň k výběru jazykové verze. Výběr jazykové verze (viz Obrázek 3) bylo ale možné provést pouze za pomoci počítačové myši. Bez tohoto výběru se uživatel nemohl pohybovat po webovém sídle dále.

Na druhou stranu je nutné podotknout, že pokud uživatel měl zapnutou podporu Flash i JavaScriptu a byl schopen dostat se dál

přes „intro stránku“, webové sídlo se dalo poměrně jednoduše ovládat pouze pomocí klávesnice (přepínání mezi položkami menu, odkazy, prohlížení galerie atd.) za použití kláves „tab“ a „enter“. Webové sídlo mělo jednoduchou a přehlednou navigaci, jeho design byl doplněn tematickými animacemi a celkově podtrhoval hlavní myšlenku filmu, proto lze usuzovat, že webové sídlo mohlo návštěvníky z desktopových počítačů, kteří měli zapnutou podporu potřebných technologií, zaujmout. Uživatelé přicházející na webové sídlo z mobilních zařízení a zařízení, která nepodporovala Flash a JavaScript, však odcházeli s velice špatným uživatelským zážitkem.

Proces redesignu webového sídla

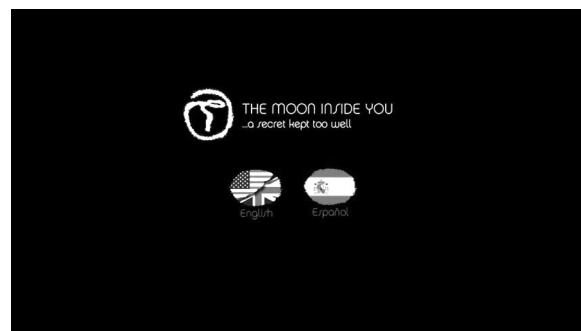
Vzhledem ke zmíněným problémům bylo tedy nutné provést redesign webového sídla. Počátečním impulzem k samotnému procesu redesignu byla ovšem připravovaná crowdfundingová kampaň pro nově vznikající pokračování filmu, z čehož vyplynula nutnost úpravy obsahu a celkového designu webu vzhledem k novému filmu.

Pro realizaci nové verze webového sídla byl využit open-source redakční a publikační systém Wordpress. Zároveň bylo hned v první fázi redesignu rozhodnuto, že nová verze webového sídla bude „mobile-friendly“, což mělo zajistit lepší přístupnost i použitelnost webového sídla jak na počítači, tak především na mobilním zařízení, a rovněž zvýšit návštěvnost v dlouhodobém pohledu. Z doporučených strategií pro tvorbu mobilního webového sídla byla vybrána metoda responzivního webdesignu. Jako vhodná a velmi flexibilní šablona pro účely webového sídla byla vybrána responzivní šablona Focus Theme¹ od společnosti StudioPress, která byla následně upravena podle požadavků pro dané webové sídlo. Celkově byl během redesignu webového sídla a jeho optimalizace kladen důraz na rovnováhu mezi kvalitou a rychlostí. Výsledkem by mělo být funkční responzivní webové sídlo vytvořené na základě stanovených požadavků, které spolu s kvalitou nabídne svému uživateli uspokojující rychlost načítání webového obsahu.

Aby se obsah webového sídla zobrazoval korektně na co největším počtu mobilních zařízení a byla zachována požadovaná responzivnost, předpřipravené zlomové body v originální šabloně (1 060 px, 960 px a 600 px) byly doplněny o dalších sedm zlomových bodů (1 085 px, 910 px, 810 px, 710 px, 540 px, 450 px a 300 px). Jak je patrné, použité hraniční rozměry a z nich plynoucí „media queries“ v CSS souboru nepatří mezi ty tradiční (např. 240 px na šířku pro malé displeje, 320 px pro tradiční smartphony, 768 px a více pro tablety atd.) vycházející z rozlišení současných zařízení. Zlomové body odpovídají potřebám obsahu a jsou stanoveny na základě zvětšování/zmenšování okna webového prohlížeče Chrome a průběžného testování, zda se veškerý obsah zobrazuje tak, jak je požadováno. Před spuštěním webového sídla v listopadu 2012 byla jeho nová verze otestována i na reálných zařízeních.

Obrázek 4 Vzhled nové verze webového sídla mooninsideyou.com
(zdroj: mooninsideyou.com, říjen 2014)

Obrázek 3 Úvodní „intro“ stránka původního webového sídla
(zdroj: mooninsideyou.com, říjen 2012)

Výsledky redesignu webového sídla z pohledu přístupnosti

Webové sídlo bylo v průběhu tvorby testováno nejen z hlediska responzivního webdesignu. Bylo rovněž testováno z pohledu přístupnosti, jelikož zlepšení přístupnosti webového sídla bylo jedním z cílů probíhajícího redesignu. Přístupnost byla testována pomocí simulace nejrozličnějších omezení (testováno ve Firefoxu a Chrome): vypnutí kaskádových stylů (ve webovém prohlížeči je vypnuta podpora CSS), vypnutí grafiky (ve webovém prohlížeči je vypnuto zobrazování obrázků), vypnutí aktivních prvků (vypnutí podpory JavaScriptu, Flashe atd.), velikost okna a rozlišení obrazovky (dostupnost obsahu a jeho korektní zobrazení nezávisle na velikosti okna či rozlišení obrazovky) a změna velikosti textu a stránky (zachování obsahu a jeho korektního zobrazení při zvětšení/zmenšení velikosti textu či celé stránky). Především simulování změn velikosti okna je charakteristické pro testování přístupnosti na mobilním zařízení. Během simulace těchto omezení nebylo u nové verze webového sídla (na rozdíl od předchozí verze) zaznamenáno vážnější porušení pravidel proti přístupnosti.

Flash technologie je nyní použita u objektů, které mají pouze ilustrační a doplňkovou funkci, vypnutá podpora této technologie ve webovém prohlížeči by tak uživatele neměla připravit o žádné důležité informace a ovlivnit zásadním způsobem přístupnost celého webového sídla. To je patrné i na příkladu úvodní stránky (viz Obrázek 4), kde je vloženo video pomocí tagu <iframe>. Tag „iframe“ je součástí jazyka HTML5 a označuje vnořený rámec do webové

¹ Šablona je dostupná na internetové adrese <http://my.studiopress.com/themes/focus/>.

stránky, který je velmi často používán k vložení obsahu z cizích webů, jak je tomu i v našem případě videa ze serveru YouTube. Video se zobrazí jak v moderních desktopových prohlížečích, tak v moderních mobilních prohlížečích s podporou plovoucích rámců, HTML5 a se zapnutým JavaScriptem, a je možné jej přehrát. Některé mobilní prohlížeče, např. Opera Mini, ovšem prvky `<iframe>` obsahující video vykreslit neumí (viz Obrázek 5). Pro tento případ je pod videem umístěn odkaz na video přímo na serveru YouTube, kde si ho uživatel může přehrát, např. pomocí mobilní aplikace.

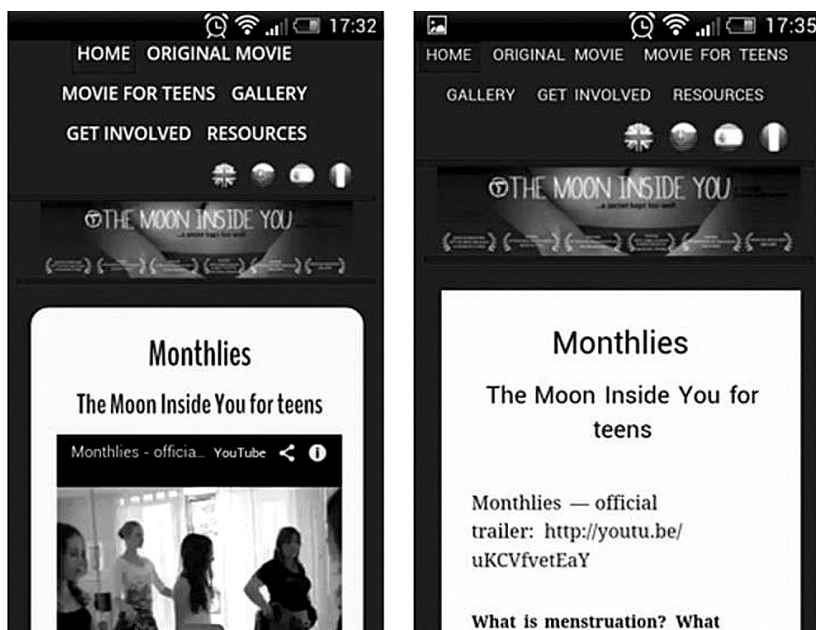
Nicméně u desktopových prohlížečů (nebo u mobilních prohlížečů na obyčejném „feature fonu“), které neumí vykreslit video pomocí `<iframe>` prvku a které mají vypnutou, resp. nemají žádnou podporu JavaScriptu a Flash technologie, se video nepřehraje (videa jsou přístupná pouze pomocí těchto technologií). To je z pohledu přístupnosti problém. Je ovšem ale nutné znovu podotknout, že video má opravdu pouze ilustrační charakter (což je jasné i z jeho popisu – jedná se pouze o krátký trailer). Uživatel v tomto případě může využít alespoň vložené synopsis filmu, která poskytuje adekvátní informace v textové podobě.

Zmíněný mobilní prohlížeč Opera Mini rovněž neumí načíst rozbalovací položky v hlavním menu. Pro případ, kdy není možné jednotlivé položky zobrazit (tento problém může nastat i u handicapovaných uživatelů), je v obsahu každé webové stránky, která je zobrazena jako hlavní položka menu (např. Original Movie, Get Involved atd.), uveden seznam podstránek.

Pro potřeby této práce bylo webové sídlo otestováno z hlediska přístupnosti i pomocí automatického nástroje Wave². Tento validátor je zajímavý tím, že na dané webové stránce zobrazí formou textu a ikonek upozornění na prohřešky proti přístupnosti z pohledu pravidel WCAG 2 a Section 508³ (viz Obrázek 6). Ve výsledné zprávě k námí testovanému webovému sídlu³ se neobjevují žádná závažná pochybení („errors“), pouze doporučení („alerts“, např. na úvodní webové stránce chybí nadpis `<h1>`, upozornění na prvek `<iframe>` atd.). Jako nejvíce problematický se jeví pouze kontrast. Validátor upozorňuje na možné problémy, jelikož kontrast mezi barvami v popředí a pozadí webového sídla je poměrně nízký. To může být nepříjemné pro handicapované lidi trpící vadou zraku.

Obrázek 6 Testování webového sídla z pohledu přístupnosti pomocí služby Wave

Obrázek 5 Zobrazení videa v mobilních prohlížečích Chrome (vlevo) a Opera Mini (vpravo);
(zdroj: mooninsideyou.com, duben 2014)

Závěrem lze říct, že přístupnost webového sídla se po jeho redesignu výrazně zvýšila a s ní se zlepšila i celková použitelnost, a to jak v kontextu uživatele na desktopovém počítači, tak v kontextu uživatele mobilního. Vyšší přístupnost a lepší použitelnost webového sídla ve výsledku mohou znamenat i vyšší návštěvnost webového sídla (která byla rovněž jedním z cílů prováděného redesignu).

Tato tvrzení je možné podložit statistickými údaji týkajícími se přístupu mobilních uživatelů na webové sídlo mooninsideyou.com. Od spuštění nové verze webového sídla bylo prostřednictvím webové analytiky zaznamenáno 16 % uživatelů (z celkového

² Validátor je dostupný na internetové adrese wave.webaim.org.

³ Výsledná zpráva z testování je k dispozici na internetové adrese wave.webaim.org/report#/mooninsideyou.com.

počtu uživatelů) přicházejících na webové sídlo z mobilního telefonu nebo tabletu (mobilní uživatelé tvoří 10,8 %, uživatelé s tabletem 5,4 % z celkové návštěvnosti). Číslo značící míru návštěv z mobilních zařízení se nemusí zdát při prvním pohledu příliš vysoké, ovšem pokud se vezme v kontextu celkové návštěvnosti, může znamenat, že celková návštěvnost se prostřednictvím mobilních uživatelů zvyšuje, a to až o 16 %.

Diskuze

V úvodní části práce byla využita řada dostupných statistik a aktuálních analytických zpráv. Cílem nebylo využít všech dostupných statistik (nebylo by to v rámci práce ani možné), nýbrž poukázat na současnou situaci a obhájit důležitost tvorby webových sídel s ohledem na mobilní uživatele. Z uvedených dat je patrné, že nyní je ta správná doba na zamýšlení se nad tím, jaký obsah je v rámci webových sídel poskytován a zda je tento obsah svou formou vhodný pro mobilní zařízení. Pokud se zvolí správná mobilní strategie, budou webová sídla přístupná pro různá zařízení, pro různé velikosti obrazovek s různým rozlišením a pro různé platformy. Na základě uvedeného lze předpokládat, že největšími výzvami pro oblast mobilních webových sídel bude nejen jejich přístupnost, ale také použitelnost.

Jako metoda provedení technického přizpůsobení webových sídel pro mobilní zařízení byla v našem případě zvolena metoda responzivního webdesignu, jelikož není závislá na detekci zařízení a přesměrování. Tím ponechává prostor pro okamžitou úpravu rozložení webového sídla pro různá rozlišení. Responzivní webdesign chápeme jako metodu nejlépe reagující na neustálý rozvoj v oblasti mobilních zařízení. Objevují se nová zařízení s lepším a větším rozlišením a ostatní metody je nejsou schopné okamžitě podporovat.

Limitujícím faktorem responzivního webdesignu je oproti ostatním metodám výrazně větší množství přenášovaných dat. Jako řešení tohoto problému v budoucnu vidíme přístup „mobile first“, který klade navrhování webových sídel pro mobilní zařízení na první místo a nutí tvůrce stanovit si v rámci webových sídel jasné priority, v kombinaci s využitím optimalizačních technik. Tato filozofie přístupu k responzivnímu webdesignu může mít pozitivní dopad nejen na mobilní verzi webového sídla, nýbrž na webové sídlo jako celek. Menší obrazovka znamená méně místa pro odkazy, text, obrázky, ale i reklamu. Pokud se během návrhu designu a tvorby obsahu webového sídla přijmou tato omezení hned na začátku a bude se s nimi pracovat, výsledek může být výhodný i pro klasické webové stránky, kde se setkáváme s obrovským množstvím nerelevantních a zbytečných informací (Wroblewski 2011a). Je tedy nezbytné si uvědomit, že více místa neznamená povinnost vyplnit ho nepotřebným obsahem a naopak u malého prostoru pak tyto nadbytečnosti odstranit. Je důležité vystihnout hlavní podstatu webového sídla v jeho celém kontextu. „Mobile first“ přístup klade důraz na stanovení si priorit v rámci webového obsahu (tedy práci s omezeními) a jeho vhodné zobrazení napříč zařízeními.

Případová studie webového sídla *mooninsideyou.com* ukázala, že pokud je tvůrce webového sídla nucen přemýšlet nad tím, zda bude toto webové sídlo bez problémů přístupné na mobilním zařízení, je zároveň nucen myslet i na to, jak zlepšit přístupnost webových sídel v celém jejich kontextu, tedy i na verzích pro stolní počítače. Velký význam v tom hrají samotná mobilní zařízení, u nichž si tvůrce webového sídla uvědomí možné problémy a omezení snadněji než u počítačů a může je tak aplikovat i do prostředí desktopových zařízení.

Práce se nevěnovala úmyslně mobilním aplikacím, ačkoliv mnohdy slouží jako alternativa či úplná náhrada webového sídla. Domníváme se totiž, že mobilní webová sídla budou hrát stále velmi významnou roli a nebudou zcela nahrazena mobilními aplikacemi. Zdůvodněním tohoto postoje je skutečnost, že zatímco mobilní webový prohlížeč má nainstalovaný každý mobilní uživatel (i ten, který používá obyčejný „feature phone“), u mobilních aplikací, které jsou dostupné pro smartphony a jiná chytrá zařízení, tomu tak být nemusí. Uživatel by byl nucen neustále instalovat aplikace a provádět jejich aktualizaci (v případě mobilního prohlížeče aktualizuje pouze jednu aplikaci, a to samotný prohlížeč), které zabírají místo v paměti, při spuštění více aplikací dochází k vyšší spotřebě energie a k otevření internetových odkazů je ve většině případů zapotřebí právě mobilního webového prohlížeče. Nicméně se zde nachází další prostor na porovnání – porovnání celkové kvality webových sídel a jejich mobilních aplikací pro mobilní zařízení.

Závěr

V rámci překládané práce se podařilo zasadit mobilní zařízení a mobilní technologie do kontextu probíhající tzv. mobilní revoluce a poukázat na jejich vliv v přístupu k internetu a k webovým sídlům. Vzhledem k uvedeným statistikám se lze domnívat, že webová sídla, která budou přívětivá pro mobilní zařízení, budou hrát významnou roli i v blízké budoucnosti, stejně jako samotná mobilní zařízení. Stejně tak i nadále poroste význam mobilních zařízení.

Analýza konkrétního webového sídla umožnila hlubší pohled na přístupnost webových sídel, a to z pohledu mobilních uživatelů. Na základě velkého množství omezení, kterým uživatelé mobilních zařízení musí v procesu přístupu k webovým sídlům čelit, se mohou řadit do stejné skupiny znevýhodněných uživatelů, do které patří i uživatelé se zdravotním handicapem. Tvorba webového sídla s důrazem na jeho přístupnost na jakémkoliv mobilním zařízení je prostředkem ke zlepšení jeho přístupnosti pro všechny uživatele.

Seznam použité literatury

BALLARD, Barbara, 2007. *Designing the mobile user experience*. Chichester: Wiley. ISBN 978-047-0033-616.

CÁCERES, Marcos, Mat MARQUIS, Yoav WEISS a David NEWTON, 2013. Design breakpoints. *W3C: Use Cases and Requirements for Standardizing Responsive Images* [online]. 05 November 2013 [cit. 2014-10-25]. Dostupné z: <http://usecases.responsiveimages.org/#design-breakpoints>

- CALDWELL, Ben, Michael COOPER, Loretta Guarino REID a Gregg VANDERHEIDEN, 2008. Web Content Accessibility Guidelines (WCAG) 2.0. W3C. *W3C Recommendation* [online]. 11 December 2008 [cit. 2014-10-25]. Dostupné z: <http://www.w3.org/TR/WCAG20/>
- CISCO, 2011. Cisco Visual Networking Index: Global Mobile Data Traffic Forecast Update, 2012–2017. In: *Slideshare* [online]. Feb 03, 2011 [cit. 2014-11-07]. Dostupné z: <http://www.slideshare.net/CiscoMobilityCommunity/cisco-vni-mobile-data-traffic-forecast-update-20102015>
- CISCO, 2013. Cisco Visual Networking Index: Global Mobile Data Traffic Forecast Update, 2010–2015. In: *Slideshare* [online]. Feb 07, 2013 [cit. 2014-11-07]. Dostupné z: <http://www.slideshare.net/CiscoMobilityCommunity/cisco-vni-mobile-data-traffic-forecast-update-20102015>
- CISCO, 2014. *Cisco Visual Networking Index: Global Mobile Data Traffic Forecast Update, 2013–2018*. San Jose, CA, February 5, 2014 [cit. 2014-11-07]. Dostupné z: http://www.cisco.com/c/en/us/solutions/collateral/service-provider/visual-networking-index-vni/white_paper_c11-520862.html
- COMBRINCK, Tanya, 2012. Designers respond to Nielsen on mobile. In: *Creative Bloq* [online]. April 11, 2012 [cit. 2014-11-01]. Dostupné z: <http://www.creativebloq.com/designers-respond-nielsen-mobile-4124170>
- ERIC SCHMIDT ON MOBILE FIRST, 2011. In: *Youtube* [online]. 21. 02. 2011 [cit. 2014-10-25]. Dostupné z: <http://www.youtube.com/watch?v=RUiSckZTUr8>. Kanál uživatele Lukew.
- FLING, Brian, 2009. *Mobile Design and Development*. Sebastopol, CA: O'Reilly. ISBN 05-961-5544-1.
- GARTNER, 2013a. Gartner Says Worldwide PC, Tablet and Mobile Phone Shipments to Grow 4.5 Percent in 2013 as Lower-Priced Devices Drive Growth. *Gartner* [online]. October 21, 2013 [cit. 2014-10-16]. Dostupné z: <http://www.gartner.com/newsroom/id/2610015>
- GARTNER, 2013b. Gartner Says Worldwide PC, Tablet and Mobile Phone Combined Shipments to Reach 2.4 Billion Units in 2013. *Gartner* [online]. April 4, 2013 [cit. 2014-10-16]. Dostupné z: <http://www.gartner.com/newsroom/id/2408515>
- GARTNER, 2014. Gartner Says Worldwide Traditional PC, Tablet, Ultramobile and Mobile Phone Shipments to Grow 4.2 Percent in 2014. *Gartner* [online]. July 7, 2014 [cit. 2014-10-16]. Dostupné z: <http://www.gartner.com/newsroom/id/2791017>
- GESENHUES, Amy, 2013. Only 6 % Of Top 100 Fortune 500 Companies Have Sites That Comply With Google's Mobile Requirements. In: *Search Engine Land* [online]. Jun 25, 2013 [cit. 2014-10-15]. Dostupné z: <http://searchengineland.com/only-6-of-top-100-fortune-500-companies-have-sites-that-comply-with-googles-mobile-requirements-164748>
- GOOGLE, 2012. Building Smartphone-Optimized Websites. In: GOOGLE. *Google Developers* [online]. Last updated December 19, 2013 [cit. 2014-10-25]. Dostupné z: <https://developers.google.com/webmasters/smartphone-sites/>
- GREENSTEIN, Ben, 2012. Improving Web Performance on Mobile Web Browsers. In: *W3C Workshop on Web Performance: 8 November 2012, Mountain View, California, USA* [online]. 8 November 2012 [cit. 2014-10-16]. Dostupné z: <http://www.w3.org/2012/11/webperf-slides-greenstein.pdf>
- HELLO MONDAY, 2013. Hello Monday. In: AWWWARDS.COM. *Web Design and Mobile Trends for 2013* [online]. Ed. Awwwards Team, s. 90-95 [cit. 2014-10-27]. Dostupné z: <http://www.awwwards.org/books/Web-and-Mobile-TRENDS-2013.pdf>
- HRABINOVÁ, Světlana, 2014. *Redesign webových sídel pro mobilní zařízení*. Opava. 119 s. Diplomová práce. Slezská univerzita v Opavě. Filozoficko-přírodovědecká fakulta. Ústav informatiky. Vedoucí práce Mgr. Ján GONDOĽ, Ph.D.
- IDC, 2013a. Worldwide Smart Connected Devices Market Share by Product Category, 2010-2012. *iCharts* [online]. February 21, 2013 [cit. 2014-11-01]. Dostupné z: http://www.icharts.net/chartchannel/worldwide-smart-connected-devices-market-share-product-category-4q-2012_m3xzshgc
- IDC, 2013b. Worldwide Smart Connected Device Forecast* Market Share by Product Category, 2012-2017. *iCharts* [online]. September 10, 2013 [cit. 2014-11-01]. Dostupné z: http://www.icharts.net/chartchannel/worldwide-smart-connected-device-forecast-market-share-product-category-2012-2017_m33wys1mc
- IDC, 2014. Worldwide Smart Connected Device Forecast Market Share by Product Category, 2013-2018. *iCharts* [online]. June 16, 2014 [cit. 2014-11-01]. Dostupné z: http://www.icharts.net/chartchannel/worldwide-smart-connected-device-forecast-market-share-product-category-2013-2018_mhrbwihdc
- INTERESTING STATS, 2014. WEBPAGETEST.COM. *HTTP Archive* [online]. [cit. 2014-11-01]. Dostupné z: <http://httparchive.org/interesting.php>
- JOHANSSON, Johan, 2013. A Comparison of Methods for Building Mobile-Optimized Websites. In: *Six Revisions: Useful Information for Web Developers & Designers* [online]. January 7 2013 [cit. 2014-10-27]. Dostupné z: <http://sixrevisions.com/mobile/methods-mobile-websites/>
- JONSSON, Erik, 2013. F-i London. In: AWWWARDS.COM. *Web Design and Mobile Trends for 2013* [online]. Ed. Awwwards Team, s. 87-89. [cit. 2014-10-27]. Dostupné z: <http://www.awwwards.org/books/Web-and-Mobile-TRENDS-2013.pdf>
- MARCOTTE, Ethan, 2011. *Responsive web design* [online]. New York: A Book Apart [cit. 2014-11-01]. A Book Apart, 4. ISBN 978-098-4442-577. Dostupné z: <http://www.abookapart.com/products/responsive-web-design>

- NIELSEN, Jakob, 2012. Mobile Site vs. Full Site. *Alertbox: Current Issues in Web Usability* [online]. April 10, 2012 [cit. 2013-10-09]. Dostupné z: <http://www.useit.com/alertbox/mobile-vs-full-sites.html>
- NET APPLICATIONS, 2012. NetMarketShare: Mobile Browsing Share Exceeds 10% for the First Time. In: PRICE, Gary. *InfoDocket* [online]. November 2, 2012 [cit. 2014-11-07]. Dostupné z: <http://www.infodocket.com/2012/11/02/statistics-mobile-browsing-share-exceeds-10-for-the-first-time/>
- NET APPLICATIONS, 2014. Browsing by Device Category Trend. *Netmarketshare: Market Share Statistics for Internet Technologies* [online]. [cit. 2014-11-01]. Dostupné z: <http://www.netmarketshare.com/>
- OGANESJAN, Narek, 2013. Soudobé trendy v oblasti prostredku mobilných informačných a komunikačných technológií. *Systémová integrace* [online]. Č. 2, s. 51-66 [cit. 2014-10-17]. Dostupné z: <http://www.cssi.cz/cssi/soudobe-trendy-v-oblasti-prostredku-mobilnich-informacnich-komunikacnich-technologii>
- RIVOA, Florian, 2012. Media Queries. W3C. *W3C Recommendation* [online]. 19 June 2012 [cit. 2014-10-17]. Dostupné z: <http://www.w3.org/TR/css3-mediaqueries/>
- SHAWN, Henry, 2006. WCAG 2 FAQ. W3C. *W3C Web Accessibility Initiative* [online]. October 2006 [cit. 2014-10-27]. Dostupné z: <http://www.w3.org/WAI/WCAG20/wcag2faq.html>
- SMITH, Catharine, 2010. History Of Tablet PCs (PHOTOS): A Pictorial Timeline Of Tablets, From RAND To The iPad. In: *Huffington Post: Tech* [online]. June 15, 2010 [cit. 2014-10-27]. Dostupné z: http://www.huffingtonpost.com/2010/04/15/history-tablet-pc-photos_n_538806.html
- TABLET COMPUTER, c1981-2013. In: *PCMag.com: encyklopedia* [online]. [cit. 2014-10-27]. Dostupné z: <http://pcmag.com/encyclopedia/term/52520/tablet-computer>
- TYFLOCENTRUM BRNO a SONS ČR, c2000-2014. *Blind Friendly Web* [online]. [cit. 2014-010-01]. Dostupné z: <http://blindfriendly.cz/>
- WARNER, Janine a David LAFONTAINE, c2010. *Mobile web design for dummies*. Hoboken, N. J.: Wiley. ISBN 04-705-6096-7.
- WEINTRAUB, Seth, 2011. Industry first: Smartphones pass PCs in sales. *Fortune* [online]. February 7, 2011 [cit. 2014-10-29]. Dostupné z: <http://fortune.com/2011/02/07/industry-first-smartphones-pass-pcs-in-sales/>
- WROBLEWSKI, Luke, 2011a. *Mobile first* [online]. New York: A Book Apart [cit. 2014-10-27]. A Book Apart, 6. ISBN 978-1-937557-02-7. Dostupné z: <http://www.abookapart.com/products/mobile-first>
- WROBLEWSKI, Luke, 2011b. RESS: Responsive Design + Server Side Components. In: *LukeW Ideation + Design: Writings* [online]. September 12, 2011 [cit. 2014-10-27]. Dostupné z: <http://www.lukew.com/ff/entry.asp?1392>

Mgr. Světlana Hrabínová

svetlana.hrabinova@fpf.slu.cz, svetlana@svetlanahrabinova.cz

(Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko-přírodovědecká fakulta v Opavě, Oddělení informační vědy, Ústav informatiky)

Článek je recenzovaný

AKM – konferencia, ktorá spája pamäťové a fondové inštitúcie

Ochrana a sprístupňovanie kultúrneho dedičstva je dôležitým prvkom budovania znalostnej spoločnosti. Inštitúciami, ktoré týmto bohatstvom disponujú sú práve archívy, knižnice či múzea. Je teda zrejme, že musia úzko spolupracovať a vo svojej práci nachádzať tak vzájomné prepojenia, ako aj identifikujúce odlišnosti. Konferencia, ktorá už pätnásť rok napomáha spoločným diskusiam odborníkov pôsobiach v týchto oblastiach, sa konala už tradične v Národnom archíve v Prahe – Archívy, knihovny, múzea v digitálnom svete 2014.

Knihovníci, archivári, múzejníci či ďalšia odborná verejnosť sa v dňoch 26. – 27. 11. 2014 stretla na pôde Národného archívu v Prahe, aby už po päťnásťkrát otvorili tému najaktuálnejších trendov v oblasti informačno-komunikačných technológií a ich využívania pri svojej práci.

Dva konferenčné dni ponúkli celkom 27 odborných prednášok, vrátane niektorých firemných prezentácií. Program konferencie nebol rozdelený do

tematických blokov, jednotlivé prednášky sa však obsahovo vzájomne prelínali. Účastníci konferencie sa tak pri jednej prezentácii ocitli v knižnici, v nasledujúcej zasa napríklad v archíve. A ako v úvode svojej prezentácie uviedol jeden z prvých prednášajúcich, že úspech každého projektu je o konkrétnych ľuďoch a správnej komunikácii s nimi i medzi nimi, tak samozrejme aj každé odborné podujatie je o takejto komunikácii. Priestor pre vzájomné zdieľanie skúseností a diskusie vznikol či už po každej z prezentácií, ale i v rámci prestávok po odznení prednáškových blokov.

Napríklad: Digitalizácia – virtuálne služby – informačné systémy

Digitalizácia, virtuálne služby či informačné systémy. Tieto pojmy by sme mohli, samozrejme mimo iných, uviesť ako kľúčové pre prvý deň konferencie.

Projekt Centrálny dátový archív bol jedinou slovenskou „lastovičkou“ na konferencii

Digitalizáciu reprezentoval napríklad projekt Národnej knižnice v Prahe – Národná digitálna knižnica, ktorý je, ako hovoril názov prednášky, už v cieľovej rovinke. V podstate v cieľovej rovinke, bol v období konania konferencie, už aj náš slovenský projekt, Centrálny dátový archív, ktorý premiérovito priblížil českým kolegom, kolegovi z Univerzitnej knižnice v Bratislave. Zároveň, táto prezentácia bola i jedinou zo Slovenska na tejto konferencii. Spomínaný projekt bol ukončený v decembri 2014. Praktické skúsenosti z oblasti digitalizácie priniesla Moravská zemská knižnica v Brne. Jej zástupcovia sa podelili o skúsenosti s prevádzkovaním digitalizačnej linky, ktorá v tejto knižnici funguje. Jej súčasný stav bol v prezentácii zhrnutý do troch bodov – efektívny tím, procesné riadenie linkovej prevádzky a skúsenosti s digitalizáciou komplikovaných dokumentov.

Slovensko malo na tomto podujatí, spomedzi vyše dvadsiatich prezentácií, len jednu odbornú prednášku. V tejto súvislosti si dovoľme spomenúť vyjadrenie slovenskej kolegyne, ktorá sa síce aktuálneho ročníka nezúčastnila, ale z vlastnej skúsenosti pozná niektoré z predchádzajúcich ročníkov. „Konferencia je vždy úžasná, nabitá užitočnými a novými informáciami, vždy odchádzam plná inšpirácie. Je škoda, že takéto podujatie nemáme na Slovensku.“ A ďalej pokračuje. „Vzájomná výmena informácií, konfrontácia názorov, interdisciplinárna spolupráca a osobné kontakty sú nenahraditeľnou skúsenosťou, ktorá zúčastnené inštitúcie neuveriteľne posúva a dáva priestor na ich pozitívnu zmenu. Možno nastal čas, aby aj slovenské pamäťové inštitúcie, našli podobnú platformu, ktorá by im umožnila pravidelne sa navzájom informovať, poznávať skúsenosti partnerov, prijímať nové vedomosti a úspešne sa tak integrovať do digitálneho sveta európskeho kultúrneho dedičstva.“

Z tohto vyjadrenia sa črtá rečnícka otázka – Ako sa Slovensko integruje do digitálneho sveta európskeho kultúrneho dedičstva?

Študovať virtuálne a online

Virtuálne služby sa stali témou napríklad pre prednášku o virtuálnej národnej fonotéke či virtuálnej študovni. Fonotéka má za sebou prvý rok „života,“ buduje ju Moravská zemská knižnica v Brne. Prieskum fondov bol realizovaný dokonca i na Slovensku. Ako spomenula prezentácia, do budúcnosti je záujem oživiť aktivity Medzinárodnej asociácie zvukových a audiovizuálnych archívov (IASA) na území ČR, zapájať sa do medzinárodných projektov a zúčastňovať sa podujatí.

Virtuálnu študovňu predstavil Divadelný ústav v Prahe. V elektronickej podobe študovňa pokrýva dokumentáciu divadiel, ako sú tlačoviny divadla, scénografické návrhy či videonahrávky.

Za virtuálnu službu možno považovať napríklad aj takzvanú domácu bádateľňu. Možnosť študovať archívne online, predstavil Zemský archív v Opave. Obsah tzv. archívneho *vademeca tvoria napríklad pečate a pečatidlá, pozemkové knihy a urbáre, kroniky, listiny, matriky a podobne. Ako odznelo v prezentácii, denný počet návštevníkov takejto bádateľne je okolo 2 100 používateľov. Zaujímavé je tiež číslo o počte záznamov v databáze, ktorý presahuje milión trisotisíc.

Jedna z firemných prezentácií sa venovala oblasti informačných systémov na webe v súvislosti s historickými fondmi. Informačné systémy, v súvislosti s webom, sa stali témou aj pre prednášku venovanú geografickému informačnému systému internetovej encyklopédie mesta Brna. Predstavilo ju brnenské mestské múzeum.

* /pozn. redakcie: vademecum = príručka, sprievodca/

Ešte niečo knihovnícke so zmienkou o slovenskom súbornom katalógu

Od kolegov knihovníkov sa účastníci mohli v rámci prvého konferenčného dňa dozvedieť niečo viac o aplikácii, ktorá skúma fyzický stav novodobých knihovníckych fondov. Medzi inými kolegovia z Národnej knižnice v Prahe, uviedli ako jeden z dôvodov, prečo venovať skúmaniu novodobých knižných fondov pozornosť, fakt, že tieto fondy tvoria väčšinu fondov oproti tým historickým a neustále ich pribúda.

Záver prvého dňa patril taktiež knihovníckej téme, a to súbornému katalógu zlínskych knižníc, ktorý prezentovala Krajská knižnica Františka Bartoše v Zlíne. Okrem predstavenia samotného zlínskeho súborného katalógu, do ktorého je aktuálne zapojených šesť knižníc Zlínskeho kraja, boli predstavené aj príklady, ako sa uvádzalo v prednáške – „odjinud.“ Spomenutý bol napríklad súborný katalóg KALIKO/Katalóg libereckých knihoven online/, katalóg Čist Brno – knihy brněnských knihoven, ale i slovenský Súborný katalóg knižníc Bratislavského samosprávneho kraja.

Napríklad: Mapy – Kramerius – novinka pre uchovanie digitálnych dát

Aj v druhom konferenčnom dni si môžeme vytipovať niektoré z kľúčových pojmov. Mimo iných, napríklad historické mapy, aplikáciu na sprístupnenie digitalizovaných diel Kramerius a piql je názov pre novinku v oblasti uchovávaní digitálnych dát.

Prstom po mape? Nie kurzorom a online

Historickým mapám sa venovala prezentácia Výskumného ústavu geodetického, topografického a kartografického, ale i prezentácia Moravskej zemskej knižnice. Prvá prezentácia predstavila virtuálnu mapovú zbierku Charte-Antiquae.cz. Táto zbierka je výsledkom projektu Kartografické zdroje ako kultúrne dedičstvo. Informácie v prednáške hovorili o širokom obsahu tejto zbierky, v počte viac ako tridsaťtisíc mapových strán. Pre účastníkov bolo určite zaujímavým aj priblíženie problematiky digitalizovania resp. skenovania glóbusov. Priblížiť ich však samotným používateľom mapovej zbierky je už o niečo ťažší „oriešok.“ Účastníkov o tom presvedčili ukážky v prezentácii. Spomínaná zbierka obsahuje zatiaľ deväť zoskenovaných glóbusov.

České mapové dedičstvo predkov, ktoré reprezentuje mapová zbierka na portáli StareMapy.cz. sa podarilo rozšíriť napríklad aj takzvanou formou **crowdsourcingu. Od začiatku tejto výzvy, v roku 2013, na georeferencovanie máp tzn. ich označovanie, sa podarilo označiť takmer 22 tisíc máp a umiestniť viac ako 460 tisíc bodov. A ešte jedno číslo z prezentácie – do výzvy sa zapojilo viac ako tisíc tristo dobrovoľníkov.

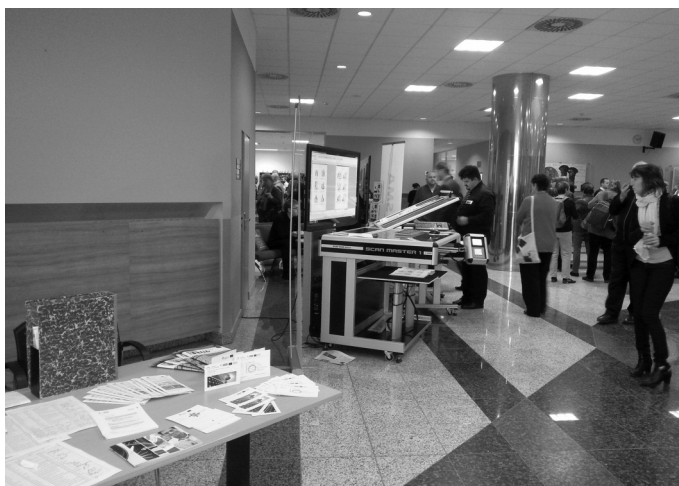
Krameriovať ostošest

Kramerius ako digitálna knižnica obsahuje viac než osem miliónov zdigitalizovaných plných textov periodík či monografií. Vo svojich prednáškach sa mu venovala napríklad Knihovna Akademie věd ČR. Predstavila výstupy projektu Česká digitálna knižnica. Kramerius 5 a tzv. ProArc predstavujú dva z troch podcieľov tohto projektu a prezentované boli ako open source riešenie pre digitalizáciu a digitálnu knižnicu. Kramerius je systémom pre sprístupňovanie digitálnych dokumentov. Kramerius 5 predstavuje jeho novú verziu s viacerými novinkami oproti predchádzajúcim verziám. ProArc je produkčným a archivačným systémom. Do spomínanej trojice podcieľov patrí ešte RDflow – systém pre sledovanie digitalizačného pracovných postupov (workflow).

Krameriovať o 106 vyzvala prednáška zo Severočeskej vedeckej knižnice. Okrem toho, že prednáška začala netradične hľadaním banánov v digitálnej knižnici, poskytla účastníkom aj rôzne tipy a kriky pri práci s Krameriom.

Piql je budúcnosť digitálnej ochrany dát

Podľa informácií v prezentácii Ateliérov Bonton Zlín, v priebehu dvadsiatich rokov zmizne až 80 % všetkých vedeckých dát z dôvodu zastaralého dátového úložiska. Zástup-

** /pozn. redakcie: crowdsourcing – nový spôsob delby práce, pri ktorom sa táto práca zadá bližšie nešpecifikovanej skupine ľudí ako všeobecná výzva. Napríklad sa verejnosť vyzve na spoluprácu pri vývoji novej technológie, uskutočnení dizajnerskej úlohy, zdokonalení algoritmu alebo pri pomoci so zachytením, roztriedením a analýzou veľkého objemu dát./

ovia Ateliérov však predstavili novinku, ktorá využíva archívne vlastnosti filmu a pohodlné využívanie digitálnych technológií. Výsledkom je nové médium pre ukladanie dát – piql. Piql dáta ukladá na film, a to buď v binárnej, okom čitateľnej alebo kombinovanej podobe. Piql je, ako opäť hovorí prezentácia – zmena spôsobu, ktorým svet premýšľa o ukladaní cenných digitálnych dát.

Niečo z projektového „menu“ pre pamäťové a fondové inštitúcie

Knižnice, múzeá, galérie či archívy intenzívne pracujú na digitalizácii a budovaní digitálnych zbierok. Dôležitou otázkou sa v tejto súvislosti stáva vhodné a použiteľné čo najviac akceptované, sprístupňovanie týchto zbierok. Riešenie v tomto smere prináša projekt INTERPI – Interoperabilita v pamäťových inštitúciách. Základ tvorí budovanie spoločnej znalostnej databázy pamäťových inštitúcií na báze národných autorít. Téma nás, ako redakciu na podujatí zaujala, a preto sme sa rozhodli priniesť vám čitateľom o projekte aj konkrétnejšie informácie vo forme samostatného článku. Prečítať si ho môžete v rubrike Projekty, na stranách 57-61.

Projekt LoCloud predstavil Národný pamiatkový ústav ČR. Cieľom projektu je pomôcť malým a stredným kultúrnym inštitúciám sprístupniť svoje digitálne dáta prostredníctvom portálu Europeana. Podľa informácií v prednáške projekt vyvinie technickú infraštruktúru, založenú na cloud computingu, určenú pre zber a ukladanie metadát pre lokálne kultúrne inštitúcie, ktoré nemajú technickú kapacitu pre zhromažďovanie digitálnych dát a nie sú napojené na národného či iného agregátora dát.

Centrálny portál knižníc je „u bratov“ vždy aktuálna téma

Centrálny portál knižníc je pre českých kolegov knihovníkov významným projektom. Používateľom má tento portál tzv. CPK sprístupniť dokumenty knižníc v digitálnej či tlačenej forme, a ako dopĺňa prezentácia – odkiaľkoľvek, kedykoľvek a kdekoľvek. Zástupcovia projektu prezentovali na podujatí prednášku k téme CPK, ktorá bola zameraná na predstavenie aktuálnej situácie riešenia projektu tzv. kde sme a kam kráčame. Tu, okrem iného boli spomenuté napríklad silné a slabé stránky projektu či už, ako ich vidí Sdružení knihoven ČR (SDRUK), Rada CPK či konkrétne pracovné skupiny. Jedným zo záverov práve zo strany Rady CPK je napríklad záujem o zapojenie väčšieho počtu knižníc do projektu či intenzívnejšie venovanie sa požiadavkám používateľov a interoperabilite.

Na záver si dovoľme ešte jedno z vyjadrení na margo konferencie, hoci taktiež nie účastníčky aktuálneho ročníka. Podujatie AKM pozná z predchádzajúcich ročníkov: „*Pokud byla loňská konference alespoň stejně dobrá jako předchozí ročníky, tak účastníci konference získali aktuální přehled o dění na poli digitalizace v paměťových institucích, což je vždy velmi užitečná zkušenost, zejména pro nás, kteří si s touto technikou stále moc netykáme a udržujeme si svůj humanitní odstup.*“

Všetky prezentácie z podujatia nájdete na oficiálnej stránke konferencie:

<http://www.skipcr.cz/akce-a-projekty/akce-skip/archivy-knihovny-muzea-v-digitalnim-svete/15.-konference-archivy-knihovny-muzea-v-digitalnim-svete-2014>

(foto CVTI SR)

Rozhovor: Vít Richter

Konferencia Archivy, knihovny, muzea v digitálním světě (AKM) sa v minulom roku konala už po pätnástykrát. Redakcia nášho časopisu sa podujatia zúčastnila ako mediálny partner. Popri obohacovaní sa odbornými informáciami na prednáškach konferencie, sme mali záujem získať aj nové kontakty či už s potenciálnymi autormi alebo inzerujúcimi spoločnosťami. Obísť sme však nemohli ani odborného garanta konferencie p. Víta RICHTERA, z Národní knihovny v Prahe. Vďaka nemu sme prostredníctvom krátkeho rozhovoru mohli, ako bratia Česi hovoria, nahliadnuť tak trochu aj „pod pokličku“ konferencie.

Konferencia Archivy, knihovny, muzea v digitálním světě „oslávila“ v minulom roku svoje „15. narodeniny.“ Čo považujete za najväčšie míľníky podujatia v doterajšom období jej organizovania?

„Myslím si, že tím nejpodstatnější mílníkem bylo samotné rozhodnutí uspořádat první ročník konference v roce 1999, na které se poprvé sešli odborníci z různých paměťových institucí, tj. muzeí, archivů, knihoven, galerií památkové péče a dalších institucí. Byl tak zahájen dialog o vzájemné spolupráci při využívání informačních technologií. Tehdy byla poprvé vyslovena myšlenka, která se stala současně i naším dlouhodobým cílem: informační technologiemi umožňují, aby

se paměťové instituce a především jejich rozsáhlé a velmi různorodé sbírky v digitálním prostoru sešly, propojily a nabídly odborné i laické veřejnosti nové služby, které jsou svým rozsahem, obsahem a kvalitou nesrovnatelné s tím, co může nabídnout jedna knihovna, jedno muzeum, jeden archiv...

- ☐ **Podujatie je už podľa svojho názvu zamerané na široké spektrum všetkých pamäťových a fondových inštitúcií. V čom vidíte dnes najväčšie prepojenia medzi knižnicami, archívmi či múzeami?**

„Konferencie tohoto typu je zaujímavá tým, že umožňuje získať celkový pohľad na aktivity pamäťových inštitúcií v oblasti využitia informačných technológií. Typická a také veľmi inspiratívna je mimoriadna pestrosť tém a projektov. Veľmi dôležité je, že sa odborníci z rôznych oblastí môžu priamo a osobne stretnúť a seznámiť, usnadňuje to cestu ke spolupráci. Najväčší význam ale majú spoločné projekty a tým najlepším príkladom môže byť výskumný projekt Národnej knihovny ČR a Národného archívu „INTERPI“ (<http://authority.nkp.cz/interpi>), na ktorom spolupracuje také firma Cosmotron. Cieľom projektu je spoločná znalostní databáza pamäťových inštitúcií na bázi národných autorít odpovedajúcich potrebám všetkých pamäťových inštitúcií a obohatených o potrebné sémantické informácie umožňujúci i strojové spracovanie dát.“

- ☐ **Pri organizovaní konferencie, ale aj počas jej samotného priebehu sa stretávate s kolegami z týchto inštitúcií. Čo sú najčastejšie témy vašich spoločných odborných diskusií? S akými problémami, a možno aj naopak, s akými radostami sa kolegovia pri svojej práci stretávajú?**

„Z počiatku sa veľmi často kladol dôraz na vzájomnú odlišnosť, na „specifika“ knihooven, archívov a ďalších pamäťových inštitúcií. Dnes je mnohým viac kladený dôraz na hľadanie ciest ke vzájomnému propojovaniu, sdieľaniu dát i využitiu spoločných riešení.“

- ☐ **Teraz zrejme o niečo náročnejšia otázka. Vedeli by ste povedať, kde sa podľa vás nachádza riešenie problematiky „digitálneho sveta“ v pamäťových a fondových inštitúciách v Čechách, a kde na Slovensku? Čo vám hovoria aktuálne skúsenosti?**

„V poslednom období vidím rozdiel v tom, že pre Česko je typické veľké množstvo malých a stredných projektov financovaných z rôznych zdrojov. Souvisí to s tým, že v ČR sa až na ojedinělé výjimky nepodařilo v dostatečném rozsahu prosadit možnost financování digitalizace a zpřístupnění kulturního dědictví v digitální podobě do priorit strukturálních fondů EU. Na Slovensku se naopak realizuje několik velkých projektů štědře financovaných ze strukturálních fondů, které cílí na digitalizaci podstatné části kulturního obsahu.“

- ☐ **Čo podľa Vás čaká v najbližšom období tieto inštitúcie – s čím sa budú musieť „popasovať“, a čo nové ponúknu napríklad knižnice čitateľom, či napríklad archívy bádateľom?**

„Odhadovať budúcnosť v dnešnom neklidnom svete není jednoduché. Není pochyb o tom, že jedním z nejdůležitějších impulsů budoucích změn jsou právě informační technologie, ale jejich míra využití a způsob nasazení v jednotlivých typech paměťových institucí budou z podstaty věci značně rozdílné. Obecně platí, že informační technologie zlepšují ochranu a dostupnost kulturního dědictví ve všech typech paměťových institucí. Vedle toho je možno uvést celou řadu rozdílov, například rozdíly mezi knihovnami a muzei. Knihovny se budou muset vyrovnat s tím, že lidé budou v podstatně větší míře využívat digitální dokumenty, což zřejmě způsobí jejich částečný odklon od využívání a také vydávání tradičních dokumentů. To může způsobit pokles zájmu o klasické knihovny. Na druhé straně v případě muzeí i v budoucnu zůstane prezentace sbírek ve fyzické podobě jejich hlavní aktivitou, ale informační technologie výrazně zpestří a rozšíří možnosti prezentace sbírek.“

- ☐ **A čo nové ponúkne AKM v roku 2015? Na čo sa môže odborná verejnosť tešiť?**

„Určitě se všichni pravidelní i noví návštěvníci mohou těšit na šestnáctý ročník konference, která opět proběhne v Národním archivu 2. a 3. 12. 2015 a já sám se těším na nové nápady, projekty a zajímavé informační zdroje.“

Mgr. Eva Vašková

eva.vaskova@cvtisr.sk

(Centrum vedecko-technických informácií SR)

Informačné technológie a knižnice

ITlib. Informačné technológie a knižnice aj v roku 2015 pokračuje v aktivite mediálnych partnerstiev.

V najbližšom, druhom vydaní prinesieme ďalšie príspevky z podujatí, na ktorých sme dostali príležitosť podieľať sa ako mediálny partner.

Pripravujeme:

 MEDZINÁRODNÁ KONFERENCIA OPEN ACCESS POLITIKA SLOVENSKA V EURÓPSKOM RÁMCI 2015 SÚČASNÝ STAV A PERSPEKTÍVY	25. 3. 2015 Bratislava
	14. – 17. 4. 2015 Jasná, Vysoké Tatry
	26. – 27. 5. 2015 Praha
	21. 5. 2015 Bratislava

Tešíme sa na ďalšiu spoluprácu ...